

Îspata aştiyê

Nivîsa me ya ewil bi mebesta '1ê Îlonê, Roja Aştiyê ya Cîhanê' derheqê 'aştiyê' de ye. Silav li we bi destpêka aştiyê, bi hejmarê Îlon-Cotmehê...

Aştî, bêguman ji kiryara guherîna şert û mercên ku ew bo me kiriye hewcedarî veder nayê hizirîn. Nexwe dê tu maneyeke xwe tunebe ji xeynê ku di guhan de weke dengeke nazenîn tiniyeke xweş bihêle. Mijareke têkoşînê ye yanê aştî; têkoşîna guherîna mercên ku ew weke hewcedarî li me ferz dike...

Bo kurdan ên ku li Rojhilana vîn yek ji neteweyên bênasname ne jî têkoşîna bo aştiyê wek bareke 'îspatê' ye. Li dijî 'înkârê' têkoşîneke 'îspatê' bo aşkerekirina hebûna xwe ya civakî û siyasî, bo aşkerekirina nasnameya xwe... Ji lew di vê erdnîgariyê de hev kêşeyên ku bi destên hêzên serdest tîn afirandin, timî li ser 'nebaniya' kurdan e. Mînakên qirkirinên ku nayên jimar jî, meseleya qeyyûm a dawîn jî awayên cuda yên vê hewldana 'nedîrbarkirinê' ne.

Têkoşîna 'îspatê' jî tenê bi awayê siyasî nameşe. Ji govend û kilamên ku li gundekî perekî çiya tîn gerandin û strîn ta bi dengbêjên ku stran, destan û çîrokan radigihînin nîşên piştî xwe qadeke 'îspatê' ya berfireh...

Celîlê Celîl ê kurdolog jî yek ji kedkarên vê têkoşînê ye. Bi jiyana xwe ya tîr û tije serdanpê bîrdariyeke çandê ye. Yek ji wan kesan e ku bi danehevî û kuliyata xwe ya dilnizm, fêmar û sade lê zeraqdar berî koça xwe ya dawîn, hêj ku sax e gihaye raza nemirtiyê.

Em minetdarên wî ne...

Em hêvîdar in ku ev hejmar jî bi dilê we be...

Barîş için 'İspat'

'1 Eylül Barış Günü' vesilesiyle ilk yazısına 'barış' diyerek başladığımız Eylül-Ekim sayısıyla merhaba...

Barış, kuşkusuz ki kendisini ihtiyaç haline getirmiş koşulları değiştirme eyleminden ayrı düşünülemez. Kulaklarda güzel bir tını bırakan hoş bir sadadan başka bir anlamı olmaz yoksa. Bir mücadele konusudur yani barış; barışı ihtiyaç olarak dayatan koşulları değiştirme mücadelesi...

Ortadoğu'nun kimliksizlerinden Kürtler için ise barış mücadelesi bir tür 'ispat' yüküdür. Sosyal-siyasal varlığını, kimliğini 'görünür' kılabilmeğe yönelik, 'inkâr'a karşı 'ispat' mücadelesi... Bu coğrafyada egemen güçlerin kurduğu siyasal denklemler hep Kürtlerin 'görünmezliği' üzerinedir çünkü. Örnekleri saymakla bitmeyecek kıyımlar da son kayyım vak'ası da bu 'görünmez kılma' çabasının farklı biçimleridir.

'İspat' mücadelesi ise sadece siyaseten verilmiyor. Ücra bir dağ köyünde çekilen govendlerden kılamlara; stranlarla, destanlarla, hikâyelerle kuşaktan kuşağa aktarıcılık yapan dengbêjlere kadar uzayan büyük bir 'ispat' sahası...

Kurdolog Celîlê Celîl de işte bu mücadelenin emektârlarından biridir. Dolu dolu hayatıyla tepeden tırnağa bir kültür abidesidir. Mütevazı, yalın ama ısıtılı birikimi ve külliyatıyla daha yaşarken ölümsüzleşmenin sırrına erenlerdendir. Minnettâriz...

İyi okumalar...

Yıl: 2 - Sayı: 10 - Eylül-Ekim 2019
İki Aylık Kültür Sanat Politika Dergisi
Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti. adına

Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Cemal Çoban
Sal: 2 - Hejmar: 10 - İlon-Cotmeh 2019
Kovara Du Mehî ya Çandeyî, Hunerî, Siyasî
Li Ser Navê Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti.

Xwedî û Berpîrsê Nivîseran: Cemal Çoban
Adres (Navnîşan): Sarıgazi mah. Poyraz sok. No: 1-4
Sancaktepe-İstanbul

Diyarbakır Temsilciliği (Nüneriya Diyarbakir):
Reşo Ronahî

İletişim: 0543 488 69 96

Yayın Türü: Ulusal Süreli

Baskı (Çapxane): Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi
Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna-İstanbul

Abone Koşulları: 6 sayı: 80 ₺ - 12 sayı: 160 ₺

Yurtdışı Abone Dağıtım: dergiler@hotmail.com

Tel: 0049 1634744277

e-mail: dilopdergisi@gmail.com

- 3 Necmiye Alpay **Ba-rış-sız-lı-ğı-mız**
- 8 Selîm Temo **dereng e**
- 9 Fewzî Bîlge - Eyşana Beravî **Rawestgeha Hêviyan**
- 12 Sezai Sarioğlu **'Ziyaret çarptı benî'**
- 17 Hüseyin Çağlayan **Ema Lenge**
- 19 Gökçer Tahincioğlu **Bir coğrafyada çocukluk**
- 24 Miradê Miradan **Sê Pêtik**
- 25 Miradê Miradan **Li Ser Sînemaya Kurdan - I**
- 28 A. Fikri Işık: **Amedspor**
- 47 Salihê Kevirbirî **Hestên Kesk**
- 48 Amed Tîgrîs - Receb Dildar **Hesê Karazî û Fehmiyê Bîlal**
- 54 Arzu Yılmaz **BARIŞ mı SAVAŞ mı?**
- 58 Muslum Aslan **Surguna Çavan**
- 59 Tahir Şilkan **Edebiyatta 6-7 Eylül...**
- 65 Fırat Cewerî **Warê Zeus**
- 71 Elif Eser **'Hakkımızda Devlet Vermiş Fermanı'**
- 74 Bextiyar Elî **Lava Yekemîn Lava Duyemîn**
- 76 Evîn Şikakî **Rewşen Bedirxan**
- 78 Mehmet Oncu **Mehîr/Meyre**
- 80 Enver Özkahraman **Fotoğrafın sözü**

NÎQAŞ:

29-41 Ligel Celîlê Celîl Pîrs û Bersiv

Îlhamî Sîdar, Samî Tan, Receb Dildar, Şeyhmus Diken, Omer Dilsoz, Mem Bawer, İrfan Amîda, Zulkuf Ergun, İsmâil Dîndar, Fewzî Bîlge, Zeyneb Yaş, Gulîzer, Sîdar Ozmen, Ulku Bîngol

Kapak fotoğrafı: **Hüseyin Tunç**

Ba- rış- sız- lı- ğı- mız

NECMIYE ALPAY

Barış kavramı açısından bugünün Türkiye'sinde başlıca problemler neler?

Tek tek ele almaya çalışacağım.

Savaşların ve çatışmaların nedenlerinden söz edilir. Tarih derslerinde, belirli bir savaştan söz ederken "gerçek neden" ve "zahiri neden" ayrımı yapılır. Birinci Dünya Savaşı'nın zahiri (görünürdeki) nedeni Avusturya veliahtının öldürülmesiydi, diye örnek verilir. Gerçek neden konusunda ise görüşler farklılaşır.

Kişisel olarak, birinci ve ikinci dünya savaşlarının emperyalist paylaşım savaşları olduğu yönündeki tezi benimsiyorum. Dünya savaşları emperyal devletler arasındaki savaşlardır.

Yerel ve bölgesel savaşlar ise, orta boy devletlerin güç kazandıkça emperyal eğilimlere kapılmaları temeline dayanıyor ve büyük emperyalardan bağımsız olamıyor.

Biz eski tip bir emperyal devletin kalıntısı olan orta boy bir cumhuriyetiz. Kurucu önder Atatürk'ün "yurtta sulh cihan-

da sulh" diye ifade ettiği savaş karşıtlığı bizi savaşımlardan ve dış çatışmalardan hiç değilse 1950'lere kadar korumuştur. Ancak, barış kültürümüz geliştirilmediğinden, Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkan bir avuç insan hapsedildi, barış akademisyeni Behice Boran. çocuğunu hapiste doğurmak zorunda kaldı. Gelişmeyen geride kalır yasası barış için de geçerli.

Barış kültürümüzün geliştirilmemesi "toplumsal barış"ın gözetilmemesi anlamına geliyor. Bu da eski usul, devletin yukarıdan dayattığı politikaları kabul etmeyenlerin zorla yola getirilmesi demek. Zor yolu, şiddetin yolu: yok etme, yok sayma, hapsedme, işsiz bırakma, lekeleme... Bunların başlıca politika haline gelmesine siyaset biliminde *devlet terörü* adı veriliyor. Bunu diyemediğimizde "*baskı ve sindirme*" diyoruz.

Günümüz Türkiye'sinde barış çabası gerektiren başlıca çatışma Kürt sorununda yaşanmaktadır. Ancak resmî dile bakılırsa "Kürt sorunu" yoktur, varsa da sona ermiştir. Dolayısıyla artık "çözüm" bile yok, yalnızca "terörle mücadele" var. Ulusalçı muhaliflerin büyük bölümüne göre de öyle. Bu zihniyetteki yazılarda K, Ü, R ve T harfleri yalnızca Türk yazmak için kullanılıyor.

Kendi burnumuzun dibine bakınca...

Kürt sorunu yalnızca elbirliğiyle, yoğun bir barış kültürü geliştirerek, hukuk, özgürlük ve dayanışmayla çözebileceğimiz bir düğündür. Bunun tersini yaptığımız için düğüm

her adımda bir tık daha sıkıştı, çözümü bir tık daha zorlaştı.

Bulduğumuz noktanın yakıcı yönleri neler?

Bunu derken, büyük emperyaller geldi burnunu bölgeye soktu, şunun oyunu böyle onun oyunu şöyle gibilerden aşikâr bilgileri tekrara kalkışmayacağı. Asgari düzeyde, kendi burnumuzun dibine bakan şeyler söyleyeceğim, soru-yanıt biçiminde.

1) Nasıl bir zeminde konuşuyoruz?

Kamu önündeki, yani televizyonlardaki konuşmalarda mağdur ya da ilgili tarafların mensupları yer almıyor. Farklı görüş diye sunulanlar ancak yüzeydeki farklılıklar. Kadınlarla ilgili sorunlar konuşuluyor, ortalıkta kadınlar, kadın hakları savunucuları, feministler yok. Kürt sorunu konuşuluyor, HDP'den yıllardır tek katılımcı yok. Zaten önde gelen temsilcileri çoktandır mahpusta.

Oysa bu yasal partiye gıyabında kıyasıya saldıranlar oluyor. Gençlik ve doğa zaten konuşulamıyor bile.

Kıscacası toplum ikiye bölünmüş durumda: Konuşabilenler ve konuşamayan, yalnızca kenar mecralarda söz alabilenler. Oysa tv ekranlarında sanki herkes konuşabiliyormuş gibi yapılıyor.

2) Neler konuşuluyor?

Herkes konuşamadığı gibi, her şey de konuşulamıyor. Çözüm Süreci döneminde anaakım televizyonlarda Kürt sorunu her akşam ana konuydu. Öyle ki, insanlar başlangıçta sorunlar ortaya dökülüyor diye sevinirken, kısa sürede bıktılar, çünkü hep aynı şeyler söyleniyor, geriye kalan yine söylenemeden kalıyordu. Yılların insan hakları savunucusu, şiddet karşıtı Tahir Elçi bir gün bu söylenemeyen cümlelerden birini söyledi ve oracıkta kıyamet kopmaktan başka, Elçi de birkaç gün sonra Diyarbakır'daki bir çatışmanın ortasında kalarak "kim vurduya" gitti ya da getirildi.

3) Elçi'nin sözü ne hakkındaydı?

"Terör" terimi hakkındaydı. Kurduğu cümle tam olarak aklında değil ama, Kürt sorunu konusunda belirleyici önemdeki terimlerden biri söz konusuydu. "Terör" ve türevleri. "Terörizm" kavramının şu son birkaç yılda ne kadar yaygınlaştırılıp hepimizi kapsar hale getirildiğini, bu suçlamayla haksız yere sayısız dava açılmış ve insanların karalanmış olduğunu hatırlatmak umarım gerekmiyordur. Evrensel hukuk ile Türkiye'nin mevcut yasaları arasında bu kavram açısından

temel önemde farklar var. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki müzakerelerin kesintiye uğramasının başlıca nedenlerinden biri bu farklılık. Ayrıntıları başta eski AIHM yargıcı Rıza Türmen olmak üzere hukukçular yazdı. Söylemesi ayıp, ben de epey bir çalışıp Türmen'in yazısına katkı niteliğinde, "Hukukta bulanıklık" başlıklı bir yazı kaleme aldım.¹ Şu son aylarda, herhalde biraz da seçimler yaklaşıyor diye, iktidarın bu konudaki sorunları kabul edip bir "yargı paketi" hazırladığı haberleri çıktı, hatta Adalet Bakanı paketin mecliste öncelikli olarak görüşüleceğini söyledi. Ancak her nedense paket yeni yasama yılına ertelendi, yine "öncelikli olarak" görüşülecek vaadi ile. Şu an hâlâ, neyin terör olup neyin olmadığını konuşmanın yeterince olanağı bulunmuyor. Bu tür durumlar nedeniyle olmalı, dünyanın her yerinde ve bizim burada insan hakları savunucuları "terör" terimini kullanmayı reddedip onun yerine "şiddet" demeyi seçiyorlar. Şiddet daha tanımlı, daha kapsayıcı bir terim.

4) Ya "barış" kavramı?

Kamu önünde konuşanların yeri geldikçe oybirliğiyle tekrar ettikleri birkaç argümandan biri, "barış" teriminin ancak devletler arasında söz konusu olabileceği, Kürt sorununda meselenin savaş/barış değil, "terörle mücadele" olduğu şeklinde. Bu bakış açısı toplum hiyerarşisinin tepesinden konuşuyor, halkları, özellikle de devleti olmayan halkları

barış bahsinde resmen yok saymak istiyor. Oysa günümüz Türkiye'sinde barış çabası gerektiren başlıca çatışma Kürt sorununda yaşanmaktadır. Ancak resmî dile bakılırsa "Kürt sorunu" yoktur, varsa da sona ermiştir. Dolayısıyla artık "çözüm" bile yok, yalnızca "terörle mücadele" var. Ulusalçı muhaliflerin büyük bölümüne göre de öyle. Bu zihniyetteki yazılarda K, Ü, R ve T harfleri yalnızca Türk yazmak için kullanılıyor. Kürtlere bir bütün olarak sahip çıkmak gerektiğini kavramaktan hâlâ uzaklar.

Kalıcı barış; insanlığın en yüksek ideali

5) İnsanlık tarihinin en uzun bölümü savaşlarla geçmiş, barış dönemleri devede kulak mertebesinde, diyorlar.

Televizyon yüzlerinden bir sayın emekli general bunu her fırsatta söylüyor. Besbelli savaşın kaçınılmaz, barışın hayal, barışçılığın hayalcilik olduğunu ima ediyor.

Kanımca burada yatan çok önemli, trajik bir etmen var, adı konmayan, konuşulmayan noktalardan biri. Yalnızca yıllar önce yine bir general ima etmişti, galiba bir genel kurmay başkanıydı. Barış/çözüm konusu sorulduğunda, askerleri kastederek, "bunu bize sormayın" demişti, "biz tarafız". Burada trajik olan, erinden en üst komutanına kadar tüm askeriyenin, savaşmak göreviyle yüklü olmaları, her tür ateş kes ve anlaşma kararının son tahlilde asker olmayan siyasetçilerin yetki alanında olması gerçekliğidir. Her ne kadar devletlerin bu konuları asker olan olmayan bir arada

1 Bkz. 12 Nisan 2017 tarihli Cumhuriyet Akademi ya da: <http://necmiyealpay.blogspot.com/p/12-nisan-2017-tarihli-cumhuriyet.html>

görüŖen kurulları (bizde MGK) varsa da, sonuçta dediğim gibi son tahlilde karar siyasilerin- dir. Bizde güya savaş kararı meclisin yetkisindedir ama, zaten savaş ilân edilmiyor ki günümüzde, gidip "operasyon" yapılıyor. ABD'sinden Rusya'sına kadar emperyalder artık savaşları ilân etmeden yürütüyor. Öte yandan, savaşmanın psikolojik yönü, yani ölmeye ve öldürmeye gidenlerin "başarı"sı, barışı marışı düşünmemeyi gerektiriyor. Yoksa savaş iradeniz zayıflayabilir. Hedefe odaklanacaksınız, o kadar. Büyük zekâ ve askerî strateji gerektirdiği söylenen askerlik "sanatının" uygulamada barışı unutturmak gibi korkunç bir yönü var. Belki de elinde silah bulunan her tür güç için benzer bir durum geçerli. Sonuçta barış biz sivillerin, hatta "devlet dışı" anlamındaki "sivil toplum"un işi. Zaten kalıcı barış, toplumun her kesimini ilgilendiren, katılımsız gerçekleşemeyen bir durum. İnsanlığın en yüksek ideali. Tarihin en büyük bir bölümü savaşlarla geçtiyse, gidiş yönü de önemli. Dünya halklarının gözünde savaş artık eskisi gibi "olağın" bir durum değil. Savaşmak isteyen silah tekelleri ve onların hempaları halkı savaşa ikna edebilmek için türlü provokasyonlara başvurabiliyorlar. Esas olan savaş değil, barıştır.

6) Barış isteyen sesler son yıllarda epey güç kazandı. Akademisyenlerin bildiri ve şu son karşı bildiri de konuşulan mayanlar arasında...

Barış Akademisyenlerinin bildiri çıkalı üç yıl oldu, AYM kararı ve ardından gelen karşı bildiri anaakım yayınlarda çok tartışıldı, ancak bir tek barış

akademisyenine söz imkânı verildiğini görmedik. Bildiriye verilen cezalar konusunda Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar 2019 Temmuz sonu Ağustos başı tv ekranlarına uzun uzun konu oldu. Gelgelelim, program davetlileri arasında bir tek imzacı görmedik. İmzacıların ifade özgürlüğünü savunan hukukçuların katılabilmiş olması bile cesaret işareti olarak hissedildi. Varsa yoksa bildirin zamanlaması ve devleti eleştiren dili konuşuldu. Dilin sertliği bir gerçek. Ancak, olayların sertliği düşünülünce, başka türlü olması da zor. Kaldı ki, aydın kesiminin görevi devleti uyarmaktır ve İsmail Beşikçi'den beri bizim toplumdan bazı yüz akı bilim insanları çıkmaktadır. Söylediklerinin ayrıntılarına harriyen katılmak diye bir şart olmaz, yüzlerce insan bir metni imzalıyor orada mutlak bir oybirliği varsayılmaz. Bildirinin esasî önemlidir ve o esas, devletin zaman zaman elinin ölçüsünün şaştığı, orantısız güç kullandığı uyarısında bulunuyordu. Kamuoyunun güvenini kazanmış insan hakları savunucularının o dönem bölgeye gidip yaptıkları gözlemlerin sonuçlarını duyurmaları da bildirin içeriğinde rol oynadı sanıyorum. Çatışma hallerinde güvenilir gözlemciler meselesi birinci derecede önemlidir, çünkü çatışan tarafların her ikisi de gerçekleri kendilerine göre haberleştirmek eğilimindedir, psikolojik üstünlük kazanmak için. Zamanlama konusunda söylenenler ise mantık dışı, çünkü bizim toplumda söz almak için sakin bir zamanı beklerseniz hiçbir zaman söz almayacaksınız demektir. AYM'nin kararı

6 Bizim barış sorunumuz, derinlemesine etkinleşme ihtiyacı içinde. Sözelimi, insan hakları, ifade ve basın özgürlüğü, nefret suçları, ayrımcılık, hukukun üstünlüğü gibi kavramların, ezberlenmek üzere değil, içselleştirilmek üzere "yurttaşlık bilgisi"ne hızla dahil edilmesi hayati bir ihtiyaç.

toplumumuzda ifade özgürlüğü ihtiyacının kendisini ne kadar hissettirdiğini gösterdi. "1071"li karşı bildiri tam da bu açıdan utanç vericidir, çünkü barış akademisyenlerinin sözlerine katılmamakla yetinmeyip (öyle olsa söylenecek bir şey olamazdı), işten atılma ve hapse atılma dahil tüm cezaları da onaylamış oluyordu ki bu, akademik ortamlar için tam tamına sözün bittiği yerdir.

Barış, 'yurttaşlık bilgisi' konusu olmalı

7) Peki son seçimlerde HDP'nin oynadığı rol ufuk açıcı olabilecek mi?

Bu soru, çok temel bir meseleyle iç içe. Biraz baştan alayım. Cumhuriyet yönetiminin tekçi politikaları nedeniyle "yurtta barış cihanda barış" ilkesi tepede kaldı, toplumsal barış kültürünün ve bilincinin oluşması sürekli olarak engellenmiş oldu. Böyle bir bilinç ancak o korkunç 1990'lardan itibaren kendini ihtiyaç olarak dayatmaya başladı. Bugün barışı dolaylı ya da dolaysız olarak, farklı bakış açılarıyla mesele edinen sayısız kişi,

grup ve kurum var. Ancak, çok kabalaştırarak diyebilirim ki barış yanlıları arasında baştan beri tartışılan bir öncelik meselesi de oldu: Kürt sorunu ayrı (dolaysız) olarak mı ele alınmalıdır, yoksa temel mesele olan demokrasiyi geliştirmek hedefiyle birlikte mi? Sanıyorum barış savunucuları olarak bu tartışma konusunda 2007'de Ankara'da toplanan Türkiye Barışını Arıyor Konferansı'ndan bu yana çok yol aldık. Barış isteyenler için artık böyle bir öncelik sonralık sorunu kalmadı, iki sürecin ne kadar iç içe olduğu da yeterin-

leştirmek açısından kişi ya da kurum olarak kendi ayırt edici (karakteristik) özelliklerini değil, toplumun bütünü için –anayasal düzeyde– temel ve vazgeçilmez kabul ettiği ilkeleri tanımlayıp yayımlamalıdır. İş bununla bitmiyor. Siyasi parti denen kurumların, özellikle kitle partilerinin ve parti içi demokrasiyi önemseyenlerin, ha deyince tavır almalarını güçleştiren bir yapıları olduğu da bir gerçek. Bu kurumlar kendilerini topluma örnek olabilecek kadar hazır hissetmedikleri noktalarda boy göstermekten geri duruyorlar. Son seçimle-

sı şart. Bunlar Kürt sorununun çözümünden ve kalıcı barıştan ayrı düşünülemez.

8) Ya Barış Vakfı? Bütün bunların içinde nerede duruyor?

Üyesi olduğum Barış Vakfı, çabalarının odağına dolaysız olarak Kürt barışını yerleştiren bir gruplaşma. Özellikle, az önce "etkinleşme" dediğim işleve katkıda bulunma çabası içinde. Olup biten her şeye barış açısından bakmaya ve dünyadaki benzer süreçlerin deneyimlerinden dersler çıkarmayı önemsiyor.¹

Günümüzde herhangi bir siyasi

ce yaşanarak anlaşıldı. Ancak, benim izlenimim odur ki 'demokratik gelişme Kürt sorununu da kendiliğinden çözecektir' tezini örtülü ya da açık olarak savunan çok çeşitli ve geniş kesimler var, CHP dahil. Bu kesimlerin büyük bir bölümü, son seçimlere "Millet İttifakı" adıyla giren gruba dahil. Tersinden de söyleyebiliriz: "Millet İttifakı"nın büyük bir bölümü böyle düşünüyor.

Bence bütün siyasi kişi, kesim ve partiler, toplumumuzun asgari müştereklerini net-

rin de gösterdiği üzere, ancak zorlayıcı etkinleşme ölçüsünde aşama kaydediyorlar. Bizim barış sorunumuz, derinlemesine etkinleşme ihtiyacı içinde. Sözelimi, insan hakları, ifade ve basın özgürlüğü, nefret suçları, ayrımcılık, hukukun üstünlüğü gibi kavramların, ezberlenmek üzere değil, içselleştirilmek üzere "yurttaşlık bilgisi"ne hızla dahil edilmesi hayati bir ihtiyaç. Demokratikleşmeyi temel meselemiz sayan herkesin bu hedefleri geciktirmeden gündeme alma-

tavır olup da Kürt sorunu konusunda söz almayan kişi, grup ya da kurumların, durumu yeterince sorguladığı ya da bilinç düzeyine çıkardığı kanısında değilim. Bir çatışmanın çözümü konusunda fikir ve çaba –hangisi olursa olsun– ortaya koymuyorsak, doğrudan ya da dolaylı olarak o çatışmanın şiddet yoluyla çözümlüncüye kadar devam etmesine onay vermiş olmuyor muyuz? 🌹

¹ Ayrıntılar için bkz. *Barış Açısını Savunmak*, Metis Yay., 2015; vakfın internet sitesi: <http://barisvakfi.org/>

dereng e

êdî dereng e ku bibim şivanê stêrkan
dest bi kursa Spanyolî bikim
dereng e bo kesixandina zerdelê
êdî nabim baterîstê orkestraya rockê
nikarim dest bi kolana bîrekê bikim

bavê min bû dareka hişk
dêya min dike xatir bixwaze
hin şevan hîvoyî dibim
û gava şînê dikim dibêjim:
weew jiyana çiqas xweş e
çima mirin heye bo kesan?
meriv ê çawa dest ji avê berde?

dereng e ku biçûrisim di çavê yekê de
li ber derîyê şevê bilûsim
gulekê biçikînim di porê demê de
ba bi ser bêndera min ve nayê
tovê min pûç dibe di bin axê de
li dûr diqîre zengilê xewnerojkan
ew ezê qurre jî ez terikandime

êdî dereng e bo bezîna li pey berxan
dereng e ku navê kulilkekê hildim
bimeşim bi hevrazan ve
li ber guhê pirekê kon vedim
wa gazî dikin nasên li goristanê
zevîya umir dirize ber bi Payîzê ve.

Selîm Temo

* ji Dosyeya Pûnga li bajêr a helbestkêr.

RAWESTGEHA HÊVIYAN

EYŞANA BERAÎ

Wê şeva, ez û wêneyekî
Fewzî Bîlge çikî tenê
ne...

Di nava tarî û bêdengîya şevê
de, avahiyek mîna min li ber
hilweşînê ye.

Hîv mîna rawestgeheke hêvi-
yan, roniyek şîn e vekirî di nava
şîn ê tarî de diçûrise. Li ezman
tenê ew, li jêr jî avahiyek çar-
penç çato û hemû paceyên
wê mîna perperokên di tevna
teynepîrekê de asê mabin û
biperpitin, diperpitin.

Bê şik hîv li asoya lacîwerd
bedew e mîna hemû zema-
nan û roniyek nepen dide
derdora xwe ez jî tê de. Biqasî
hîvê îşev ji erd û ezmên, ji xwe
dûr im.

Xofeke nediyar xwe bera ser
dilê min daye, ditirsim. Tam wê
kêliyê filozofekî fransî di guhê
min de mîna bike pistepist û
bibê; bangî baweriyên pûç-
bûyî, rihên ku çend heyam
berê mirine û rihê wan î ku hîn
diçûrise dike.

Her kes û hemû erd û ezman
xwe li kerrî danîne. Tenê yek ji
wan hemû bala min dikşîne ser
xwe, di nava hebûn û tunebûnê

de me. Di nava rengên ku dişi-
bin giyanê min de vedigevizim.

Ronîkên paceyan, avahiya
ku tu nemabû hilweşe xwe
hişk bi hîvê û ronîka li kêleka
avahiya bitenê ve girêdaye. Bi
hêza xwe ya dawiyê, bi hemû
baldaî li xwe dinihêrim ku...

Dibînim di hemû paceyên
avahiyê de tenê di paceyekê
de mirovekî por xelekî şîyar
e, firçeyek di destê wî de ye
bêrawestan pê ketiye dixwa-
ze hemû tariyê bi rengê ronî
boyax bike, hemû reşahiyê
veguhezîne çirûskan û çend
çirûsk ber bi şaneşîna min ve jî
dipekin, kêfekê li ser rûyê min jî
diwênin. Bi saya wan çirûskan
jî ciyê xwe dipekim û ez jî mîna
vê avahiyê benê xwe diavê-
jim hîvê. Hîv ji min re jî dibe
rawestgeha hêviyan û çirûsk
dipekin ji pêûsa min.

Her diçe ez dibînim ku roniyê
ez jî dame tengala xwe min
ber bi aso, rengên çirûsk jê di-
pekin ve kiriye rêwî û hêdî hêdî
ber bi firehiyê ve diçim. 🌹

UMUT DURAĞI

Çeviren: REŞO RONAĞI

Fewzî Bîlge'nin bir tablosu ile yapayalnızız o gece...
Karanlık ve sessizliğinde gecenin, kendime benzettiğim çok katlı bir bina karşımızda; yıkıldı yıkılacak o da...

Ay ise bir umut durağı, alaca bir maviliğin içinden parlamakta... Gökte yalnızca o var; yerde, yakalandığı bir örümcek ağında çırpınan kelebeklere benzeyen pencereleriyle o bina... Çırpınıyorlar!

Laciverdi ufka ne güzel de yakışıyor ay, her zamanki gibi, gizemli bir ışıkla aydınlatıyor çevresini; ay ışığında kendimi de izliyorum: Ay kadar uzağım bu gece; yerden, gökten, kendimden...

Gizli bir ürkeklik sarmış yüreğimi, korkuyorum. O esnada kulağımda bir fısıltı; çürümüş inançları, yok olup gitmiş ruhları ve halen parlayan ruhları çağırıyor.

Kimse duymuyor, yer-gök, herkes duymazdan geliyor. Varlık ve yokluk içindeyim sanki. Ruhumun derinliklerini yansıtan renklerin içinde debelenmekteyim.

Işıkli pencereleriyle yıkıldı yıkılacak gibi duran o bina, örümcek ağları misali gökteki aya ve sokak lambasına, süzülen aydınlığa bağlanıyor.

Her şey ışığa, aydınlığa bağlı aslında!

Tek tek bakıyorum pencerelerine binanın; birinde sadece hâlâ uyanık bir ressam. Elinde fırçası, karanlığı aydınlığa bağlamak uğraşında. Akan yıldızlar, çakan kıvılcımlarla... Balkonumdan da seken o muhteşem kıvılcımlarla sığıyorum yerimden ve ben de bir ip uzatıyorum ayın aydınlığına, benim de umut durağım oluyor ışık. Kıvılcımlar sıçramakta kalemimden.

Aydınlığın yanında, ışığın içindeyim artık. Ufka, kıvılcımlar saçan renklere doğru yol alıyoruz. Ve nihayet, özgürlüğe doğru yürüyoruz... ı

Işıkli pencereleriyle yıkılacak gibi duran o bina, örümcek ağları misali gökteki aya ve sokak lambasına, süzülen aydınlığa bağlanıyor.

kadim bir şehri 'bir, iki, üç, çok' gezerek özetlemek...

► 'Ziyaret çarptı beni'

SEZAI SARIOĞLU

Kırklar Dağı'na ziyarete gidildi. Mimar Sinan'a kafiye olsun diye "sofrada" sesi ve kafatası ölçülen Celal Güzelses'e ve aktör- bestekâr Samuel Agop Uluçyan'a (Sami Hazinses) rastlandı. "Güzelses" soyadı ile Hazinses soyadı dertleşirken, Udi Yervand, "Suzan Suzi" türküsünü söyleyerek yanlarına ilişti. Üstat Celal, içinden Kürtçe dışından Türkçe "ağlama yâr ağlama" türküsüne başladı. Samuel, Seman Köşkü'ne bakarak "Derdimi kimlere desem" şarkısını meşk etti

Ben hep giderim, gitmek bende huydur. Giderim ama lirik ve diyalektik giderim... "Ziyaret" çarpsın ki, geçmişe el sallayarak geleceğe mihman giderim...

"Saçım dedi ki, ben beyaza gidiyorum..." cümlesinin anlam kapısından geçerek, hem tarihe hem coğrafyaya geçen Ehmedê Xani ile Musa Anter'e ziyarete gidildi... Gelecek geçmişe, cevaplar sorulara, âh'lar aşklara borçlanmıştı sanki... Ehmedê Xani, Musa Anter'e kadim tarihi, manzum ve mazlum olarak anlatıyor, o da kulağına özleriyle öten kuşların oturduğu yerde olduğunu söylüyordu.

"Ödleriyle uçup" belleğe konan kuşların meramı şuydu sanki: Ehmedê Xani anlatıldı, Mem û Zin ezberlendi, Ortadoğu'nun yüksek dedikodusu yapıldı, mırralar içildi, devletlerin fallarına bakıldı, kötülükleri kınamayanlar zapta geçirildi. Tarihte toz bırakanlar makbul

sayıldı da iz bırakanların kıymeti anlaşılamadı.

Ayaklar prangalı, boyunlarda "lâle" zincir yerine "Kürdün gelini" türküsünü şakırdatarak Ahmed Arif'in pas tutmayan şiirlerine ziyarete gidildi. Suçsuz sular içen ötümlü kuşların, "otuz üç kurşun"un, "zihin kuşları'nın derdi anlaşıldı. Ahmed Arif'in, puhu bakışlı Leyla Erbil'e yazdığı mektuplar okunup aşkların ve âh'ların özeti çıkarıldı ama Mem û Zin'in, Kerem ile Aslı'nın birbirlerinin nesi oldukları anlaşılamadı.

Tarihin hülasası şuydu; tarihin emri, siyasetin kavlince, otuz kuşla birlikte, bir uçta kanat bir uçta ses, yedi vadi aşılıp, Kırklar Dağı'na ziyarete gidildi. Mimar Sinan'a kafiye olsun diye "sofrada" sesi ve kafatası ölçülen Celal Güzelses'e ve aktör- bestekâr Samuel Agop Uluçyan'a (Sami Hazinses) rastlandı. "Güzelses" soyadı ile Hazinses soyadı dertleşirken, Udi Yervand, "Suzan Suzi" türküsünü söyleyerek

Fotoğraf: Suat Ergin

yanlarına ilişti. Üstat Celal, içinden Kürtçe dışından Türkçe "ağlama yâr ağlama" türküsüne başladı. Samuel, Seman Köşkü'ne bakarak "Derdimi kimlere desem" şarkısını meşk etti. Onlara annemin, deniz kenarına gidip udunu dalga seslerine ve kovulan "az"ların âh seslerine göre akort ettiği söylendi. Yervand udunu, Dicle'nin sularının âh ve aşk seslerine göre akort etti.

Tarihin ayakları dibine düştü Tahir

Ankara sokaklarındaki kahkahaları toplanıp, "öncü geyiğin ardında şiir avcısı olmanın tadını çıkararak" anti-şeyh, anti-ağa Veysel Öngören'e ziyarete gidildi, sürgün bir ailenin dil ve gönül yaraları, duayen felsefeci Nusret Hızır'dan öğrendikleri

ve kardeşleri Ferit, Vasıf kardeşlerin halleri soruldu. Üstleri başları şiir, karikatür ve tiyatro kokuyordu sanki...

Küllerinden yeniden nasıl doğulacağını anlamak ve akıl sormak için Simurg'a ziyarete gidildi. Az okumuş çok bilmiş, az konmuş çok uçmuş Simurg; "Bu şehrin görüntüsü yeryüzünden silinse bile, şiirlere, şarkılara, türkülere, gözyaşlarına bakılarak yeniden kurulabilir" deyince, saçları korkudan uzamayan çocuklara gidildi. "Öd'den kısaltılmış" bir kilise, korkudan dili tutulduğu için yıllardır konuşmadan vaaz veren Ermeni papaz yolumuzu keserek, Gâvur Mahallesi'ni gezdirdi. Yolda rastladığımız bedeninde tek bir taşın yanlı durmadığı Mıgırdiç Margos-

yan ve dört dil bilen kedisi rol modelimizdi sanki...

Tek cümlelik ve ıslak imzalı "Barış demiştir ve güvercin tıkmışlardı boğazına" savunma ve vekâlet yerine şiir vermek için Tahir Elçi'ye ziyarete gidildi. El sıkışmak da yeni bir dildi. Tahir; artık otuz kuşun dilini de biliyorum, dedi ve düştü. Minarenin değil tarihin ayakları dibine düştü. Bir dahaki sefere güzel yenilelim, dedi ve düştü. Bizi ayağa şiir ve barış kaldırsın, dedi ve düştü. "Benden söylemesi, dünyalılar, insana ne kadar suç katacağını biliyor" diyen Rakel Dink ile Türkan Elçi'ye, dil dile rastlandı... Kürtçe, Ermenice ve Türkçe bilen Rakel'in, Hrant'ın kendisine ilânı aşk ettiği Kürtçe "seni seviyorum" dünya görüşümüzdü sanki...

Umut ile kafiye oluşturur Amed

Şehmus Diken ile sırlar ve surlar arasından, kadim ailelere ziyarete gidildi.

Eni dar boyu nar, eni boyu Diyar bu kentin küçelerinden geçip bir "şakşako"ya (kapı tokmağı) vuruldu. Mezopotamya'ya açılan her evin kapısından halkların ve dillerin çıkması, kıssadan hisseydi sanki.

Bir sözcük ötede, çırağıyla arasına merak ve marifet kapısını unutmasın diye "sır perdesini" çeken Keldani ustaya "sır gele!" dendi. Bir âh ötede çırağına taşın ana fikrini öğreten Ermeni ustanın; "Dilerim taşta imla hatası yapmayasın", cümlesi duvarlara kaydedildi. Sabahın seherinde kapısının önüne gece konmuş kötülükleri süpüren Süryani kadın, biraz sonra komşusundan iyilik almaya gidecekti sanki.

Kırıkları birleştirip gözlük yaparak, bu "anlam camlarının" ardından "anlamı boşaltılmış" dünyayı tasvir ettiği söylenen Kafka selamlanarak, gecenin Eşber saatinde, göz gözü görmezken "qırıklar" ziyarete gidildi. Doğan'a (Güzel) "Kırık olan her şey ömrünü kırık tamamlıyor, bunu en iyi kalp bilir..." dendi. İşaret ve itiraz parmağının ucuyla Surları ve Hançepek'i göstererek, "Kalp ile kırıklar, kabuk ile yaralar kafiye oluşturmaz ama bu şehir ile umut kafiye oluşturur!" deyip, dizini kırıp oturdu.

"Taş da dünya görüşüdür" diyerek kadim surlara ve zamane surlara ziyarete gidildi. Küçeler arasında bizim mahallenin hevalerinden Brecht'e rastlandı. "Ne oldular dersin duvarcılar/ Çin Seddi bitince?" deyince iki kuş muhabbeti keserek kulak verdi. Kuşlardan biri; surlar, yıkılınca taşlar, taş ustaları ve

Fotoğraf: Ateş Bilal

Fotoğraf: Mahmut Zeytinolu

korkudan taşkesen çocuklar nereye gitti, deyip uzaklaştı. Günün netameli bir saatinde, karpuz kırmızısı çocuğa rastlandı... Karpuzun içini mesken tutan çocuğun derdi şiir olmaktı sanki. Yoldan çıkmış bir şair; *"bir karpuz sımsıkı sarılmış bir kadın ve bir erkekten ibarettir bilinmez çocuklar çıkar karpuzların içinden böyle kartpostallar gelir diyarbakır'dan kutlar bayramınızı vedat aydın'dır gelen öper gözlerinizden kayıpların gözbebekleri karpuz çekirdekleri açın zarflarınızı karpuz çekirdekleri göreceksiniz"* deyince, dünyanın tüm karpuz kabukları birleşip Dicle'ye düştü.

Hafıza mekânı Ben û Sen

"Boğma rakının tipisinde boğulan" Can Yücel'den el alarak, hafıza mekânı Ben û Sen'e ziyarete gidildi. Vedat Günyol'a hatıraları soruldu.

O cümle kurmadan, İhsan Biçici'den Mahzuni Şerif'in bir ozanla *"Marks dedi ki"* ayaklı-uyaklı atışmasının hikâyesi dinlendi. Yan masaya Hicri'nin (İzgören) ziyaretine gidildi. Her akşam yolunu kesen aç âşik çocukların para yerine şiirlerini çalmasına şükredildi. Tarihin tarifi şuydu sanki: Devlete yenilip birbirine devlet olan muhalifler kınandı, dilde zorla iskânı savunan sofraya yazarlarının altı-üstü çizildi. Devrimin ayağına bastık diye oluyordu bunlar sanki. Ben û Sen'de oturunca Hicri'nin haşarılı öğrencisi Adnan'dan (Saticı) azar işitmek şairin tabiatına aykırıydı sanki. Şairlerin kırk derdi anlaşıldı da bir dertleri anlaşılmadı.

Sinemanın Nâzım Hikmet'i, esirgemeyen ve bağışlamayan Yılmaz Güney'in devrim atına binip Emek Sineması'na ziyarete gidildi. *"Yilocular"*ın (Yılmaz Güney) *"Cinocular"* (Cüneyt Arkın) ile kavgaları,

*"Cinocular"*ın sürekli yenilmeleri günümüze tercüme edildi. Yazılardan hemen sonra *"kuşlamayı"* hangi siyasetin yaptığı, ajitasyon çekenin kim olduğu bilindi ama bilmezlikten gelindi. Aynı anda her yerde olabilen Güney'in, bir biletle beş kişi birden filme giren çocukların sevinçten gözlerini ıslatması yağmura sayıldı. Sesi memlekette, bedeni sürgünde olan

Şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın yeğeni Namık Tarancı ve öldürülen gazeteci çırakları ziyarete gidildi. Siyaset ile sanatın/edebiyatın birbirinin nesi olduğu konuşuldu. Habil ile Kabil'den bu yana, ilk suçun tüm cinayetlerin modern taklidi olduğu bilindi de, suçlunun kim olduğu bilinemedi...

Fotoğraf: Aydın Karadaban

Ahmet Kaya'nın, dumanı içine tüten bacasız sesi vasiyetine sayıldı.

Şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın yeğeni Namık Tarancı ve öldürülen gazeteci çırakları ziyarete gidildi. Siyaset ile sanatın/edebiyatın birbirinin nesi olduğu konuşuldu. Habil ile Kabil'den bu yana, ilk suçun tüm cinayetlerin modern taklidi olduğu bilindi de, suçlunun kim olduğu bilinemedi...

Yaraların beyanı esastır!

"On numara" Çayan (Demirel) ile surlardan olma, sırlardan doğma taşlara basarak "su suçsuzdur, taş suçsuzdur, dil suçsuzdur" diyerek 5 Nolu Cezaevi'ne ziyarete gidildi.

Âşık görüş yapıldı. Mahpusların "yaraları şımardı..." Helim Yüsvî sınır ötesinden "Yaralarım seni de yardıma çağırıyor" diye dillendi... "Gül'ün rengini ve kokusunu savunan" gülfiroş çocuklar hayatın işaretlerini anladı da, onların yaralarına turistik gözle bakıp, hikâye ve masal olarak anlatanlar onları anlamadı, anlayamadı...

Yaralarla tanışmak için "yara mahalline" ziyarete gidildi. Yaraların beyanı esastır, diyen bir kayıp yakını, uzaklara bakıp yakına, yakına bakıp uzaklara dillendi: "Yara gömleği giyer buralarda herkes. Ömrünce de çıkarmaz. Sırlarımızı da gizlediğimiz yaralarımızı herkese göstermeyiz. Yaralarımızı

herkesin önünde ağlatmaz, herkesin önünde şımartmayız. Hiç çekinmeden ağaçlara, sulara, kuşlara ve toprağa gösteririz yaralarımızı. Çünkü onlar bizim yara arkadaşlarımızdır, göz şahidimizdir... Hal böyle olunca, "Kuşların üçüncü, aşkın tebeşir çağında ortaya çıktığı" anlaşıldı da, yaraların ne zaman ortaya çıktığı ve en zaman iyileşeceği anlaşılamadı...

"Bir, iki, üç, çok..." Bir kabileden insanlar üçe kadar sayar sonrasına "çok" derlermiş... Kadim bir şehri, içerden ve dışarıdan, aşağıdan ve yukarıdan, "Bir, iki, üç, çok..." gezerek özetledik. Artık ayrılık vakti geldi... Kısa bir ziyaretti... Lâkin "ziyaret çarptı bizi..."

EMA LENGE

HÜSEYİN ÇAĞLAYAN

Ema Lenge yew eşq a, yew sewda ya...

Yê Uşenî, piye Ema Lenge, hewt lacê xo benê, hama keyna xo nêbena. Uşen şino jiyar û diyaro, minetê keno, dua keno, qirvan keno, mineta xo yena herindi, yew keyna xo bena. Namê keyna xo Eme nano pa. Eme zaf zaf rindek bena, herkes ci rê alax malax maneno. Eme bena pîl, yena nızdiye hewt heşt serre, embazanê xo de kay kena, keyf kenê; wertê ma û piyê xo de, wertê birayanê xo

de, embazanê xo de, dewa xo de, hardê xo de bikeyf a. Pêro zî Eme ra zêde hes kenê, aye destan ser genê...

Yê Eme yew embazê xo beno, namê xo Xidir o. Destê embazê xo Xidirî gena sereberz, serfiraz piya fetelînê. Xof çi yo, ters çi yo nêzanena, bieşq a, bikeyf a. No keyf heta 37-38 devam keno. 38'de esker qelebîno dewe. Eme esker çi yo nêzanena, qe emr û weşîya xo de esker çi yo nêdiyo. Kincê eskerî, tufengê eskerî, sewqa eskerî ci rê

temaşê yenê. Nê çi ca ra amê, fam nêkena. "Esker çira amo; çi wazeno?" persenê piyê xo ra, la pî zî nêzanenê senîn cewabê keyna xo dê. Dina xo rindeke bîye, pake bîye; bi eşq û keyf bîye, hama dina xo endî vurîye. "Keyna'm nê eskerê hukumatî yê, la ancî şinê." Piyê Eme Uşen zî bese nêkeno cewabêka mantiqin keyna xo do. Linga eskerî kewta dewe, herinda keyf û aşqî de ters girewto. Ters endî tena dewa Eme de nêbi, herca de bi. Sey sîya însanî însanî dima fetelîyê. Ters Eme zî ranêverdanê, dima fetelînê. Pîlê aşîre Uşenî Seydî pêgêne, benê Xarpêt, piyê Eme zêde beno mirûzin. Dima cîranan keye Eme Beser Xatûne pê genê... Beser Xatûne rindek bena. Çavus çim verdeno Beser Xatûne, vano, "Hemen seninle evlenirim, hem kendini hem de çocuklarını kurtarmış olursun." Beser Xatûne teklîfê Cavûşî red kena... Cavûs Beser Xatûne bi domanan kişeno... Alo Qol zî lewe de beno. Alo Qol seqet o, weş maneno. Xebere yena dewe, şîn û şivan kuno dewe... Eme Beser Xatûne ra zêde hes kena, pêguretena Beser Xatûne ra zêde bene mirozin, bermena. Zêde waxt werte nêkuno, piye Eme zî pê genê. Eme bermena, "Bawo meşo, ma tena caverdenê kata şinê? Ti zî şinê, ez zî to de yena... Bawoo ! Bawoo!"

Pi vano, "Keyna'm, meberbe, ez şina ancî yena. Tî şo lewe maya xo, ez ancî pêser yena..." Esker bi koka dîpcigî koka vilê pîyê Eme de da pero. "Hade yürü!" vano. Pî, endî keyna xo ra verê xo çarneno, kuno verê eskerî, esker zî bi tifing, bi qasaptura dima şino...

Pî endî pêser nîno, Eme endî pîyê xo reyna nêvînenâ...

Maya Eme teselîye dana Eme, hama Eme nêvîndena bermena... "Bawooo! Bawoo!" vana.

Şina şivan kuna dewe, dewe axme bena. Hewt birayê Eme şinê birr, birr de xo danê we.

Eme û maya ra ki xo birr de danê we. Xidir, embazê Eme zî lewe de yo.

Maye şware dana pêro, vana: "Ax keyna'm, dina ma sere kerda tarî, dest û payê ma gireday..."

Bawê to şiyoy, perrê ma şikiyê Domanê mi kê ra vejiye, taniya zerrê mi şîya

Veyve bermena, çimê xo hêni yê Some cile, qesawet a

Ne hewn o, nerihetî ya

Zerrî u mezgê ma ters o, derd u kul o

Ma serê na ro sojiya sûra

Tek yew pasayê pilî

Zalimî şanay xo ver

Hergu yew hetêk ra berdî bi şerîf û resenan..."

Eme xebere gena ke, pî kişto. Bena mirûzin, bermena... "Axx Bawooo, ax Bawooo! Buxo zî bi maya xo ra wertê birrî de yê.

Cenderme, "Qomitanım, silahsızdırlar. Çoluk çocuktur. Kenenin deriye yapıştığı gibi korkudan yere yapışıp durmuşlar. Köpekleri de yanında..."

Kutikê xo zî lewe de yo. Kutik, Siço, eskerî vînenaweno. Esker nano kutik ra kutikî kişeno. Eme bermena, zircena...

Esker pêroyine keno top beno Koyê Sipe. Eme zeleşîna fîstanê maya xo ra...

Esker, "Yürü ulan, it dölü! Az kaldı, ölüm çukuruna az kaldı..."

Eme Xidirî ra pers kena, "Xidir, Ölü çukuru" çi yo?"

Xidir vano: "Ez zî nêzana, 'ölü çukuru' çi yo"

Derê Golî de pêro pîya kerdî cole.

Eme: "Daye, endî kişenê?"

Pêroyinê pîya Derê Golî de kişenê. Xidir û Eme ra binê meyitan de dirvetin manenê. Xidir mireno, Ema dirvetî weş manena. Hama seqet manena, linge û boçî ra seqetiyê, pa darde benê... Domanî pê lax kenê. "Ema Lenge, Ema Lenge, Ema Lenge!" vanê.

Xeyle derd û izrav vînenâ.

Eme bena pîl, bena canike. Vanê, Eme, endî ti ciwanik a, bizewecye..." Eme nêwazene, Xidirê xo şîyo, kamî de bizewecyo? Eme û Alê Qolî zewecenê. Hama Eme, Alê Qolî ra hes nêkena... Aye Xidirî ra hes kerdê, Xidir zî merd bi...

Eme û Alê Qolî ra yew doman beno. Hama Al qe pîyêtî nêkeno. Kê de nê nan o, ne aw a... Alê Qolî zî saadê qirkedeno, tiravma de girse vîyarneno ra, xo dano reqî... Şan şodir reqî simeno... Eme endî besenêkena qarê Alê Qolî banco. Lacekî dana yew hemşîra, pê pîştîkê Alî gena bena mehkema, yewbînan cadverdenê...

Eme çiqas ke seqeta, ancî zî rindek a, rindekin a. Xo sey asme bereşîna. Mehla de yew

merdimek Eme vînenaweno, aşiqe Eme beno. Eme zî aşiqê merdimeki bena...

Hama merik, terseno, eşqê xo dizdî geno. Eme zêde ci ra hes kena, vatena vaştîyê xo ra nêvejîna, eşqê xo dizdî gena. Sey adirî vêşena: Ya, yê mi endî perrê mi estê, ez çîqa ke berzwine zî ware nêgunena. Ez mîrçikê Anka ya. Tî zî gunenê peranê xo ser, pîya fetelîme. Eşqo ke vanê nawo dêma. Însanî keno perrin, perrneno ra. Perran ra ke biya, gunena ware, hem zî xirabin...

Eme pê manena...

Waştîyê Eme, wazeno ke, Eme lacekî berado. Hama Eme nêwezena, "Ez bizanî ke, dina ters çerexîna, ez ancî domanê xo verê xo ra nêcenune. O eşqê min o, o roşnîya min o..." vana Eme.

Lacek beno, pî bellî nîyo. Hama maye bellî ya. Maye Ema. Domanî, "Pînce Ema Lenge, pînce Ema Lenge" vanê. Eme qe goş pa nêkuna, domanê xo ra fîna dûrî...

Eme qe goş pa nêkuna, eşqê xo ca de nêverdana, lacê xo zî kena pîl, rêşawena dulgerunê teberî... Xebere yena ke, lacê Eme guno ci. Dina Eme gunena pero... Hama xebere diyine yena ke, na xebere verêne raşt nîya, lacê xo hema weş o... Hama Eme endî nêweş kuna, hasretê lacê xo ra şina, mirena. Lacê xo endî reyna nêvînenâ...

Hîkayeya Ema Lenge, hîkayeya yew eşqo xorî ya...

...

Mi cûyayişi Ema Lenge sey tiatro dest girot u mi nîştö. No kitab Peseroki Belge ra sere 2017 di vecayo, 211 pelo. 🌙

► Çocukluk ve bir coğrafyada çocukluk

GÖKÇER TAHİNCİOĞLU

Ailesini aradı Orhan, hemen ardından Muhammed.

"Korkmayın, biz odunlukta oturuyoruz. Sesler bitince ocağı yakacağız."

İkisi de öğrenciydi, ikisi de fırıncıda çırak olarak çalışıyordu, ikisi de yaz aylarını günlüğü 10 liradan bu fırında çalışarak geçiriyordu, ikisinin de tek amacı ailelerine biraz olsun katkıda bulunmaktı.

Gecenin geç saatlerinde, başka çocuklar, "erken uyuyup, erken kalkmaları" için yataklarına saatler önce yatırılmışken, Orhan ve Muhammed fırına geliyor, ocağı yakıyor, güneşin ilk ışığına kadar ateşi harlıyor, taze ekmek yapılmak üzere hamurları hazır ediyor, ustaların günün ilk ekmeklerini çıkartmalarına yardım ediyorlardı. Sabaha karşı uykuya dalabiliyor, öğle saatlerinde uyanıyor ve biraz olsun hayata karışmaya, yaz tatilini geçirmeye çalışıyorlardı.

Ağrı Diyadin'de, yoksul ailelerin çocuklarının başka türlü yaşama şansı yoktu.

Bütün korkuları aşan bir korku...

12 Ağustos 2015 gecesi ise Orhan Arslan ve Muhammed Aydemir için farklıydı. Sokağa geldiklerinde silah seslerini duymuşlar, bir anda zırhlı araçların, mermi izlerinin ortasında kalmışlardı. Akıllarına fırının odunluğu geldi, orası güvenliydi. Hızla odunluğa girdiler, sesler kesilene kadar burada kalmaya karar verdiler. Ailelerini aradılar, zaman zaman gülserek, zaman zaman susarak, zaman zaman dertleşerek

Küçük, daracık odunlukta iki çocuk, yere serdikleri mukavvaların üzerinde oturuyor, ağır geceyi ve geceye karışan ürkütücü sesleri sohbet ederek aşmaya çalışıyorlardı.

Orhan, bir anda ailelerine haber vermeleri gerektiğini düşündü.

Öyle ya, sonuçta geceye karışan ürkütücü sesler, bağırışlar, mermi izleri sadece kendilerine gözükken bir kâbus değildi.

Bütün ilçe, bütün mahalle, bü-

tün sokaklar da duyuyordu ve görüyordu olan bitenleri.

Başka bir coğrafyada kayan yıldızları izleyen çocuklardan farklı olarak, mermilerin geceye bıraktığı izleri biliyordu buradaki çocuklar. Başka bir coğrafyada, bir darbe girişimi gecesi duyulan bomba ve silah sesleri nedeniyle travma yaşarken çocuklar, burada, hangi sesin hangi silaha ait olduğunu bile ayırt edecek durumdaydılar.

beklemeye başladılar. Ancak mermi sesleri, zırhlı araçların tekerlekleri nedense yaklaşıyordu. Zaman geçiyor, sesler bitmiyor, ürkütücü sesler daha yakına geliyordu.

Kapının önünde duydular zırhlı araçların tekerlerinin ve açılan kapılarının seslerini. Birkaç saniye sonra da odunluğun kapısı kırıldı. İki çocuk, karşılarında onlarca maskeli özel hareketçi, kalakaldılar.

Tam bu noktada, tam bu sırada bir soluklanmak, yakınızdaki herhangi bir çocuğa bakmak gerekiyor. Korku filmi izletmediğiniz, şiddet sahnelerini gizlediğiniz, internet paketini filtrelediğiniz, bir köpek havlasa, evin sessizliğini gece herhangi küçük bir ses bozsa, kâbus görse, birisi bağırsa korkan, sinen, içine kapanan, hiçbir tepki gösteremeyen herhangi bir çocuğa. Belki bir çocuğun korkularına bakınca biraz olsun anlaşılabilir.

Henüz 15 yaşındaki Orhan ve 16 yaşındaki Muhammed, bütün çocukların bütün korkularını aşan bir korkuyla baş başa kalmışlardı. Normalde bütün bu çatışma seslerinin içinde yanlarına gelen polis-ten, askerden korkmamaları gerekiyordu ama karşılarındaki özel hareketçiler, hiç de çocukları çatışmadan korumak için gelmiş gibi gözüküyorlardı. Normalde, zırhlı araçla güvenli bir noktaya taşınmaları gerekiyordu ama karşıdakiler hiç de güvenliklerini önemsiyor gibi de gözüküyorlardı.

Sonrasına ilişkin tek bilinen, ellerinde bırakın silahı, bıçağı, bir dal bile bulunmayan Orhan ve Muhammed, o odunlukta öldürüldüler. Herkesin tanıdığı

“ Tam bu sırada bir soluklanmak, yakınızdaki herhangi bir çocuğa bakmak gerekiyor. Korku filmi izletmediğiniz, şiddet sahnelerini gizlediğiniz, internet paketini filtrelediğiniz, bir köpek havlasa, evin sessizliğini gece herhangi küçük bir ses bozsa, kâbus görse, birisi bağırsa korkan, sinen, içine kapanan, hiçbir tepki gösteremeyen herhangi bir çocuğa. Belki bir çocuğun korkularına bakınca biraz olsun anlaşılabilir.

fırınıcı çırakları için “terörist” açıklaması yaptı Ağrı Valiliği. “Teröristlerin anası, babası” denilerek tahkir edildi, çocuklarının cenazesini almak için Erzurum’a giden aileleri.

Ailelerin, hak savunucularının girişimleriyle, Orhan ve Muhammed’in kim olduklarının açık ve seçik ortaya konulmasıyla nihayet soruşturma açılabilirdi. Ancak bu kez de o gece görev yapan güvenlik güçlerinin soruşturulmasına Valilik izin vermedi. Valiliğin bu kararı, idare mahkemesinin kararıyla kaldırıldı. Artık soruşturma yürütülebilirdi. Savcılık, ilk yapması gerekeni yaptı, Valilik’ten o gece görevli olan güvenlik güçlerinin isimlerini istedi. Ve soruşturma orada kaldı. Tam 4 yıldır bir milim yol alınamadı.

Hendek operasyonları, öncesi, sonrası...

Orhan ve Muhammed tek örnek değil.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı hakkında hâlâ soruşturma yürütülüyor.

Gerekçesi, hendek operasyonları sonrasında, farklı sivil toplum örgütleriyle birlikte hazırladığı raporun içeriği... TSK’nın suç duyurusu üzerine başlatılan soruşturma halen sonuca bağlanmadı. Ne zaman bağlanır, nasıl bağlanır, meçhul...

O raporda, 7 Haziran 2015’teki genel seçimin hemen ardından çözüm sürecinin sonlanmasıyla başlayan hendek operasyonlarının acı bilançosu yer alıyor. Operasyonda yaşamını yitiren güvenlik güçlerinin ve PKK’lilerin sayıları biliniyor. Bilinmeyen, sivil ölümleri...

Rapora göre, 16 Ağustos 2015-21 Ocak 2016 tarihleri arasındaki süreçte 17 ilçede, 52 kez sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Sivillerin yaşamını yitirdiği alanda gerçekleşen çatışmalarda 198 sivil yaşamını kaybetti. Yaşamını yitirenlerden 29’u kadın, 27’si 60 yaşın üzerinde, 39’u ise çocuk. Hayatını kaybedenlerin 40’ı, evlerinde otururken isabet eden bomba, mermi sonucu öldü.

Bu insanlar, özellikle de çocuklar, benzer şekillerde yaşamını yitiren çocuklardan bile şanssızlar.

Evinin önünde, babası ile birlikte öldürülen, Türkiye’nin AİHM’de mahkûm olmasına rağmen hesabı verilmeyen Uğur Kaymaz’dan, kapısının önünde mühimmatın patlaması sonucu ölen Ceylan Önkol’dan, hatta odunlukta katledilen Orhan ve Muham-

▲ Orhan Arslan, Muhammed Aydemir

med'den bile şanssızlar. Ne isimlerini bilen var, ne nasıl öldüklerini... Her biri sadece birer gizlenen istatistik bilgisi...

Soruşturmalar kapatılıyor ya da gizlilik kararı konularak rafa kaldırılıyor. Kimin, nerede, nasıl öldüğünü bilen yok. Cesedi defnedilemediği için annesi tarafından buzdolabında saklanan Cemile Çağırca dışında ölümü konu edilen bir çocuk bile yok. Diğerleri de henüz çocuk yaşta yaşamlarını kaybetti ama hendek operasyonları sürecinde ölen bu çocukların ismi bile bilinmiyor.

Ama tüm bu tabloyu anlamak için de yine başka çocuk ölümlerine bakmak gerekiyor. İsimleri biraz olsun bilindiği için "şanslı sayabildiğimiz" çocukların ölümlerine.

Henüz hendek operasyonları başlamadan önce, 2015 başında Cizre'de enteresan gelişmeler yaşandı. Hendek operasyonlarının en ağır biçimde yaşama geçirildiği ilçede, 7 Haziran seçimi olma-

dan, operasyonlar başlamadan 6 ay önce, bir sabah hendekler dolduruldu, barikatlar kaldırıldı. Cizre'de bu gelişmelerin olması mühimdi zira çözüm sürecinin devamı açısından hendeklerin kapatılması masaya ön şart olarak getirilmişti. Ancak ne olduysa o aşamada oldu. Zırlı bir polis aracından açılan ateş sonucu 14 yaşındaki Ümit Kurt öldürüldü. Üzerinde çalıştığı boyacının, boya lekelerinin olduğu tulum varken, tek kurşunla yaşama veda etti henüz 14 yaşındaki çocuk. Hemen aynı akşam hendekler açıldı, barikatlar yeniden kuruldu. Ancak bir süre sonra, geliştirilen çabalar sonunda Cizre'de hendekler yine kapatılmaya başlandı. Aynı gece, bu kez diğer çocuklarla birlikte oyun oynayan 12 yaşındaki Nihat Kazanhan öldürüldü. Zırlı polis aracından gerekçesiz biçimde açılan ateş sonucunda ölmüştü. Birileri devredeydi ve kirli hesaplar için çocukların bedeni kullanılıyordu.

Bu cinayetler aydınlatılmadı, hendek operasyonu sırasında yaşanan ölümlerin üzerinden de "örgüt ateş açtı" denilerek geçiliyor. Karanlıkta bırakılan, kirli, ölümlerle dolu bir süreç...

Tıpkı çözüm sürecinin sonlandırılmasına gerekçe olarak gösterilen Ceylanpınar'da görev yapan iki polisin, gece yataklarında öldürülmesi gibi...

Cezasızlık kültürü

Cezasızlık, durmadan kendini yenileyen, alanını genişleten, döneme göre farklı renkler alan bir kültür. Bütün devletlerde farklı tonlarda ve ölçülerde kendini gösteren bu kültürü anlamak için "ama" ve "fakat" cümlelerini takip etmek yeterli.

"Öldürüldü ama daha önce polise taş atmıştı", "Öldürüldü ama o saatte şüpheli bir yerde bulunuyordu", "Öldürüldü ama daha önce şu eyleme katılmıştı..."

Şiddet tekeli elinde bulunduran devletin kolluk kuvvetleri-

nin, toplumsal sözleşmeden, kanundan, kurallardan kendini muaf tutması olarak özetlenebilir.

Bazen kendini mahkemelerde, kapatılan savcılık dosyalarında gösterir, bazen bir cinayeti aklamak ve kamuoyunun cinayeti meşru bulması için yaptırılan bir haberde.

Algıyla güçlenir, meşruiyet alanları yaratarak büyür ve giderek herkesin bir gün kurbanı olabileceği bir deve dönüşür.

İşte ölümlerinden bahsettiğimiz, çoğunun ismini bile anımsamadığımız bu çocukların hesabı, cezasızlık kültürünün bu coğrafyada ölçüsüz biçimde alanını genişletmesi nedeniyle sorulamıyor.

Bu çocukların ismi, bu yüzden anılamıyor, yasaklı bu alana bu yüzden kimse giremiyor.

Kimine göre vatanperverlik olan bu tutumun sonucunda ise bütün cinayetlerin üzeri bayraklarla, sloganlarla örtülüyor.

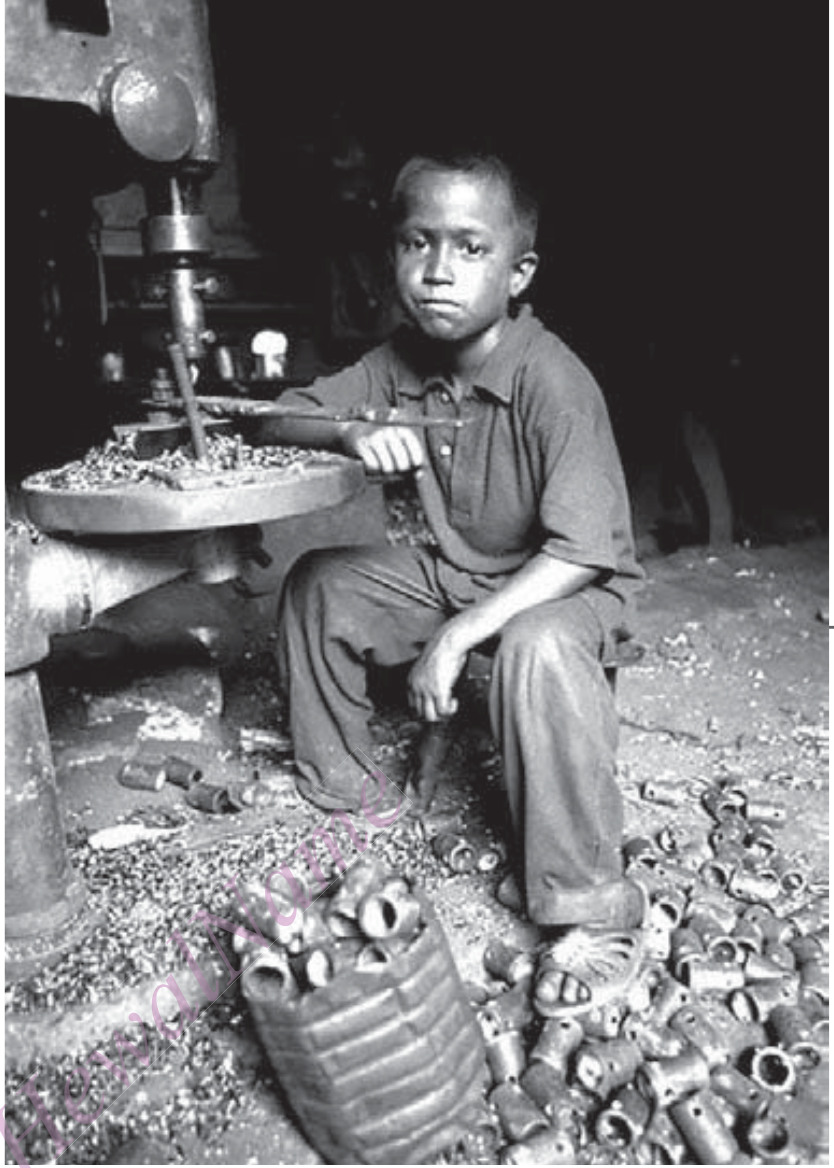
Çocuklar ve düşleri

Çocukluk hepimizin uzak ülkesi...

Kimin omzuna elinizi biraz koysanız ya çocukluğundaki bir yokluğun ya da çocukluğuna ilişkin bir mutluluğun cümleleri dökülmeye başlıyor dudaklarından.

Ancak bazı çocuklar ve çocukluklar muaf bundan.

Çocuk işçiler, esrarlı bir maceranın güler yüzlü yorgunluğuyla uyumuyorlar misal. Sokakta bırakılmış çocuklar, bir serin ikindide sokağa çıkma hayali kurmuyorlar. Şiddet gören çocuklar, uyumadan

önce odalarına gelen anne ya da babalarını istemiyorlar örneğin. İstismara uğrayanlar uzaktaki bir aşkın nasıl bir güneş getireceğini hayal etmiyorlar.

Ve ülkenin bazı kentlerinde, bazı ilçelerinde, bazı sokaklarında büyüyen çocuklar da büyüyünce ne olacağını değil büyümeyi hayal etmek zorunda kalıyorlar.

Ölebileceklerini biliyorlar, çocuk ölümü düşünür mü, düşünüyorlar.

“ Ve ülkenin bazı kentlerinde, bazı ilçelerinde, bazı sokaklarında büyüyen çocuklar da büyüyünce ne olacağını değil büyümeyi hayal etmek zorunda kalıyorlar. Ölebileceklerini biliyorlar, çocuk ölümü düşünür mü, düşünüyorlar. Şiddetten uzak durmanın ne olduğunu bilmiyorlar; kaçmayı, uzaklaşmayı biliyorlar.

Şiddetten uzak durmanın ne olduğunu bilmiyorlar; kaçmayı, uzaklaşmayı biliyorlar.

Seslerin ürkütücülüğünü değil, hangi seslerin daha ürkütücü olabileceğini ayırabiliyorlar birbirinden.

Ölüyorlar, yaralanıyorlar, unutamayacakları anılar biriktirmek yerine o sahneleri akıllarından çıkarmak için bir ömür harcıyorlar. Ya da ömürleri harcanıp gidiyor demek daha doğru.

Hemen itiraz cümleleri gelecektir, çocuklar ve çocukluk üzerine:

"Büyüselendi kim bilir ne olacaktı?", "Hiç örgütün öldürdüklerinden bahsetmiyorsunuz?"

Fırat Simpil'den de bahsedilmesi gerekiyor evet, PKK'nin mayınladığı sokakta, ekmeğe almaya giderken ölen 13 yaşındaki çocuktan.

Lojmanın önündeki kediyi beslemek için dışarı çıkan 11 yaşındaki Ahmet Oktay Günak'ın bombaların hedefi olmasından.

Her birinden bahsetmek gerek.

Hiçbir şeyin tarafı olmadıkları halde, babalarının, annelerinin mesleklerine göre ölümleri kıymetlendirilen, doğdukları kente göre tarafı olmadıkları çatışmaların tarafı kılınan, yaşadıkları coğrafyaya göre varlıkları ya da yoklukları anlamlandırılan...

Çocuklar.

Ve geçiremedikleri çocukluk, bütün bu karmaşanın içinde...

Onları erkenden büyüten ve tüm bu karanlığın içinde her birimizi aslında içten içe bitiren... 🌙

Sê Pêtik

sê pêtik çûrisîn di taritîyê de

yek

bo bêhiş bikevim li hêlekana mîraca porrê te

yek

bo awirên xwe biferidînim şevçiraxa bîbikên te

yek jî

bo kêlekên lêvên te...

û tarîtiyek bêdawî dara dilî

ji bo ku bizîvirim dîsa li her tiştî

dema min her stêrk kire kulîlkek

û li ser porrê te danî

Miradê Miradan

► LI SER SÎNEMAYA KURDAN - I MIRADÊ MIRADAN

Ji roja keşkirina sînematoğrafîyê û yekem filmê ku Brayên Lumîerea li stasyonekê girtine ve sînema îfadeya hizr û hestên mirovan e. Gelek xelk û millet bi saya serê sînemayê derd û kulên xwe; dîtin û gotinên xwe ji çar aliyê cihanê re vegotine. Kêf û eşq û şer û fantaziya di hiş û dilê meriv de bi destê kame-rayê wek hunereke serkeftî û nikûnû û jêveneger bi navê "sînemayê" derketiye holê.

Gava em berê xwe didine nav kurdan û dibêjin sînemaya kurdan mixabin ku ji bêdewletî û parçebûn-tarûmarî sînemayek serbixwe ava nebûye. Kurd di serî de weke "mijar" ango "karakter" di filmên derhenêrên biyan de bi sînemayê re hevdû nasîne. HOLA sînemayê ya pêşîn di sala 1926an li bajarê Silêmaniyê vebûye; teqrîben di vê dîrokê de holeke sînemayê li Amedê jî vebûye. Li Rojhilatanavîn welatên ku kurd lê dijîn derhênerên kurd di bin navê wî welatî de film hilberandine.

Lewra mixabin em nikarin behsa sînemayeke netewî ya yekbûyî bikin; çiku wekî axa kurdan, sînemaya kurdan jî wesle wesle ye...

Kurd û sînema

Ji ber tahdayî û asimilasyona dewletên serdest heta salên 1990î jî baş derfet nebûye ku bi kurdî film bêne çêkirin û derhênerên kurd azad tevbigerin. Lê îro jî wilo ye ku çî li Tirkîyeyê, çî li Îranê jî bo çêkirin, belavkirin û seyrkirina filmên

kurdî qedexa têne dayîn û di beşdarbûna wan a festîvalên filman de astengî çêdibin û fon nayên dayîn. Mixabin heta vêga jî li Tirkiyeyê filmên bi kurdî ewqas kêmtên çêkirin ku weku qet nîn. Derhênerên kurd ên heyî jî bi zîmanê tirkî filmên xwe çêdikin/çêkiriye... Lî Îranê heta dema dirêj ji bo derhênerê kurd Behmen Qubadî, ku filmên xwe bi kurdî digire, qedexeya çêkirina filman hatiye dayîn; lew neçar maye ku welatê xwe biterikîne. Her wiha weke Qubadî derhênerê navdar ê kurd Hiner Saleem jî li Fransayê dijî û ji bêderfetî filmên xwe yê ewil li wir çêkiriye ku vê taliyê berê xwe daye başûrê Kurdistanê.

Li Tirkiyeyê heyama ewil bi destê Yilmaz Guney, kurd bi awayekî eşkere û cidî di sînemayê de derdikevine pêş. Beriya Guney heke kurd di

sînemaya tirkî de hebin jî bi awayekî xef û veşartî erdnigarî û nasnameya kurdî hatiye bikaranîn ango wek "tirkê bi esil kurd" hatine nîgar kirin. Derhênerên wek Atif Yilmaz(-kurdê Elezîzê ye lê ev zêde nayê zanîn), Omer Lutfu Akad, Memuh Un hwd. ev yek di filmên xwe de kirine. Senaryoya filmên wan jî gelemperî li herêma Anadolê çîrokên Yaşar Kemal û Ezîz Nesîn bûne. Lê filmê derhênerê tirk Erden Kiral "Demsalek Li Colemêrgê(1982)" ku ji romana bi heman navî ya Ferîd Edgû hatiye lêanîn di heyama hingê de ji bo tarîf û nasîna gelê kurd nimûneyeke baş bûye. Kiran di vî filmê xwe de, bi çavê mamosteyekî tirk bi awayek rasttirîn nêzîkî erdnigarî û jiyana kurdên li Colemêrgê bûye; ji derhênerên din cihê xwestiye ku kurdan binase.

Yilmaz Guney nemaze bi filmên xwe yê "Kerî(1979)" û "Rê(1982)" berê xwe dide jiyîn, civak û nasnameya (ango bênasnameyî) kurdan. Her cîqas ji ber qedexeyên li ser zîmanê kurdî, bi tirkî hatibin girtin jî ev film bi navên kurdî yê karakteran, bi muzîk û diyalogên kurdî ji karên Guney ên berî hingê cihê ne. Ji van filman eyan e ku Guney bo avakirina "Sînemaya Kurdan" gavên cidî avêtine û êdî xwe weke derhênerê kurd tarîf dike. Guney, rastiya kurdan bi êş û xetereyên xwe bi nêrîneke realist-polîtîk-dramatîk vegotiye. Girîngî û yektabûna filmê "Rê" di festîvala filman a Cannesê de bi "Palmiyeya Zêrîn" tê xelat kirin ku heta wê demê li Tirkiyeyê ti filmî ev xelat wernegirtibû. Ji ber ku Yilmaz Guney wê demê girtibû derhêneriya vî filmî heval û hevkarê wî Şerîf Gonen kiriye. Piştî Yil-

maz Guney heta demeke dirêj di bin banê "Sînemaya Kurdan" de film nayên çêkirin, heta ku di sala 1992yan Nizamettîn Ariç filmê "Kilamek Bo Beko" çêdike ku komkujiya Helebçeyê ji xwe re dike mijar. Salekê piştî vê di Festîvala Filman a Bastîayê ya 9. de xelatê hildigire. Fîlmê Ariç yekem fîlmê xwerû bi kurdî ya bi metraja dirêj e. Heman salan li Tirkiyeyê jî fîlmên li ser kurdan tên çêkirin. Ev fîlm ji folklorê kurdan, ji aliyê derhênerên kurd ve lê bi zimanê tirkî hatine çêkirin. Fîlmê "Mem û Zîn(1991)" ê Umît Elçî, fîlmê "Sîyabend û Xecê(1993)" yê Şahîn Gok ji bo vê yekê mînak in.

Lî Îranê, hunermendê bi eslê xwe kurd Ebdulhuseyîn Spenta di sala 1934an de fîlmê "Keça Lor" çêdike. Piştî jî hunermend Siyamek Yasemî fîlmê "Lêvara Hêviyê" û "Dalahû" çêdike ku behsa jiyana kurdên

Loristanê dike. Yekem derhênerê kurd li Îranê Teymûr Patayî bûye. Patayî di sala 1970yê de dest bi karên sînema û TVyê kiriye. Teymûr Patayî, kurdê Rojhilatê bajarê Sinê ye. Patayî di sala 1984an çend belgefilman jî çêdike ku yek ji wan fîlmê bi kurdî "Nan û Azadî" ye. Weku tê gotin gelek fîlmên kurdî li Îranê tên çêkirin lê piştî desthilatdariya malbata Şahînsahî kurdî tê qedexeyê kirin lê bes ji ber ku propagandaya şerê navbera Îran û Iraqê bike di wan salan de fîlmê "Baz" bi derhêneriya Samuel Xaçîkiyan û fîlmê "Duletû" bi derhêneriya Rehîm Rehîmpûr bi kurdî tên çêkirin.

Sînemaya kurdan li Iraqê bi dawiya salên 1980yê re dest pê dike. Weke mînakên di sînemaya Tirkî û Îranê de, fîlmên derhênerên kurd ku li Iraqê çêkirine bi navê "Sînemaya Iraqê" hatine binavkirin.

Li Iraqê çêkirina filman pirr dereng dest pê dike; nebûna amûrên sînemayê û kesên di warê sînemayê de pispor heta salên 1950yê tenê 2 fîlm hatine nîşandan ku ew jî ji aliyê derhênerê biyan ve hatine çêkirin. Yekem fîlmê serbixwe ku di dîroka sînemaya kurdên Başûr de gihaye îro fîlmê "Seîd Efendî (1957)" ye; derhênerê fîlm Kamûran Husnî ye. Di pey re fîlmê "Pasewan" di sala 1965an bi destê hunermendê kurd Xelîl Şewqî tê çêkirin. Gava ku tê salên 1990î, wextê şerê Iraq û Kuweytê Mekî Ebdula fîlmê xwe "Nêrgiz Bûka Kurdistanê" bi zora heft bela û zehmetiyê çêdike. Fîlm li ser dîldariya keçekê û dergistiyê wê yê ku piştî jî ber çalakiyên xwe yê siyasî tê girtin. Fîlmê Ebdula li gelek bajarên Ewropayê jî tê nîşandan. Pêk ve Mehdî Omerê ku li Sovyetan

perwerdehiya sînemayê dibîne di sala 1990î de filmê xwe yê bi navê "Gelê Gorg" çêdike; ev film senaryoya xwe ji çîroka nivîskarekî kurd digire. Herwiha filmê wî "Tonel" ku di sala 1993yan e digire di festîvala filman a Gutenbergê de tê nîşandan. Wê demê gelek derhênerên cîwan ê nola Mehdî Omer li derveyî welêt, xwestine ku li Swêdê "Yekîtiya Sînema-gerên Kurd" damezirînin lê negihîştine vê armanca xwe. Lê piştî dengvedana Komkujiyên Helepçe û Enfalê ji van derhêneran gelek vegeriyane welat û filmên giranbûha çêkirine. Hiner Saleem, Mehdî Umed, Ekrem Silêman, Serbest Resûl û hwd. ji wan kesan in.

Li Sovyetan fîlmên ewilî yên li ser kurdan

Weke "yekem roman" û "yekem koma muzîkê" ya kurdî, gava em dimêzênin xwediyê yekem "fîlmê bi kurdî" jî kurdên me yên li Sovyet û Ermenîstanê ne. Jixwe xebatên kurdên li Sovyetan ên di warê çand, ziman, huner, wêje û folklorê de

berbiçav in. Her çi qas fîlmên ku li Sovyetan hatine girtin ne bi derhêneriya kurdan bin jî di girtin û nivîsandina wan de xwedî behr û roleke mezin in.

Yekem fîlmê li ser kurdan bi navê "Zerê" di sala 1926an bi awayekî bêdeng û bêreng ji aliyê derhênerê Ermenî "Hemo Bêknazaryan" ve li Ermenîstanê hatiye çêkirin. Ev film lêanîneke romana bi heman navî ya Hakob Xazaryan e. Fîlm berê xwe dide çol û beyarên Elegezê. Mijara film evîna Zerê û dildarê wê ye; li ser jiyana û çanda kurdên Ermenîstanê agahiyên girîng dide me. Gelekî piştî vê di sala 1970yî de deng li fîlmê tê zêde kirin; kesên ku vî karê hêja dikin jî rewşên birêkurd ên navdar Casimê Celîl û keça wî Cemîla Celîl bûne¹. Hemo Bêknazaryan di sala 1933an de dîsa di fîlmekî xwe de kurdan ji xwe re dîke mijar û fîlmê "Kurdên Êzîdî" çêdike: fîlm îmtîhana "Mamoste Zeynê" ya bi gundiyên ku wê

¹ Piştî çêkirina xwe heştê salî 2006an fîlmê "Zerê" di festîvala fîlmên Kurd a Londonê de, li gel konserta Tara Jaff a bi harpê tê nîşandan.

li gund naxwazin re vedibêje. Dîsa li Ermenîstanê belgefilmê bi navê "Kurdên Ermenîstana Sovyetê" di sala 1947an de ji aliyê Y. Koçaryan ve hatiye çêkirin. Xwediyê senaryoya vî fîlmî jî li gel derhêner, nivîskarê mezin Heciyê Cindî ye. Ev belgefilm jî li ser jiyana aborî, civakî û siyasî ya kurdan e. Tevî ku fîlm bi ermenkî tê girtin jî paşê bo kurdî tê wergerandin (wek binnivîs) lê bêreng û bêdeng e. Fîlmê sisêyan dîsa belgefilm e: "Kurdên Ermenîstanê". Di sala 1959an de ji aliyê C. Jamharyan ve hatiye çêkirin. Xwediyê senaryoya vî fîlmî jî şivanê kurmancî "Erebê Şemo" ye. Ev belgefilm jî di asta belgefilmên beriya xwe de ye. Fîlm veguherînen 40 salên dawî yên ku kurdên Ermenîstanê di warên aborî, çandî û civakî de derbas kirine, vedibêje. Tê ragihandin ku nêrîn û gotinên zimanzanê mezin Qanatê Kurdo jî di vî belgefilmî de cî digirin. Fîlmekî din jî heye ku em dikarin behs bikin; lê ev fîlm weku fîlmên li jor baş nayê zanîn: "Dostanî." Ev belgefilm jî li ser dostaniya kurd û ermeniya ye; ji aliyê L. Grîgoryan ve hatiye çêkirin. Li gor ku tê gotin dema Ermenîstana Sovyetan gelek fîlmên din derheqê kurdan de hatine çêkirin lê sed mixabin ku negihîştine îroyîn. 🌙

ÇAVKANÎ

KÛRT SÎNEMASI: Yurtsuzluk, Ölüm Ve Sınır, Derleyen: Müjde Arslan, Agora Kitaplığı.

Sinemaya Kurdan, Kovara W. Hejmar: 45.

Türk Sinemasında Kürtler, Müslüm Yücel, Agora Kitaplığı.

Göçebe İmajlar, Nihat Nuyan, Avesta Yayınları.

Ligel Celîlê Celîl Pirs û Bersiv: **14 Nivîskar û Şair, 14 Pirs**

Îlhamî Sîdar, Samî Tan, Receb Dildar, Şeyhmus Diken,
Omer Dilsoz, Mem Bawer, Îrfan Amîda, Zulkuf Ergun,
Îsmâîl Dîndar, Fewzî Bîlge, Zeyneb Yaş, Gulîzer,
Sîdar Ozmen, Ulku Bîngol

Em weke Kovara Dilop spasiyên xwe pêşkêşî Celîlê Celîl ê rêzdar dikin bo vê hevpeyvîna bêhempa. Celîlê Celîl emrê xwe bi xebatên folklorê bihurand. Ji ber hindê qedr û qîmeta wî li cem me gelekî ye. Em pê bawer in ku dê kurdîaxêv û kurdînûs piştî çendik û çend salan jî ji xebatên wî sûdê werbigirin.

Me weke kovar ji 14 şair û nivîskarên kurd pirsî bê ka dixwazin ji Celîlê Celîl çî bipirsin. Wan jî her yekê pirseke amade kirin. Axirê hevpeyvîneke nuwaze derket pêş xwîneran.

Divê em bidin zanîn ku me weke edîtoryaya kovarê midaxileyê awa û şêwaza nivîskî ya rêzdar Celîlê Celîl nekiriye, ya rastî me nexwestiye em midaxile bikin. Wî bi terz û şêweyê kurdiya Sovyetistanê pirsan bersivand û me her bi heman awayî pêşkêşî xwîneran kir.

Deşîfrasyon: Ali Gedik
Fotograf: Hüseyin Tunç

● Îlhamî Sîdar:

Cenabê we umrekî li ber folklorê kurdan ber ba kir. Di jiyana we de çi bû sedem ku we berê xwe da xebatên bi vî rengî?

Sedama ku min berê xwe daye folklorê hema çarkê va despê nekiryê û tişteki va tenê girêdayî nebûye. Ew prozêsek bûye, ku cem min bi tişteki biçûk va despê bûye, ku bawer bike min bi xwe jî texmîn nekiryê ew ê bive çî. Pirsra te pê dike ser min, wekî ez bi his û bîranînên xwe va vegerim ser salên zarotyê xwe. Belkî ha ez karibim despêka şop û bandûra folklorê ser xwe bibînim.

Xuya ye ku bona her kesî jiyana heft-heyştalyê despêka xwendinê li dibistanê ew gava pêşîn e ku zarok ji malbetê der hêdî-hêdî dinya nas dike, cîyê xwe li vî dinya gewrik da dişopîne. Bona wê her tişt li dorê balkêş e, nû ye. Dîtin û naskirina dorbera xwe, dinya fire û mezin, ew gişk hê ne ewqas girîng in, çiqas despêkirina naskirina herfa, xwendina pirtûka.

Xwendina dibistanê ew despêka rîya jiyana te ye. Ew rê ne her gav rast e, şimşat e û hêsa ye. Xwendin ji pirtûkên dibistanê û yên ku li nav malê hene, despê dibe.

Ji roja dayîkbûnê kîbûna te li ser enîya te nivîsiye. Ka tu kurd î, ermenî î, rûs î, ereb î, faris î yan turk î. Ji kurdbûna xwe nikarî birevî, li ser xwe nas nekî. Hergê dê û bavê te, mezinê malê vî yekê nas dikin û pê serbilind in, tû jî vî yekê dikî. Mal, malbat şertê girîng in ser rîya jiyana te, bona ku tu karibî duarjê di civakê da cîyê xwe bibîni (bigrî), xwe bidî nasandin.

Ji serê sêrî da, hê ji çûktaya xwe min dîtye, wekî mala me bi pirtûka va dagirtî bûye. Çawa? Bavê min hên di xortanya xwe da, dema salên xwendinê li bajarê Bekûyê li dibistana leşkeryê da (1927-1930) xweyê 10-15 pirtûkan bûye, yên ku ser kurda hatibûne nivîsandin. Salên 1932-1938an hijmara pirtûkan li "pirtûkxana" bavê min ji çendsedî derbaz bûye. Li van salan ew li Bajarê Yêrêvanê wek berpirsaryê çapamanîya pirtûkên kurdî kar kirye. Ji hemû pirtûkên ku wî çap kiribû jî yek mînakî zêdetir li dolabên mala me da dihatin parastin. Pirtûkxana wî da ji pirtûkên kurdî zêdetir pirtûkên bi zimanê ermenî û rûşî jî hebûn. Bi gilîkî jî salên dibistanê, navbera deh salan, heta min xwendina xwe dawî anî,

piranîya kilasîkên ermenîya, rûsa û yên dinyayê, îdî xandibû.

Bavê min dolabeke taybetî da pirtûkên ser kurda nivîsî diparast. Derî kilît kiribû û kilît jî spartibû dîya min wekî veşêre û hêsanî dest me nekeve.

Sala pêşine xwendina min di unîversîtêta da ji min ra despêka dewreke nû bû. Ew sala 1954a bû, sala ku radyoxeberdanên kurdî jî ji Yêrêvanê despêkirin. Bavê min berpirsaryê van radyoxeberdana bû. Vebûna radyoxeberdanan atmosfêra jiyana mala me guhast. Her heftê stranbêj, rewşenbîr jî gunda dihatin mala me mêvanî, wekî axaftinên xwe, berhemên stranbêjya xwe radyoêra bihêlin. Mûzîkar dihatin. Dengê def û zurnê wana jî mala me kêr nedibû. Kêfa bavê min bi wan stranvan û mûzîka ra gelek xweş dibû. Ordîxanê birê min xwendina unîversîtê xilas kir û dest bi têza xwe ya dokoryê kir ser mijara dîroka Kela Dimdimê û cîyê wê di zargotina kurda da. Ji ber vî diçû gunda şaxên vî dastanê dinivîst. Jiyana zargotin bere-bere şaxê xwe di mala me da vedida. Gundê ku mala me pêra girêdayî bû, her gav havînan em bona hesabûne sê meha diçûn Sîçanlû bû ke ser sîngê Elêgezê hêwirîbû. Jîyan û çanda gelêrî li vî gundî wek berê xurt mabû, zargotin tijî, zozan nêzîkî gund bû, çûyîn hatina zozanvana ser vî gundî ra bû. Baldarya min ser nivîsandina zargotina kurdî jî wî gundî despê kir. Dora Sîçanlûyê gundê ermenya bûn, xelqê van gunda jî Sasûnê bûn, hemû jî bi kurdî zanibûn, tim bi kurdî distiran û bi hev ra jî xeberdida.

Sîçanlû bû ku kurdhizya min xurt kir, evîna ser zargotinê di dilê min da hêlûna xwe çêkir. Ji wan roja heya îro, ku bi temen îdî ez gihîştîme şemîka kalbûnê, ew evîna cem min kêr nebûye, ew jî mi ra bûye hêz, hisa xortanîyê cem min geş kirye. Heta nefes ber min da hebe, ezê ber xizmeta wê zengînya zar û zimanî bim. Zargotina kurda bona min hewa ye, ruh e, aqil û hiş e, huner û cuwanî ye, kurdbûn e.

● Samî Tan:

Li Tirkîyeyê û bakûrê Kurdistanê kurd çawa dikarî ji qada akademîk sude wergerin? Di xebatên dîroka kurdan de cîhê dîroka devkî (oral history), girîngiya berhemên zargotinî çî ye?

Bona ku li Turkyae û ji sînorên wê der karibin suda akademîk ji zargotina kurda bigrin, divê berî pêş wê ji rewşa gotina bi zar bînin ser rewşa nivîskî, pêşyê çî çîrok be û çî stran be, her axaftineke gelêrî ser şîrîtên denggirtinê tomar bikin, arshîv bikin, binivîsin, paşê biweşînin û ser lêkolînên akadêmîk bikin. Divê bîr nekin, her tişt ji wê zengînîyê ku bi zar tê gotin, zû—dereng tevî zarbêja, zanayên vê mîratê wê unda be, tevî wana wê here gorê. Gava tiştên tomarkirî ber dest bin, hêja dikarin sûdê jê bigrin. Sûd nek tenê bi lêkolînên akadêmîk jê bigrin, lê usa ji li bergeha pêşxistina hunerê kar bînin, çanda neteweyî pêş bixin. Bona pêkanîna vê armançê divê: **1.** kesên jîr û çeleng hebin, bi evîna dil destê xwe bavêjin karê tomarkirinê! Zanîn hebe ser girîngaya zargotinê; jîrî, jêhatin û pisporî hebe li cem her rewşenbîrekî kurd ku xwe bidine ber vî karî. **2.** Divê, sazîyên çandî û perwerdeyî, ji dibistana despêkirî heta unîversîtê û sazîyên zanyarîyê (akadêmîk) tomarkirina zargotinê bi plana karkirinê despê bikin, herêm bi herêm, gund bi gund, zozan bi zozan herin bi têknîka îroyîn va karê xwe bikin. Kîler, zexîreyên taybetî bi cewahirê zargotina va tije bikin û hingê bifikirin çawa sûda akadêmîk jê bigrin. Hên zêde bêjim. Zargotin cuwanî, şewq û şemala xwe, xeml û nexşê xwe wê ber we raxe, gava hûn tevî tomarkirinê bersivê gelek pirsan jê eşkere bikin. Wek mînak ser tradîsyonên jîyandarya zargotinê; rê mecalên taybetî yên ji hev wergirtina mînakên xezîna gelêrî di navbera nivşan da; bûyarên girêdayî bi pêşdahatîna her berhemekê va û gele pirsên mayîn.

Divê timê berçavan be ku berhemên zargotinê çavkanî ne her usa jî bona hunerê, edebiyatê, dîrokzanîyê, zimanzanîyê, mûzîkzanîyê, gelnasîyê, filsofyae, civaknasîyê û hwd.

Pêkanîna vê armançê wê hêsa be gava gel, civak, sazîyên wê, rêvebirên admînistratîv yên herêman, qeza, nehîya û gundan, malmezîn û merîyên navdar pişgîrîya vî karî bikin.

● Receb Dildar.

Hema bibêje we di hemû jiyana xwe de li ser dîrok û zargotina kurdî xebat kir. Wek ku cenabê we jî dizane, di şoreşa neolîtîk de kurd gelek li pêş bûn, heta şarezayê cîhanê bûn. Çi hat serê wan ku niha li paş hemû cîhanê mane?

Çima nikarin bibin yek û dewleta xwe ava bikin? Sebeb çî ne?

Rast e; kurd wek êtnos di jîyana sîyasî da cîyê xwe di rêza dewletên cînara da bi serbestiya xwe cîyê xwe negirtye. Lê li dirêjaya dîrokê gelek kurd bi hişmendî, serxwebûn, tuwane û jêhatya xwe li nava cînara da xuya û navdar bûne. Dêmek sedema şûnvamayîna kurda di bergehên obêktîv da divê bigerin.

Welatê kurda, colana wana, kakilê kurdbûnê li ser rêzeçîyayên Torê û Zagrosê bûye. Herdu çîya sînorên navbera şaristanîyên Roavayê û Rohilatê, Bakûrê û Başûrê bûye. Kurd şadeyên avabûn û jihevketina dewlet, şaristanên mezin bûne. Împêratorî hatine û derbaz bûne, gel hatine û derbaz bûne, lê kurd bi çîyayên xwe zêndî mane.

Çîya ji alîkî va, gelê kurd ji derpên hêrîşkaran yên kuştinê parastye, jê ra bûne bastyon (hasêgeh), alîyê dine va civaka kurdî birr-birrî kirye û paşîla xwe da hasê xwey kirye.

Gotinek heye; divêjin eşîretî rîya hevgirtina gelê kurd girtye, ji ber vê jî kurd nebûne xweyê dewletekê. Eşîretî katêgoryeke sosyal abûrîyê ye û hevgirtineke çekdarîyê xweparastinê ye ku sîstema wî ya civakî yêraxalîyê pêra heye. Mînî revabîrya serbixweyê ye girêdayî bi erdekî ser rûniştinê û havîngeha (zanîya) tradîsyonal. Eşîretî bona hine êtnîk grûpa ra jîyana nomadîv va girêda ye. Eşîretî di nava kurda da bîngehê wî ne koçberî ye. Bîngeha wî taybetya abûrya wê ye, ku zozanê va girêdayî ye, hilgêr û dagêrê va girêda ye. Jîyana ha modêleke hişk nîne, rengrengîn e her deverêkê bona hine eşîreta da taybetîyên cudatîyê bi wana ra heye. (Evana hemû bergehên lêkolînên taybetî ne.) Ser vê pîrsê gava min lekolîneke xwe li salên derbaz bûyî amade dikir nivîsara dîplomat, zanyarekî înglîs Roûlînson bala min kişand, ku dora 170 sal berê gava ser herêma Hekkarîyê dinivîse, divêje kurdên Hekkarîyê parave dibin ser 23 eşîreta, navê wana yeko-yek dinivîse û ser da jî zêde dike, wekî evana her usa jî navên wan herêman e ku ewana li ser dijîn.

Eşîretî katêgoryeke ko jîyana koçberîyê va girêdayî ye. Hergê navê erd navê eşîretê ye, wek Roûlînson dinivîse dêmek ewana koçber nînin, jîyana wana, jîyana zozana va girêdayî ye,

gundê wana hene. Heger em bi hûrbînî navê eşîretên kurda yên çûk û mezin, strûktûra fêdê-rasyona (hevbendya) eşîreta binêrin, dibînin ku navê piranya bi navê erd, cî warê wana va girê-dayî ye, yan jî navê cil û bergê wana bûne navê eşîretê(!). Mînak: eşîrên berava, şerqya, daşinya, çuxreşa, çuxsora, kumneqsa û yên mayîn. Din-yayê ji Yêvropayê girtî, hên berfire hene xelq ku bi navê herêmên xwe va hatine naskirin û kes navêje eşîr in.

Bêdewletmayîna kurda sedem ew e; wekî dewletên ku Kurdistan nava xwe parave kirine nehîştine ku civaka kurdî li ser vî erdî çêbe. Bi xurtaya hêza leşkerî zor kirine ser kurdan, binelîyên erdnêsin kirine ku bimînin bê abûrya netewayî, bê zar û zimanê kurdî, bêxwendin, bê çand û hunera gelêrî. Asarên dîrokî wêran û binav kirine, gund vala mane. Ha bûye berê û naha rastîya jîyana kurda.

● Şeyhmus Diken:

Ez dixwazim hûn miqayeseyekê yan danber-heviyekê bikin. Hûn weke kurdek li Yêrevanê, li Ermenistanê jîyan. Paşê hûn li Ewropayê bicî bûn weke dîrozkaneke kurd. We gelek caran serdana erdnîgariya kurdan kir û hûn hêna jî

dikin ku ew erdnîgarî sedema hebûna we bi xwe ye. Hûn xwe aîdî kê derê dibînin? An ev rewşa we bêwar û bêwelatbûn e?

Û berdewama pirsê jî wisan e: li van ser sê erdnîgariyan insan we aîdî kê derê dibînin? Û ev meseleya aîdbûnê ruhiyeteke çawan peyda dîke li we?

Belê, ez li Yerêvanê (Ermenistanê) ji dayka xwe bûme û min xwendina xwe li vir pêşiyê li dibistanê û paşê jî li unîversîtê girtye; salên dirêj wek lêkolîner min perwerda xwe li Sanktpêtêrbûrgê, Moskvayê (Rûsyayê) girtye û naka jî eva îdî 27 salin ez li Yêvropayê me (Austriyayê). Ez wek penaber nehatime Yêvropayê û min bajarvanya xwe neguhastye. Vîra jî min karê xwe, pisporya xwe li ser kurdzanîyê meşandiye li unîversîtê, akadêmîyayê û Înstîtûta Pêdagogyâ Vîyênayê.

Ez bi hisa xwe wek kurd mezin bûme, min xwendina xwe bi zimanê ermenî girtye. Rûsî, ermenî, almanî min lêkolîn û mamûstatyê kirye. Pirtûkên min ku nivîsîne bi kurdî, rûsî, ermenî û almanî bûne.

Îjar ez bêm ser pirsê te. Hîsa xwe (îdentîtêta xwe) û welatê xwe ez ser kîjan dewletî nas dikim, ne usa?

Bi Xwedê, pirseke usa ber min tucara ranebûye. Heger his û navaroka jîyana min ser kudayetîyê bûye, min jîyana xwe ya 83 salan ser kurdbûnê meşandye; kar, zanistî û tuwanaya xwe ser gelê kurd xerc kirye, ber min pirska ka welatê min kîjan e tunebûye. Her kes xwe ser kîjan gelî dihesibîne, welatê wî jî wê derê ye. Welatê jîyanê û welatê ruhê te gelê te dikarin yek nîbin. Kî xwe ser çî gelî dihesibîne, welatê wî jî divê ser navê wî welatî be. Divê wa be, lê her kes azad e bona xwe welat hilbijêre. Bingeha welat ne tiştê kirîn, firotana bazarê ye.

Dibe, wekî kes hebin îdentîtêa xwe ser welatê ku tê da aşt û barişt, têr û tijî dijîn, bibjêrin. Ew mafê wan e. Lê welatê te ku bin zulmê be, gelê te bê maf û perîşan be, îdentîtêt, bi dîtina min, divê neê guhastin, bimîne li ser wî erdî û li ser wî gelî ku ya dayka te ye, ya kal û bavê te ye. Ji vê şûn da ji min bipirsin, ka welatê te? Ez ê bêjim welatê min, gelê min bi min ra ne, di dilê min da ne. Ez ku jî bûme, çî rewşî da bûme, navê welat û navê gelê min nehatye guhastin. Kurd û Kurdistan ser zarê min maye. Belkî di pirska te da fikrek heye, ku tu dixwazî bersiva xwe ser wê bistîni, gelo yek wekî di welatê xwe da, nava gelê xweda nejîye, zimanên mayîn xwendiyê, gelo welatê dê jê ra çiqas şîrîn e, mereqlî ye?

Ez bona xwe bêjim. Di vê rewşê da, berî ku ez carekê herim welatê kal-bavê xwe bivînim, kîjan parçe jî ew bive, ew der bi dengê xwe, zimanê xwe, dilê min da îdî cî girtye, aqilê min da rûniştîye. Welat nabjêrin. Îdentîtêt tê gorîn gava hisa hundurîn cem yekî ser gel û welat qels bûye.

● **Omer Dilsoz:**

Rêzdar, pirska min hinekî taybet e; heke jîyanê bi hevokê bibêjî dê bibêjî çî?

Jîyan dîyarîya Xwedê û sirûştê ye ku bi xêra dê û bava gihîştîye me. Divê em spasdarî herda bin heta dijîn.

● **Mem Bawer:**

Di çand, folklor û çîrokên kurdî de, helbest bi çî awayî hatiye bikaranîn û giringiya wê çî ye?

Di zargotîna kurdî da çîrok (ji gotina çêrkirin, *gotin* tê) û hilbest, herdu jî serbixwe cûrê berhemdarîya zargotîne ne. Janrên ku hilbestî tene gotin ew stran in (yên dîrokî, şera, dewatê, şîne û hw.), çîrokî (pexşanî, ew çîrok, hikyat, çîvanok qelîbotk in, nûkte ne û hw.) Berhemên janra dastana paê pirê çîrokî û him jî strankî-hilbestkî

têne gotin. Berhemên vî rengî berê aşiqên gelêrî kar anîne. Berhemên hilbestkî aliyê kêş û qafiyê di zimanê kurdî da gelek belabûyî ne. Zimanê me di bingeha xwe da gelek poêtî ke, her gotineke hêja gel dike bi qafî û distirê yan jî divêje û ew xweşî guhdarvana tê. Hergê em bala xwe bidin ser gotinên pêşîyan, em dibînin, wekî her cara em rastî du, sê rêzên hilbestkî hûnandî tîn. Berhemên ha zû dibin bingeha stranên û di her şayikê, govendekê da distirên. Berhemên hilbestkî hêsa dibin bingeha strana. Girîngiya wê jî her ûsa mezin e çawa janrên zargotina kurda yên mayîn.

● Îrfan Amîda:

Nizanim hûn ê jî bipejirînin gelo; qedera neteweyan li gorî çîroka wan diyar dibe ango dîrok û çanda neteweyekê çiqasî xurt bin hêviya rojên pêş jî ewqasî xurt e. Di vê peywendê de hûn wekî dîrokzan û folklorîsteke kurd pêşeroja kurdan çawa dibînin?

Dîrok û çanda kurda wek netewe di navbera sedan salan da gelekî xurt bûye û naka jî xurt e. Pêwîstî tune bijmêrin ka di dîrokêda mîrxasî û xuyatya xwe kurd çend caran mak kirine (îzbat kirine). Ew eşkere ye. Çiqa çanda gel xurt be ewqas xurt dibe têgihîştina girîngiya azadîyê.

Pêşeroja gelê me bona gihîştina armanca xwe ya serxwebûnê ez bi bawerîya mezin va dipê. Her tenê divê em baş bizanbin; wekî ser vî rîya şanaz da zanîna zimanê kurdî çiqas bihêz be, em ê ewqas zû û serwaxt dergê azadîyê ber xwe vekin.

● Zulkuf Ergun:

Bi rastî jî kurdan bi nîrxên Sovyetê bawerî anîbû yan di bingeha vî de tîrsa rejîma totalîter a Stalîn hebû? Bi kurtî hûn li ser raya piraniyê ne yan li ser raya Ehmedê Hepo ne?

Li Sovêta berê rêjîm jî hebû, mefê gelan û êtnîk grûpên çûk û mezin jî hebû. Tu kes û tu sazî nikaribû bi fermî mafê yekî binpê bikira. Kurdê Sovêtê li Kavkazyaê, li komarên Azîrbêcanê, Gurcistanê û Ermenistanê diman. Mafê kurdan di jîyana piraktîk da li van hersê komaran da ne weke hev bû. Kurdên Gurcistanê xelqê bajarî bûn. Piranî li Tilbîsê diman; kurdên Azîrbêcanê li ser herêma navbera Karabaxa çîyayî

û Ermenistanê bûn: Laçînê, Kubatliyê, Zengîlerê û Kelbecarê. Kurd di wan herêman da îdî 700-800 sal berê diman. Despêka sedsalya 20î hine lêkolînar dinivîsîn ku kurdê van herêman zimanê xwe hê parastibûn. Rêvabirên Azîrbêcana Sovêtê li salên despêkê mafê kurdan di komara xwe da bi dilkulekî naskiribûn, lê çend salan şûnda mafê wana gelek kêmkirin. Kurdên Gurcistanê piranî li bajarê Tibîlîsîyê diman. Rêvabirên komar zêde xwe nedêşandin, wekî çand, huner û xwendewarya kurdî pêşda here. Li Ermenistanê tradîsyona dostaniyê navbera eremenîyan û kurdan jî berê da hebû û li ser vî bingehê jî mafê kurda li komara nû da hate nas-kirin û gavên piraktîkî jî hatin avîtin.

Lê pîrsa te li ser "raya piraniyê" û "raya Ehmedê Hepo"-ye, ez rast bêjim pê nas nînim, wekî ez karibim bersiva te kamil bidim. Bibûre.

● Îsmail Dîndar:

Celîlê Celîl, ji bo kelepora gelê xwe xwest çî bike lê ji dest nehat. Her weha ji nîfşê nû çî dixwaze?

Tiştê ku xîyala min hebûye ku ez bikim û ez negihîştîme, ji destê min nehatye, ev e: ji salên xortaniyê min xîyal kirye ez bibim dewreşek û tûrka dewrêşiyê bavêjim pîyê xwe, gav bi gav, gund bi gund nava gel bigerim û zargotina kurdî tomer bikim. Gorî hêz û karîna xwe ez li gundên kurdên Ermenistanê û li nava kurdên bajarê Tibîlîsîyê geryame û min tîra xwe kar kirye û tûrka xwe tijî kirye. Lê ji min ra xewna şevan bûyê herim Kurdistana mezin û li wê "dewrêşiyê" bikim. Li sala 1982a gava temena min gihîştibû 48ê, ez cara pêşin çûmê Sûryayê, nava kurda û ji wê şûn da gele cara geryame li her çar parçê Kurdistanê û kar kirye. Rastîyê bêjim, temenek ne deh temen jî bi mi ra heba, kar xilas nabe û ez jî tîr nabim.

Daxwaza min ji nîfşê nû ew e; wekî ewana hemû dera, li gunda, li çîya, ser rê, ji çûk û mezina bipirsîn, gotinek, hilbesteke gelêrî, çîrokekê jî hebe, binivîsîn, dengê wana bigrin, wekî unda nebin.

Meriv ji bona mirinê tê dinyaê. Ew di nava salan da dibe xayê zengînya zar û zimanê gel, stranê kal bava hîn dibe û te hew dît rokê jî ewî pişt

xwe da me û çû... Her tişt bi xwe ra bire gorê. Bikin, wekî ew zengînya gel unda nebe.

Ser rîya pêkanîna vê armancê, ez ji we ra serke-tinê dixwezim.

● Fewzî Bîlge:

Têkiliya folklor û nivîsê(edebiyatê) bi hevdu re çiqas girîng e, di vê çerçewê de pêşniyarên we ji bo nivîskarên kurd hene gelo?

Têkiliya folklorê û edebiyetê bi hev ra heye û gelek jî girîng e. Folklor çevkanî ye ji bona pêş-daxistina edebiyetê. Berî pêş ez bêjim, wekî zimanê kurdî bi peyva va, sifeta va, berhevdana va gelekî têr û tijî ye. Filosofya gel, ruhê wî ku li folklorê cî girtiye, ew hêz e bona ku berhemên nivîsarvana, bi nêzîkî ruh, xem û xîyalên gel va girêdayî bin. Folklor weku ava aşê ye bona karkirina beraşa edebiyetê. Dema me girîngiya zargotinê bona gelê kurda berfire nixand, em ê bibînin wekî bandûra wî ser pêşketina edebiyetê, mûzîkayê, ser çand û hunerê mezin bûye. Ziman û zargotina gel bingeha asasî bûne, wekî edebiyet bi reng û rûyê gel va xemilandî be, wekî berhemê bibin milkê gel. Em bînin bîra xwe edebiyet, çand û hunera gelên kevn: yûnana, Împêratoriya Romayê, Bîzansê. Binhêrin; çiqas berhemên dîrokî yên naskirî ku ser bingeha mî-tologîya wan gela ava bûne, ji dewra wan hatine gihîştine destê me. Ewana bûne bingeh bona şanoya (têatr), dastana, romana, opêra, sîm-fonya, balêta, nivîsên pexşanî, poêm, hilbest. Çiqas nîgarkêşên dinyaê yên eyan berhemên xwe ser navarokên mînologîya kevn, ser kevîrên marmorê mor kirine, ser kitanan dîmenên ji wan mînologîyê bi rûnên rengirîngî nitirandine.

Ewana hemû di mûzêyên dewletên here pêşketî da cîyê xwe girtine.

Miletek ku zargotina wî bê şop unda bûye, yan jî qels bûye, negihîjtîye rojên me, edebiyeta wî çiqas jî pêşda çûbe, ew dimîne wek zarokek, ku bê şîrê diya xwe mezin bûye.

● Zeyneb Yaş:

Li nav kurdên Kafkasya dengbêj kî ne, zarbêj kî ne? Ê gotina dengbêjî li nav kurdên Kafkasyayê çawa cî girtiye?

Di gotina zarbêja da cî digre hertiştê ku bi axaftinê, deng tê gotinê û hînbûn xwendinê va girêdayî nîne, berhem dev bi dev, nivş bi nivş jî-yan dike. Meydana jê hînbûnê va hunera devkî dîwan, oda, civak bûne. Rewşa jîyana berhema derge vedike wekî şaxên berhema peyda bin. Her hozanvanek, teybetya hunermendya xwe tev dike û şax çêdibin. Eva yeka zêda di bergeha stranvanyê da cî digire. Ser peydabûna şaxên berhema: destana, strana bandûr dihêlin herêmên êtnîk, tradîsyonên zargotinzanîyê yê herêmê, eşîrî, êtnografîka pirrengî.

Li nava kurdên Kafkasyayê dengbêjîya tradîsyon- al, înstîtûta dengbêjîyê dema Sovêtê tunebûye. Stranbêjî hebûye, bi hezara stranbêj hebûn, millet bi xwe stranbêj bû. Çima divêjim dengbêjî tunebû. Bona bersiva vê pirsê, divê ez ji xwe ra rast kim, ka dengbêjî li Kurdistanê ez çawa dibînim. Her kes ku distirê ew nabe dengbêj, ew stranvan e. Dengbêjîyê ra: a) Divê şureta zû hefizkirina berhema carekê bihistî hebe. Wek stranvanên çeleng divêjin. "Bes e destanek, stranek tek carekê bibihêm, ez dikarim ji despêkê heta dawîyê bêjim." b) Divê evîndarê zargotina kurda mîrata kal û bava ye zargotî baş nas bike. c) Divê şureta împrovîzasyaê, şureta berhemdarîyê pêra hebe. Bi xwe ser bûyara, ser merya strana bisêwirîne. d) Dengbêj divê civakê da naskirî be, hûnera wî alîyê gel va hatibe pejirandin. Li dîwana xana da na, axa û bege da, oda da cîyê xwe yê girîng girtibe, statûya sosyal pêra çêbe, alîkariya sosyal ji xayê dîwanê bistîne, bive endamê dîwana, civaka serokê yê herrojî. Xanedan cîkî çû dengbêj jî pêra here, şera da rex axê xwe be. Bûyarên girîng ji jîyana civakê, jîyana xanedan, mirin yan kuştina wî bike mijara berhema xwe ya nû.

Zeyneb Yaş û Celilê Celil

Pey vê tenê, navê dengbêj tevî navê xanedan tê gotin. Navê wî nava êl û eşîra bi navê axê wî tê naskirin. Divên filankes dengbêjê filan pasayî, begî, axayî ye. Navbera dengbêja da lec jî hebûye, ka dengbêjê kîjan axayî ji yên mayîn xurtir e. Li Sovêtê bingeha vê sistêma sosyal gelêrî tunebû. Dewlet li dengbêjên profesyonel xayî derdiket. Ewana di despêkê da bi rengê aşiqtyê dihatin naskirin. Aşiqî li Rohilata nêzik û navîn da naskirî bûye, lê nava kurda da ew zêde bele nebûye. Di hine wutarên Prof. Dr. Ordixanê Celil da mijara dengbêjyê û mînakên dibistanya dengbêjyê hatye behskirin. Lêkolîna înstîtûta dengbêjyê mijareke taybetî ye bona lêkolîna zanistî.

● Gulîzer:

Kurdên Sovyeta kevn belav bûn, li Bakurê welat nişên nû êdî bi kurdî naaxivin, li Başûrê welat Soranî serdest bûye, ji bo siberojê hevîya we ji bo Kurmancî û edebiyatê çî ye?

Li Îraqê herêma kurmancîaxêv (Behdînanî) bona pêşvaçûyîne, ku bive zimanê xwendinê û nivîsandina xelqê herêmê, derge ber wana hatye girtin. Behdînanî bi zengînya peyva, zargotinê, dîrok û asarên xwe va xezîneke bêhesab dewlemend e, lê daxava hên ne bûye hêjaya baldarya rêvebirya herêmê. Şans û êmkanyata kurmancîyê, ku bive zimanekî serkeş bona giştya zi-

manê kurdî, mezin e. Li Turkyayê kurd îdî ser vê rîya pîroz in û destanînên wana berçevan e. Kurmancîya Behdînanê û Kavkasyayê, tevî zimanê kurdên Suryayê gele cara bihêztir e û duaroja wî qet çiyê xemkêşiyê nîne. Bi dîtina min jîyandarya soranî rex kurmancîyê nêzikî aqilane û hebûna wan herda rex hev bi giştî wê bivê zengîneke bê mînak bona çand û zimanê gelê kurd.

● Sîdar Ozmen:

Weke ku tê zanîn xebatên berhevkarî û tomar-kirinê yên derbarê folklorê kurdî hêj ji sedsala 19. û vir ve tên kirin lê mixabin xebatên analîtîk nû dest pê dikin. Gelo sedema vê çî ye, bo çî kurd di vî warî de dereng man?

Berhevkarîya folklorê kurdî ji roja ku kurdologî despê kirye, pêşyê ferheng, rêziman hatine amadekirin, zimanê kurdî bi zanstî hatye lêkolînkirin, pê ra jî berhevkarîya têkstên despê bûye. Bê tomar-kirina têkstên gelêrî ferhenga pêyvên kurdî nedibû. Ji sedsalya 19. despêkirî dehan pirtûkên ser zimanzanîyê jî hene ku pê ra jî têkstên zargotinê çap bûne, mînak in: pirtûkên A. Jaba, P. Lêrx, A. Sotsîn, Yê. Pirûm û yên mayîn. Paşê li sedsalya 20î li Sovêtê berhemên K. Kurdoiyêv (Qanatê Kurdo), Î. Tsûkêrmann, Î. Smîrnova, Z. Yûsûpova û yên mayîn çap bûne. Hêjayî destnîşankirinê ne her usa jî berhemên zanyarê Angilyayê. Berhev-

karya zargotinê bi şertên zanistî berfire despê bûye li Yeketîya Sovêtê: Moskva, Pêtêrsbûrgê, Ermenistanê (Yêrêvanê). Li berevokên ser zargotinê çap bûyî timê pêşgotinên zanyarîyê hebûne. Li Sovêtê lêkolînên kurdologîyê jî salên pey şerê cihanê yê duda despê bû. Çima karê lêkolînê li Turkyayê tunebûye? Eyane: axaftin û nivîsandina bi zimanê kurdî qedexeyê bûye, îdî ku ma lêkolîn. Li Yêvropayê jî baldarî ser lêkolînên zargotinê tunebûye, ji ber ku berevkarî tunebûye. Bona lêkolînê nasîna civakê, şertên zanistîyê jîyandarîya zargotinê divêt hebyana. Mercên weha li Turkyayê û dewletên cînar da tunebûne. Bi xwe kurdnasîya berfire bi dîroka xwe va zanistîkî temen dirêj nîne. Îro lêkolînên zanistî nek tenê ser zargotinê, lê usa jî ser civaknasîyê, bîr û bawarya netewetîyê ser dîrokê, êtnologîyê û bergehên zanistîyên mayîn gelek berfire bûne.

Bona lêkolînê civaka kurda îro amade ye. Divê îro karê tomarkirinê û lêkolînyê bi hev ra bê meşandin.

● Ulku Bîngol:

Ji 3ê gelawêja 2014an û heta îlona 2014an (êrîşa li ser Şingal û Kobanê û sekna li hem-

ber van êrîşan) dinya bêtir bi kurdan hesiya. Gelo li gor zanîna cenabê we, dibe ku mirov wê dîrokê wek destpêka Qonaxek Nû(Îlona Nû) jî bo wêje, hunera kurdî hilgire? Cenabê we baştir dizanin ku hinek bûyer bandorên mezin li ser civakê, huner û wêjeya wê civakê dihêlin. Mînak: 1071(Melazgir), 1639(Peymana Qesra Şîrîn), 1847- 1925 (Ji hilweşandina Mîrektiya Cizîrê heta dawîya şerê cihanê yê yekemîn û herba Şêx), 1932-1951(Ji Hawarê heta dawîya şerê cihanê yê duyemîn), 1962-1978(pêla nîfşê 68an), 1978-2014(Dîaspîra-Tîrêj-Rewşen)...

Sedsalya 20. dinya cara pêşin pey şerê cihanê yê duda bi kurda, bi serhildana kurdên Îraqê, bi serokatya Mela Mustefa Barzanî pê hesya. Îjar jî ser gelkujya Sîncarê ser kurdên êzdî dinya pê hesya. Her serhildanek, her gelkujîyêke gelê kurda timê dîrokê da bûye qonaxeke nû û reş bona gelê me, mînak xemsarya dinyayê ye her usa jî himberî kurdên Dêrsimê, kurdên gelîyê Zîlan, kurdên Barzanî, Kurdên Kubanîyê, kurdên êzdî û ser yên mayîn hebûye. Hilbet her bûyere, şîpûkek bûye bona gel û bandûra xwe hiştîye ser jihevketina civaka kurd, ser koçberîya, xerîbbûna bi hezaran, mîlyonan xelqê am û tam, ser çand û hunerê, ser wêrankarya abûrîyê.

Yaşayan bir tarih, bir kültür ağacı:

Celîlê Celîl

İLHAMÎ SİDAR

Aynı coğrafyada yaşayan, aynı kaderi paylaşan halklar süreç içinde ortak bir kültür yaratırlar; inançlarını, gelenek göreneklerini, törelerini, edebiyatlarını, müziklerini, giyim kuşamlarını, oyunlarını ve ortak yaşamlarının daha pek çok paydasını içeren bu kültür onların genetik kodlarını oluşturur. Bu kodlar ortak bir dil etrafında birleşen milletlerin, deyim yerindeyse, anatomik yapısını da şekillendirir aynı zamanda. İşte folklor bir halkı bu ortak yaşam paydalarından hareketle ele alarak inceler. Bu bakımdan folklor araştırmaları halkların kültürleşme sürecinin aydınlatılmasında büyük önem taşır.

Vikingler kim? Angllar, Saksonlar, Franklar, Gotlar, Vizigotlar, Germenler, Ariler, Hurriler, Mitaniler, Medler..? Kim barbar, kim uygar, kim

göçebe kim yerleşik? İsveçliler, Norveçliler, İngilizler, Fransızlar, Almanlar kimlerden geliyor? Bir İngiliz ne kadar Angl, ne kadar Sakson? Bir Alman ne kadar Germen, ne kadar Ari? Bir Kürt ne kadar Aryan, ne kadar Hurri? İşte bütün bu soruların cevabını bize verecek olan etnoloji ve antropolojiden çok folklorudur.

Folklor ürünleri arasında yer alan destanlar, masallar halkların 'anatomik' yapısını en çok içeren unsurlardır. *Kalevala Destanı* bize Finliler hakkında ne kadar ipucu sunuyorsa, *Grimm Masalları* Almanlar, *Andersen Masalları* da Danimarkalılar hakkında o kadar veri sunar.

Anabasis'in *Onbinlerin Dönüşü*'nde anlattığı, en modern silahlarla kuşanmış paralı Yunan askerlerini, Kürt dağlarından Karadenize inerken,

Celil ailesi; bir kültür ocağı

sapanla püskürtenlerin Kürt olduğu güçlü bir kabul görür bugün. Aynı şekilde Kürtlerin kökenlerinin Hurri, Mittani, Kassit, Med gibi uygarlıklara dayandığı da bir başka güçlü faraziyedir. Bu ve benzeri ipuçlarına bakılarak bir halka ilişkin aşağı yukarı bir fikir sahibi olunabilir. Ancak bir halkı gerçek anlamda tanımamızı sağlayacak en değerli vesikalar, o halkın ürettiği folklor ürünleri, destanlar, masallardır yine de. Sözelimi Kürtler Firdevsi'nin Şehnamesi'nde de yer alan *Demirci Kawa Destanı*'na inanır, *Kawa Destanı*'nda kendilerini bulur, sonra masallarda kendi kokularını, renklerini, özlemlerini, düşlerini...

Bir hayalin peşinden bir ömür

Avusturya'da Viyana Üniversitesi Bilimler Akademisi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Celilê Celil, ilerleyen yaşına rağmen halen Kürtlerin yaşadığı yerleri adım adım dolaşarak bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış Kürt masallarını derleyip sunmaya çalışmakta. Ömür payına sürgünde yaşamak düşen ve en büyük hayali yeryüzünde ne kadar Kürt masalı varsa bunları derlemek olan bu ak saçlı bilge, ısrarla hayalinin peşinden yol almaya devam ediyor.

Celilê Celil, 1955'te Ermenistan Radyosu'nda başlayan Kürtçe yayınının kurucusu ve ilk sorum-

lusu Casimê Celil'in Ordixanê Celil, Cemila Celil ve Zina Celil'le birlikte dört çocuğundan biri.

Kürt entelijansiyasının ilk akla gelen isimlerinden olan ve Kürt dili, edebiyatı ve folkloruna büyük hizmetleri olan Celil ailesinin en çalışkan üyesi Profesör Celilê Celil'in Viyana'da kurduğu Casimê Celil Kürt Kütüphanesi; Kürt sözlü kültürü, edebiyatı, şarkı ve ezgileri vb. alanlarda, Kürtçe radyo yayınları dönemleri dahil olmak üzere pek çok derlemenin ve çalışmanın yapıldığı ve Celil ailesi üyelerince arşivlenmiş çok değerli bir kaynak merkezi durumunda.

Kürdoloji çalışmalarında Rusça ve Ermenice kaynaklardan yararlanan, Kürtçe radyo yayınları sürecinde oluşan arşivleri inceleyen; Kürt sözlü edebiyatı ve kültürüne ilişkin derlemeler üzerinde derinlemesine incelemeler yapan Celilê Celil'in Kürt sözlü edebiyatına katkıları her türlü takdire değer.

Çoğunluğu Ezidi, bir kısmı Müslüman olan ve Ermenistan'da Erivan ve çevresinde yaşayan Kürtlerin önemli bir bölümü 1918'de Kars ve çevresinden göç etmek zorunda bırakılmış. Tam da bu tarihte Kars'ın Digor ilçesinin Kızılkule köyünden kaçarken annesini, babasını ve diğer aile üyelerini kaybeden, öksüz ve yetimler jenerasyonundan ve yetimhanede büyümüş

Casimê Celil'in oğlu olan Celilê Celil, 1936'da Erivan'da doğdu. 1959'da Erivan Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi'ni, 1962'de Leningrad Doğu Bilimleri Enstitüsü'nde asistanlık eğitimini bitirdi. 1963'te *1850-1880 Yılları Arasında Kürtlerin Özgürlük Mücadelesi* konulu asistanlık tezini verdi. 1991 yılında ise *Osmanlı İmparatorluğunda Kürt Özgürlük Hareketinin Gelişimi* hakkındaki doktorasını tamamladı.

Celilê Celil; *Kürt İsyanları* (1966), *Kürt Folkloru* (1978) *Kürtlerin Fikir ve Siyasi Hayatı* (1985), *Kürt Masal ve Efsaneleri* (1989), *Suriye Kürtlerinin Folkloru* (1989), *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler* (1992), *Kürt Destanları* (1994), *Abdürrezzak Bedirhan'ın Otobiyografisi* (1999), *Şeyh Ubeydullah Nehri Ayaklanması* (2000), *Dîwaro Te Ra Dibêm Bûkê Tu Guhdar Be* (2000), *Siyapûş Seyfilmulûk* (2000), *Kürt Aydınlanması* (2001), *Rûpelên Balkêş Ji Dîroka Kurd* (2002), *Keşkula Kurmancî* (2004) gibi Kürt tarihi, kültürü ve folklorunu konu alan yetmişin üzerinde kitap, makale ve bildirge yazdı. Kitap ve makalelerinin çoğunun İsveç, İsviçre, Irak, Türkiye, Suriye ve Lübnan'da çevirisi yapılarak basıldı. Irak Bilimler Akademisi fahri üyesi, PEN Kulübü ve Ermeni Yazarlar Birliği üyesi olan Profesör Celilê Celil, uluslararası ve yerel konferans ve sempozyumların da aktif katılımcısıdır.

Meyvelerinden herkes tatmalı

Gerçek bir akademisyen ve düşünür olan bu ak saçlı bilgeyle 1990'lı yılların sonlarında tanışma olanağı bulmuştum. O yıllarda Kürt literatürü üzerindeki sansür görece sona erince Kürt tarihine duyduğum ilgi nedeniyle Kürdolojiye ilişkin ne kadar kaynak varsa edinmiş, en büyük tutkum olan şiire ve edebiyata uzunca bir süre ara vererek Kürdoloji okumalarına vermiştim kendimi. Bu konuda ilk okuduğum kitap Nikitin'in *Kürtler* adlı çalışmasıydı. Yıllar sonra bu kitabın Fransızcadan çevirisinin Cemal Süreya tarafından yapıldığını öğrendiğimde çok şaşırılmıştım. İşte bu ilk dönem okumalarımda okuduğum ikinci kitap Celilê Celil'in Özge Yayınlarından çıkmış olan *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler* adlı çalışmasıydı. Çok iyi bir araştırmaya dayalı olan bu akademik çalışmanın aynı zamanda şiirsel bir anlatıma sahip olması beni çok etkilemişti.

O sıra Kürt tarihine fazlasıyla yoğunlaştığımdan Kürt tarihine ilişkin bir roman yazma fikri de kafamda filizlenmeye başlamıştı. Bu dönemdeki tutkulu okumalarım gitgide *Bir Cudi Söylencesi* romanımın kurgusunun da kafamda şekillenmesini sağladı. 1999'da başladığım ve 2002'de tamamladığım bu ilk romanımı yazmamdaki en büyük motivasyonlardan biri Celilê Celil'in bu kitabının bende yarattığı etki oldu.

Ta o zamanlardan hayranlık duyduğum Celilê Celil'le aradan yaklaşık 15 yıl geçtikten sonra ilk kez Van'da karşılaştık. Ben *Cezaevinde Gelişen Edebiyat*, Celilê Celil ise *Kürt Masalları* üzerine bir söyleşi yapmak üzere edebiyat festivaline davet edilmiştik. Beni ağırlayan mihmandar, Van gezimizde bize bir ismin daha eşlik edeceğini ve bunun Celilê Celil olduğunu söylediğinde sevincime diyecek yoktu. O ilk karşılaşmamızda büyük bir muhabbetle kucakladık birbirimizi. Birkaç gün içinde yaptığımız sohbetler ona olan hayranlığımı bir kat daha artırdı.

Perspektifinden, çizgisinden pek hazzetmekle birlikte, İlber Ortaylı'nın Türk kültür ve tarih birikimini kendine özgü üslubuyla aktarışına hayranlığım vardır. Celilê Celil'i ona benzetirim çok, hem Kürt kültürü ve tarihi üzerine birikimi, derinliği hem de bunu gerek sözlü gerek yazılı çok güzel bir üslupla anlatışıyla.

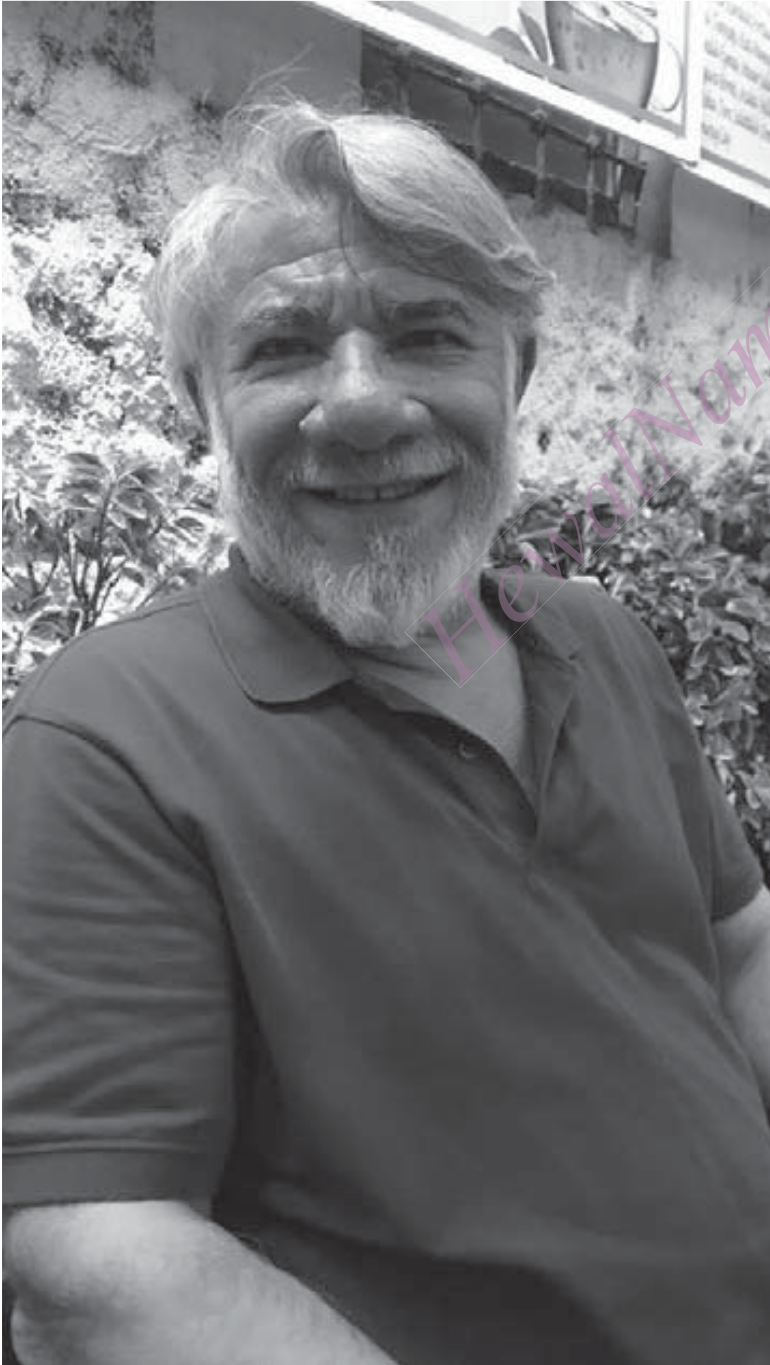
Celilê Celil yaşayan bir tarih, bir kültür ağacı. Onun meyvelerinden herkes tatmalı.

Amedspor kitabıyla 'Kürt futbolu'nu yazan Ali Fikri Işık:

► Mağduriyet enerjimizin ürünüdür AMEDSPOR

Röportaj: KEJÊ BEMAL

Bizim 'mahallenin' küçümseyerek baktığı, fellik fellik kaçmamız gerektiği salık verilen futbolun filozofu olur mu dersiniz? Futbolun felsefesi de var mıdır? Sanat, sosyoloji, başkaldırı veya statü talebi futbol aracılığıyla mümkün müdür? Futbol, Lorca'nın şiirlerinden akan dizelere dönüşebilir mi? Ve nihayet, solun ve Kürt devrimcilerinin nazarı dikkatine, alkışına mazhar olur mu? Olur! Hem öyle bir teorize edilir ki dinleyenler, okuyanlar şaşırıp hayran olur.

Bazıları vardır, sohbetleri bitmesin istersiniz. Ali Fikri Işık onlardandır. Selle boğuşurken İstanbul, hayli zahmetli olsa da 'bitmesin' dediğimiz bir söyleşi gerçekleştirdik Işık ile. Konu: Amedspor'dan hareketle futbol, politika, felsefe...

Söyleşinin gerçekleşmesinde emeği geçen İde ailesine, güzel Mori'ye, Ziva'ya, Soro'ya, Mahmut Çamlıbel'e, Nihat'a ve elbette Ali Fikri hocama dayanışma ve paylaşımlarından dolayı çok teşekkürler...

Öncelikle şunu sorayım hocam, futbolla arasına ciddi bir mesafe koymuş, genel anlamıyla 'sol'un ne işi olur futbolla, neden burdayız?

Futbol bir büyü, onun aracılığı ile herkese dokunabiliyor, ilgisini çekebiliyorsunuz. Herkesi etkileme potansiyeli var. Siyasette de esas bu değil midir; ulaşabilmek, derdini anlatabilmek, etkilemek. Franco kullanmış, Salazar kullanmış... Sen de kullan. Sen niye kullanmıyorsun?

Kitabınızda futbolu, felsefe ve edebiyatla bütünleştirerek yorumluyor, o kadar maço bir dile bunca estetik katıyorsunuz. Var mı başka örnekleri?

Şiirin, o uzun romanların yazılma amacı da etkilemektir. Bu anlamda futbol da dil gibidir. Siz bir ifade tarzı olarak kullanmak istiyorsanız, futbol bağıra çağıra sizi söyler. Aynı zamanda görsel bir şölendir. Neşe içinde insana ulaşmak,

neşe içinde insanı dönüştürme imkânına kavuşmak...

Usta edebiyatçı Eduardo Galeano, muhteşem bir futbol yorumcusudur da. Yine, İngilizlerin Jonathan Wilson'u var mesela...

Futbolla felsefeyi baş harfleri hariç hiçbir şekilde bilincimizde uyumlayamazken futbolun felsefesini yapmak...

Siz futbol deyince Türk futbolunu anladığınız için bilincinizde yakınlaştıramıyorsunuz. Çünkü Türk futbolu, futbolu diğer sosyal olgulardan soyutlar, sadece oyuncunun yeteneklerine bağlı kurgulanmış. Oysa en yetenekli oyuncunun bile 90 dakika içerisinde topla oynama süresi üç dakikadır. Ayrıca her oyuncuya topu başka bir oyuncu gönderir. Futbol kültürel bir şey değilse siz o iş birliğini nasıl inşa edeceksiniz? Eğer futbol felsefi bir şey değilse siz oyundaki işbirliğinin düşüncesini nasıl şekillendireceksiniz?

Eğer futbol antropolojik bir şey değilse alışkanlıklarınızı nasıl taşıyacaksınız oyuna? Eğer futbol psikolojik bir şey değilse deplasmanlardan neden bu kadar etkileniyorsunuz? O zaman ister istemez gerçek bir analiz için sosyolojiyi, kültürü,

“Kitabı yazarken biraz tarihsel geri plana bakmak istedim, 1920'lere kadar gidebildim ama karşıma sararmış, örselenmiş birkaç fotoğraf karesinden başka bir şey çıkmadı. Köklü bir tarihsel malzemeye ulaşamadım. Kürdistan'ın jeopolitik durumundan ötürü, varolan da bir gelenek, bir karaktere kavuşmamış, bir kültür, miras bırakmamış.

psikolojiyi, felsefeyi yardıma çağırıyorsunuz.

Kürtler, hayatın her alanında verdikleri mücadeleyi anlatabilmek, duyurabilmek için birçok yol denediler. İsyan, siyaset, edebiyat, savaş vb. birçok yol... Son zamanlarda bu yöntemlere futbolu da eklediler gibi. Amedspor ve Dalkurd ilk örneklerden sanırım. Hepimiz de bu yeni yöntemi hızla benimseyip destekledik. Var mı Kürt tarihinde benzer bir mücadele yöntemi?

Bizim algılanmaya ihtiyacımız var, varoluşumuza tanıklık edecek yegâne şey bu algılanmış halimizdir çünkü. Biz bizden söz etmezsek kim bizi algılayacak? Eğer biz 'Kürt Futbolu' kavramını kullanırsak herkes de kullanır. Bize özgü, ulusal özelliklerimizi taşıyan bir kültürel aktivite olur. Psikolojimizin öğelerini taşır.

Kitabı yazarken biraz tarihsel geri plana bakmak istedim, 1920'lere kadar gidebildim ama karşıma sararmış, örselelenmiş birkaç fotoğraf karesinden başka bir şey çıkmadı. Köklü bir tarihsel malzemeye ulaşamadım. Kürdistan'ın jeopolitik durumundan ötürü, varolan da bir gelenek, bir karaktere kavuşmamış, bir kültür, miras bırakmamış. Örneğin 1920'lerin başında İdman-yurdu kuruluyor ama 1925'te Şeyh Sait İsyanı var. Toplumsal hayat alt üst oluyor. Böyle alt üst oluşların olduğu bir dönemde sportif faaliyetleri, hele kurumsal olarak sürdürmek mümkün değil. Ve arkasından da hiç durmadan devam eden Zilan, Birinci Ağrı, İkinci Ağrı başkaldırıları. Bu başkaldırıların hepsi artık silahlı mücadele yöntemini seçmiş ve bu domine ediyor hayatı.

Böyle durumlarda siyasetin ve şiddetin dışında kendini ifade edecek belirleyici bir rol kalmıyor toplumun kültürel ve sportif dinamiklerinde.

İsyanları bastırılan bölgede futbolu da araçsallaştırıyor sanırım...

Evet. Özellikle Diyarbakırspor şahsında bu süreci çok net görüyoruz. Bu Dalkurd ve Amedspor'a kadar da böyle devam ediyor.

Gelelim Dalkurd ve Amedspor dönemine. Zorla giydirilmiş kimliği reddederek kendine dönme, kendi kimliği, kültürü, dili ve renkleriyle yaşama mücadelesinin her alanda olduğu gibi futbola yansımalarının da ilk işaretleri... Böylesine özel bir sürecin yakın takipçisi olarak ve Amedspor kitabı ile gelecek kuşaklara bu dönemin dökümanını bırakan biri olarak sizden dinleyelim.

Esasen bu iki takımın ortaya çıkması, Kürt sosyolojisinin hem çeşitlendiği hem olgunlaştığı anlamına geliyor. Kürt sosyolojisinin kendini sadece siyasetin dar kalıplarına mahkûm etmediği, kendini siyasetin dışında da konumlandırma çabasının birer sonucu. Nitekim 1995 seçimlerinden sonra Kürtler toplumsal hayatta daha görünür oldu. Evet, bir taraftan şiddet, bir taraftan silahlı savaşım sürerken başka kurumsallıklar da yaratıldı. Çok ilginçtir, mesela Dalkurd'un ve Amedspor'un hikâyesi bir noktada kesişiyor. Dalkurd'un kurucu başkanı Ramazan Kızıl 1989'da silahlı savaş koşullarından ötürü İsveç'e gidiyor. Aynı süreçte Kürtler, 1991'de SHP üzerinden parlamentoya

giriyorlar, sonra ayrışıp kendi partilerini kuruyor, daha görünür hale geliyorlar.

Nitekim bu çaba, 2004 yılında İsveç'te Dalkurd adı ile futbola yansıyor.

Diğer sömürge halkların diasporalarına göre zayıf kalan Kürt diasporasındaki derli toplu işlerden biri diyebilir miyiz?

Aynen. Derli toplu olduğu kadar mucize işlerden biri. Baskılardan kaçarak İsveç'in Dalarna bölgesine sığınan bir Kürt, Dalarna'nın Dal'ını kendi kimliğinin Kurd'uyla birleştirerek ad verdiği bir takım kuruyor. Ve bu takım beş sene üst üste bulunduğu liglerde şampiyon oluyor. İsveç medyası manşetlere taşıyarak büyük ilgi gösteriyor. Orada lig on katmandır, üçüncü lige kadar gelebiliyorlar. Kimliklerinden hiç ödün vermiyorlar. Kulüpte iki resmi dil var, İsveççe ve Kürtçe. Forma renkleri olarak kesk û sor û zer'i kullanıyorlar. Her maçları Kürtler için bir görsel şölene dönüşüyor.

Kimlik mücadelesi futbola da pencere açmışken, futbolun toplumsal etki gücünden gayet haberdar Türkiye'deki iktidarların tavrı ne oluyor?

2010 yılından sonra, devlet futbolu Kürt gençlerini özgürlük ve kimlik mücadelesinden uzaklaştırmanın aracı olarak kullanmaktan vazgeçmek zorunda kalıyor. Nitekim bu vazgeçiş, Diyarbakırspor'un amatör kümeye kadar düşmesine yol açıyor. Siyasi mücadele sonucu elde edilen belediyeler üzerinden oluşan dinamikler sayesinde Diyarbakır'da 2014 yılında, daha önce

Diski Büyükşehir Belediye Spor adındaki futbol kulübü ismini değiştirerek Amedspor adını alıyor. Devletin bunda bir katkısı yok. Yüzde yüz Kürt yani! E böyle olunca da doğal olarak bizim kültürümüzün bir parçası, sahiplenmemiz gereken ikonik bir öge...

Aynen böyle de oldu Hocam. Neydi o Deniz Naki'li dönemlerdeki coşkimuz. Futbola hiç ilgili olmayan bizler bile dört gözle Amedspor maçlarını bekler olmuştuk.

Evet. 2015-16'daki muhteşem performans içeren dönemler. Kitabın açılışı zaten 2-1 lik o Bursaspor galibiyeti. 2010 yılında Diyarbakırspor'a Bursa'nın hem Bursa'da hem Diyarbakır'da neler yaptığını çok iyi biliyoruz. O güne kadar tatmin edilmemiş o adalet duygusunun kendi elimizle kendi gücümüzle tecelli etmesi!

Bizi heyecanlandıran, zevkten dört köşe ederek bir bütün haline dönüştüren bu adaletsizliğin rövanşı mıydı? Biz on bir kişi üzerinden mi bunca biriken adaletsizlik hesabımızı görmüş olduk? O günkü coşkimuzun hazzımızın altında bu mu vardı?

Bu var tabii; mağduriyet enerjisi! Bütün o şatafatlı görüntümüze rağmen bu mağduriyet enerjisinin ürünlerinden biriyiz hâlâ. Ne zaman bunu aşarız, ne zaman siyasetimizi, kültürümüzü, edebiyat ve sanatımızı özgün bir biçimde ifade etme imkânına kavuşuruz, doğrusu bilmiyorum... Biz bir ulusuz, inanılmaz güzel ve zengin bir dilimiz var, edebiyatımız, kültürümüz, aşklarımız, sınırlarımız, mutfağımız, kurulu

hayatlarımız var. Buna rağmen kendimizi temsil edemiyoruz. Dünyanın her yerinde bu özelliklere sahip olan halklara hak olan, bize yasak! Bu sertliğimizin nedeni de budur. Şiddete bu kadar meyyal, böyle sabırsız, tahammülsüz görünmemizin nedeni... Kendi kendimizi temsil edemiyoruz çünkü. Bunca adaletsizliğin getirdiği adalet arayışının araçlarından biriydi Amedspor. Dolayısıyla inanılmaz heyecan vericiydi.

Ve evet, biz de halk olarak bu heyecanın karşılığını ziyadesiyle verdik. Peki sonrasında noldu Hocam? Neden bu duraksama dönemi?

Kürt futbolunun, Kürtlük enerjisinin taşıyıcısı olduğunu Kürt aydınları ve Kürt siyasilerinden önce, Türk devleti fark etti. Nitekim adını andığın Deniz Naki şahsında tavır koydu devlet. Durdurmaya çalıştı ve durdurdu da.

Ne Amedspor'u liglerden attı, ne Amedspor'a kapatma davaları açtı. Gayet kurnazca Futbol Federasyonu'nu devreye soktu. Ceza üstüne cezalar verdi ve bu cezaların büyük bir bölümünü bilinçli olarak para cezaları olarak yağdırdı. Üstüne, ikinci hamleyi de kayyım yaptı, belediyelere kayyım atayarak Amedspor'u çökerten asıl darbeyi vurdu. Çünkü Amedspor belediyenin imkânlarıyla ayakta duruyordu ki bu gayet yasal bir şeydi. Bütün belediyeler yerel yönetimler kanununa göre toplam gelirlerinin yüzde 12'sini sportif faaliyetlere ayırabilirler. Kayyım ile birlikte bu kaynak da kesildi. Dolayısıyla ablukaya alınan Amedspor tökezledi. Üst

üste gelen para cezaları Amedspor'u kendi kabuğuna itti.

Eğer ulusal bilinç yeterince oturmuş olsaydı, böylesi bir abluka sürecinde gerekli olan ekonomik alan açılmaz mıydı Hocam? Görünen o ki biz hücumda iyi, savunmada ziyadesiyle zayıfız. Yolumuza devam etmek için devletin merhameti ya da maddi yardımları olmazsa olmaz mıydı?

Hayır, ama açın HDP'nin programına bakın, spor maddesi yoktur. Bütün dünya devletlerinin kendi görünürlüklerini sağlamak için oluk oluk para akıttığı bu faaliyet alanı, bizim siyasi partilerimizin programında yoktur.

Peki, ne zaman aklınıza geldi Amedspor'u kitaplaştırmak?

Taraf'ta yazarken öncelikle Dalkurd takıldı radarıma. Kimi yorumcular beni okumalarına rağmen açıkça Kürtçülükle suçladıkları için sistemin içine dahil etmediler. E bu tarafta da arzuladığım seviyede olmasa da Dalkurd şahsında Kürtler adına yürüyen bir Kürt futbolu faaliyeti vardı. Amedspor da sahne alınca artık projelerimi buraya çevirmem kaçınılmazlaştı. Bütün maçlarını izlemeye, onlara dair bütün haberlere dikkat kesilmeye başladım. Nitekim, kimseden bir kuruş para talep etmeden her hafta hem Dalkurd, hem Amedspor, bazen Cizrespor,

Batman Petrolspor, Vanspor, Ağrıspor gibi Kürt şehir takımlarını yazmaya, gündemde tutmaya çalıştım. Yazmak, algılanabilir hale getirmek lazım dedim. İşte Amedspor kitabı da bu yaklaşımın bir ürünüdür.

Böylece aranızdan gelenler, Kürt futbolu konusunda sizin yaşadığınız kaynaklı sıkıntısını da yaşamayacaklar...

Esasen günün birinde Kürtler bir statü kazanıp futbolu diğer uluslar gibi inşa etmeye çalıştıklarında onlara bir miras bırakmak istedim. Oyun felsefesi, taktikleri, stratejisiyle... Antrenman tekniklerine varıncaya kadar. Ben Amedspor'a baktığımda dünyanın en iyi takımı zaviyesinden bakıyorum ve bugün değil gelecek güdümlüyüm.

Israrla Kürt futbolunun Türk futbolundan ayrışması gerektiğinden bahsediyorsunuz. Kısaca, bu ayrışma neleri içeriyor?

Bugün Kürt futbolunun başında olan kişiler, Türk futbolunun kötü bir taklidinin pratiği içindeler. Ayrışmamız, sert zemine çıkmamız gerektiğini söylüyorum.

Örneklendirirsek...

Ben futbolun kültürel bir olgu olduğunu söylüyorum. Tarsarımı, kurgusu, öncesinden ciddi hazırlığı olan bir faaliyet. Dünyada örnekleri var. Türk futbolunun kötü bir taklidi olacağınıza, dönüp dünyaya bakın. Türk futbolunun dünyadaki hali ortada zaten. Önce bundan vazgeçelim.

İkincisi, özümüze dönelim. Geniş alanda, iç içe karmaşık hiyerarşiler üretebilecek akli po-

tansiyele sahip bir ulus değiliz. Ama dar alanda peşmerge, gerilla pratiği konusunda çok uzmanız! Bu oyunu her zaman dar alanda oynamalıyız yani.

2015 yılındaki o hendek faciasından sonra kim ne derse desin Kürtlük enerjisini futbol temsil ediyordu. Amedspor'un 2015-16 performansının altında da bu vardı zaten. Ve o muhteşem performans salgın bir hastalık gibi sirayet etti her tarafa. Her yerde Amedspor taraftar dernekleri kuruluyor. Batman, Mardin, Van, Cizre... Spor kulüpleri ve taraftar dernekleri... Taraftar derneklerinin karşılıklı çok dostane ilişkileri var. Güzel bir geçişkenlik olmaya başladı. Bu enerjiyi doğru kullanmak lazım.

Emeğinize, yüreğinize sağlık Hocam. Umarım kitabınız hak ettiği ilgiye ulaşır. Gelecekte kendi ulusal kimliğiyle futbolun içinde bulunacak olan kulüplerin arşivinde, futbolcuların ve futbol severlerin başucu kitabı olarak yerini alır. Bu arada, ikinci kitap Dalkurd üzerine geliyor sanırım. Ne zaman okuyabileceğiz?

Israrla kavramsallaştırmaya çalıştığım bir Kürt futbolu tanımı var. Bu tanıma toplumsal dayanak olabilecek iki ikonik öğeden biridir, Dalkurd. Aslında birincisi Dalkurd, ikincisi Amedspor'dur. Önce Dalkurd kitabına başlamıştım. Dalkurd sezonu nisan ayında açtığı için, onu ikinci plana bıraktım. Amedspor kitabını bitirdim. Yeni yayınlandı. Dalkurd kitabını da sanıyorum ekim ayına kadar yayınevime teslim ederim. 2020'de yayınlanacak. 🌙

Hestên Kesik

Min digo "tê bibê tav û barana min"
Va ye kul û keser li ser min dibarin
Ger jan ji min bûya, dilop dibûn tofan
Û belengaz dibûn demsalên rûken
Lê ziwa bûn dilop, hêsir miçiqîn

Qelem jî, hibir jî qelp derketin!
Şikestin qam û qidûmên hestên kesik
Tivîlk û beytikên zer, reş girê dan
Qaqlîbazan berê xwe dan şikeftên xwekuştinê

Kengê te dax li "kezeba xwe" xist
Peyv bûn fedîkarên helbestan
Û kengê te bijangan da ber meqesa kor
Neynûka min şikest, xwîn bû tiliya min

Salihê Kevirbirî

Du Serhildêrên Karesatdîde; Hesê Karazî û Fehmiyê Bîlal

Hevpeyvîn: REŞO RONAÎ

Di demeke nêz de du pirtûkên bi qîmet der çûn. Lewnên wan cuda ne; yek jê roman, a din lêkolîn e. Romana Receb Dildar a bi navê Leqat ji Weşanên Dara, kitêba Amed Tîgrîs û Bakî Kaymak a bi navê Fehmiyê Bîlal jî ji Weşanên APECê derketin. Çi ye hevpariya van kitêban? Herdu jî bi Serhildana Şêx Seîd ve eleqedar in. Ne ku rasterast qala serhildanê dikin. Lê jiyana du kesên ku di nav serhildanê de cî girtine, bûne mijarên van herdu kitêban. Receb Dildar di romana xwe de qala jiyana Hesê Karazî dike ku yek ji şervanên wê serhildanê ye. Amed Tîgrîs û Bakî Kaymak jî dikevin pey şopa Fehmiyê Bîlal ku ew jî katibê Şêx Seîd e. Ne tenê evqas e têkeliya van kitêban. Amed Tîgrîs piştî ku romana Receb Dildar dixwîne tê de behsa Fehmiyê Bîlal dibîne. Dibêje "Di dereke romanê de Receb Dildar qal dikir ku dawiya emrê wî bi rewşeke nexweş bihurî ye. Ji derveyî vê romanê jî hin kesan behsa wî kiribû. Lê hin agahî li gorî min, ne li hev bûn". Piştî vê tespîtê Amed Tîgrîs ligel Bakî Kaymak dest bi nivîsîna kitêbê dike. Îja ji ber vê yekê me ligel Receb Dildar û Amed Tîgrîs du roportajên cihê çêkirin. Me mebest ew bû ku ev herdu nivîskarên ku ketine pey şopa du şexsiyetên serhildanê perspektîfekê raxin li ber çavan. Pirs û bersiv cuda ne lê axirê bi ya me hevdu tamam dikin.

HEVPEYVÎNA LIGEL RECEB DILDAR

Vegotinên derheqê Serhildana Şêx Seîd de kê m in. Hela vegotîneke edebî pîr kê m e. Cenabê we romana serhildanê bi serpêhatiyên şervanekî honand. Besta vê romanê çawa peyda bû li we? Qîmeta vegotîneke bi vî rengî çi ye bi ya we?

Bi giştî, mijara romanê mirov e. Mijara romana Leqatê jî mirov in. Mijara romanê li hemberî derfet û bêderfetiyan jiyane hewldana mirovan e. Niyeta min û nivîsîna romaneke dîrokî tune bû; lê ji ber ku qehremanê romanê Hesê Karazî beşdarî Serhildana Şêx Seîd Efendî dibe, mijar veguherî ser dîrokê. Mijara romanê ne dîrok û Serhildana Şêx Seîd Efendî

ye. Min Hesê Karazî û malbata wî nivîsî. Hesê Karazî di nav kîjan şert û mercan de beşdarî serhildanê bû û piştî têkçûna serhildanê çi hat serê wî.

Mixabin, ji ber ku dîrokeke nêzîk e jî Serhildana Şêx Seîd Efendî têra xwe di edebîyata me de cî negirtiye. Min di ser malbatekê re, xwest jiyana kurdên derdora Dîyarbekirê raxim ber çavan. Helwestên siyasî û dagirker bandoreke çawa li ser malbatê kir. Malbatên ku bi dû heqên xwe dikevin, çawa mecbûrî leqatê dibin. Mijar hinek jî ev e; gava tu di nav çerxa sîstemê de bî, tu xwedî mal û milk î, xwedî sermiyan û meqam î; lê gava li hemberî sîstema dagirker bî ev

“ Li ciyê ku zilm hebe serhildêr jî hene. Hesê Karazî di nav şert û mercên wê çaxê de beşdarî serhildanê dibe û hemû jiyana wî serûbin dibe. Terka warê bavûkalên xwe dike. Li wargehên nû, jiyaneke nû diceribîne.

derfet bi destê te nakevin, tu bi dû leqata jiyane dikevî.

"Hesê lingê xwe rakirîye, we daniye şûnê"

Hin rîskên romanên tarîxî hene. Çimkî dibe ku ber bi terzê rojnivîskekê ve biçê. Dibe ku ji honaka romanê dûr bikeve. Di vî warî de hûn ji bo Leqatê çi difikirin?

Wek ku min li jor jî behs kiribû, armanc ne romanekê dîrokî bû. Armanc ew bû ku ez di nav sedsalekê de behsa serhatiya malbatekê bikim. Îcar gava çîroka serhildanê di nav malbatekê de hebe, her nîfşê nû radibe, xwe li wê çîrokê digre. Şert û merc ne yek bin jî dîrok dubare dibe.

Rexnegir dibêjin, tu kîjan mijarê baş bizanibî, wê mijarê bi-nivîse. Min jî mijara herî baş dizanibû nivîsî. Ji ber ku kalê min bû, çîrok û serhatiyên Hesê Karazî tim di nav malbatê de dihatin vegotin. Min bi xwe ew nedîtibû; lê ji zarokatiyê ve, di nav malê de tim behsa wî bû, di bin hişê min de tim ew hebû. Îcar wek nivîskar, gava mijarek ji bo nivîsê zixtan di te re bike, ji bêgavî dest davêjî qelemê.

We got Hesê Karazî kalê min e. Hesên ji bo gelê xwe li hemberî zilma romê sekiniye û beşdarî tevgera Şêx Seîd bûye. Hûn jî nivîskareke kurdperwer in û bi pênuşa xwe û fikrên xwe li hemberî zilma romê disekin. Gava we romanê nivîsî, gava we Hesê karazî nivîsî we çi hîs kir?

Li ciyê ku zilm hebe serhildêr jî hene. Hesê Karazî di nav şert û mercên wê çaxê de beşdarî serhildanê dibe û hemû jiyana wî serûbin dibe. Terka warê bavûkalên xwe dike. Li wargehên nû, jiyaneke nû diceribîne. Wekî ku pêşiyên me jî gotine "Çêlikên maran bê jar nabin." Pîrikên me tim ji me re digotin "Hesê lingê xwe rakirîye, we daniye şûnê."

Diyarbekir, roja ava bûye û heta îro tim li hemberî êrîşan, li hemberî talanan di ber xwe daye. Lewre erdnîgariya me di nîveka Hîvîka Zêrîn de ye; erdekî bi xêr û bereket e. Loma hemû talankerên mezin, berê xwe dane erdnîgariya me. Ji ber wê jî em ji zilmê re ne xerîb in. Lê zilm li hemberî xwe serhildêran jî ava dike.

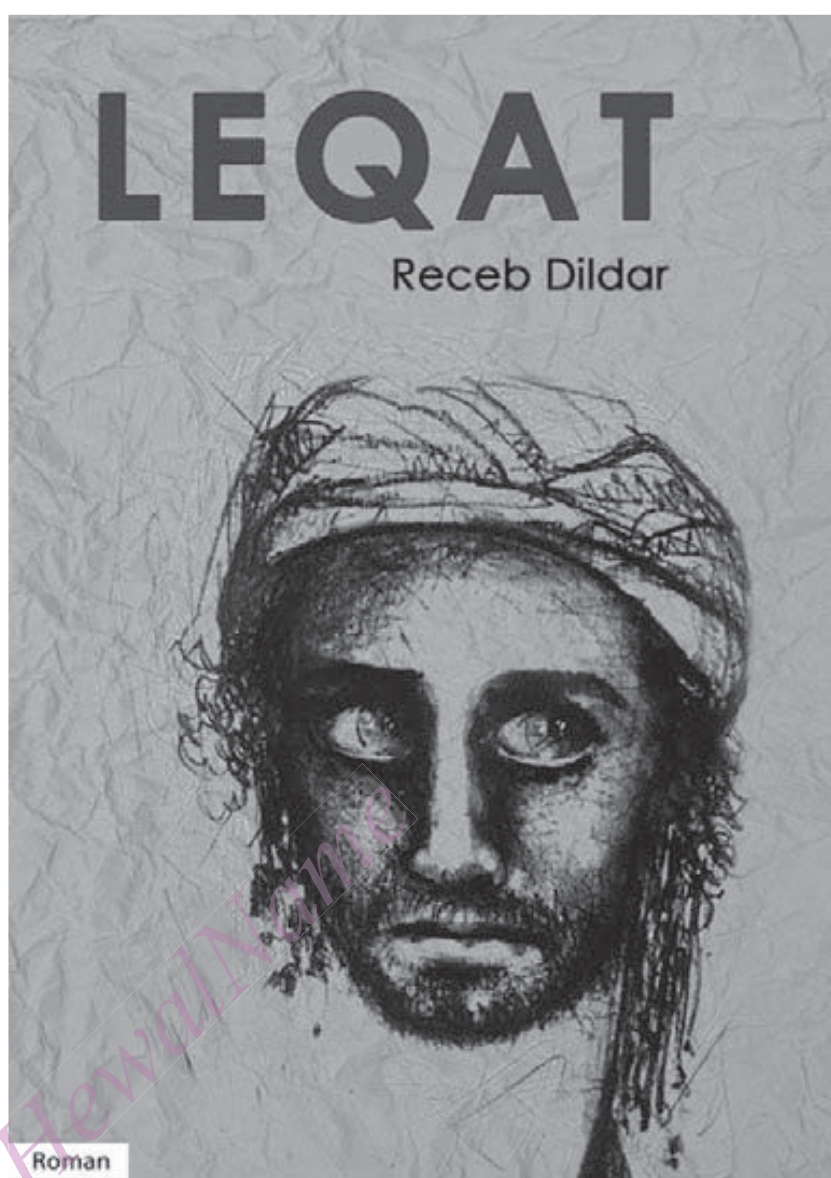
Gava di malbatekê de çîro-
kek tim bê vegotin, bixwazî
nexwazî ew di bin hişê te de cî
digre. Qehremanê te, rolmo-
delê te di nav hişê te de ye. Tu
êdî li dû şopa wî yî.

Du şerên bêwext, du têkçûn

Di romanê de em dibînin ku hêzên Şêx Seîd li nêzî çem, li qarşiyê sûran cî girtine û êrîşî hêzên dewletê dikin da ku bivekin nava sûran. Ê helbet wê çaxê bajêr nava sûran e. Weke em zanin di sala 2016an de li heman Sûrê şer û pevçûneke din qewimî. Dîsa gelek xortên kurdan weke dema Serhildana Şêx Seîd hatin qetilkirin. Talihe kurdan hêna jî kor e gelo? Bi ya we ligel ku di navbera wan de qedera 90 salan wext heye jî dişibin hev herdu mesele?

Nezaniya me, bela serê me ye. Divê em vêya qebûl bikin. Berî Serhildana Şêx Seîd Efendî, kurd xwedî hêz bûn, xwedî rêxistin, plan û proje bûn. Dewletê ev gelekî baş dîtibû û tesbît kiribû. Pêşiyê serokên rêxistinê hatin girtin û rêxistin bê serî ma. Di gava duduyan de jî divê ev hêz bihata tune kirin.

Armanceke Şêx Seîd Efendî ji bo serhildanê tunebû. Şêx Seîd Efendî ji dewletê direviya. Destpêkirina serhildanê bi provokasyona dewletê ye. Ji bo tune kirina hêza kurdan, dewletê ev şer dixwest û bi vê armancê da destpêkirin. Lewre dizanibû ku her diçe ev hêz mezin dibe û niha pêşî lê negire, paşê nikare pêşî lê bigre. Yanî bi kurtahî serhildan bi provokasyoneke dewletê dest pê kir, kurd ji mecbûrî beşdar bûn. Û di wê serhildana bêwext de, kurd hatin kuştin,

talan bûn, bê hêz man, bê hêvî man. Serhildanê ber avêt.

Bi ya min di şerê xendekan de jî heman tişt qewimî. Di bajarê de hêzeke xurt a kurdan pêk hatibû. Divê ev hêz bihata tune kirin. Dewletê projeya xwe bi hinek destên di nav kurdan de da meşandin û bi hezaran xortên kurdan telef bûn. Taybetiyêke din a şerê xendekan jî, şer di bajar û bajarokên kurdewar de pêk hatin. Ev bajarok hatin xerakirin, kurdên reben berê xwe dan metropolan û ketin nav çerxa asimilasyonê. Yanî armanceke şerê xendekan jî asimilasyon bû. Lewre

her kes baş dizane ku gava kevir ji ciyê xwe bileqe, kes nizane wê li ku derê bisekine.

Rast e, herdu şer dişibin hev. Di herduyan de jî armanc tune kirina hêzên kurd bûn. Herdu jî bi plan û projeyên dewletê hatin destpêkirin. Di herduyan de jî kurd ji mecbûrî beşdar bûn û telef bûn.

Hûn di romanê de behsa hin serhildêr û şervanên kurd dikin. Wek rewşenbîreke kurd bi ya we kurd têra xwe tarîxa xwe zanin an na? Û ji bo ku qedrê van kesayetên bê zanîna divê sazî û dezguyên kurdan, rew-

şenbîrên kurdan çî bikin? Tu pêşniyarên we hene?

Rast e, di romanê de çend qehremanên dîrokî hene ku hayûbaya gelê me ji wan tune ye, bi tenê di nav awazên stranana de mane: Şêx Fexrî Bûkarkî (Şêxê Kubar), Eliyê Evdo, Fehmiyê Bîlal, Emerê Faro. Taybetiya van kesan ew e ku hemû jî li ser axa welatê xwe mirine. Şêx Fexrî, Eliyê Evdo û Emerê Faro terka welatê xwe nakin û heta mirinê şer dikin. Fehmiyê Bîlal jî li Dîyarbekirê di nav xizaniyêke sosret de dimire lê ti carî dev ji doza welatê xwe bernade.

Piştî serhildanê gelek kes derbasî Binxetê bûn, li ser wan gelek kitêb hatine nivîsîn. Lê yên ku li ser axa welat man, hatin jibîrkirin. Mixabin kurd berê xwe nadin dîroka xwe. Dîrok jî heman wek zimanê kurdî bi tenê bala çend kesan dikişîne. Bi romana Leqatê min xwest ez hinek balê bikişînim ser van mijaran jî.

Gel; heke bîreke wan hebe, zimanekî wan hebe, dîrokeke

wan hebe dibin netewe û di qada neteweyên cîhanê de ciyê xwe digrin. Bervaciyê wê, wek gelekî qewmên din, em ê jî hêdî hêdî asîmîle bibin û veguherin ser neteweyêke din.

HEVPEYVÎNA LIGEL AMED TÎGRÎS

Ê we fikrê nivîsîna jiyana kاتبê Şêx Seîd çawan peyda bû li we? Yanê hûn çawan ketin pey şopa Fehmiyê Bîlal? Kî ye ew?

Hîn di dema zaroktiya me de, li Licê gelek kesan behsa welatperwerî, mêranî, zanîn û fereseta Fehmiyê Bîlal dikirin. Digotin katibiya Şêx Seîd kiriye. Her yekî bi awayekî cuda behsa wî dikir. Lêbelê li ser jiyana û têkoşîna wî tu berhem nehatibû nivîsandin. Di sala 2000an de ez li Swêdê bûm û xebata min a li ser pirtûka min a Licê hebû. Min xwest derheqê Fehmiyê Bîlal de agahiyên bi dest bixim. Mixabin çavkaniyên nivîskî tunebûn û min bi hinek rêyan ji çend hevalên wî yên berê yên ku li welat bûn çend pirsan kir. Min helbestek

û du wêneyên wî bi dest xist û piştê di pirtûkê de weşand. Piştê ez vegeyriyam welêt. Dîsa di gelek sohbetên me de behsa Fehmiyê Bîlal derbas dibû. Çend hevalên wî yên berê ku hîn li jiyana bûn her yekî wek xwe vedigot. Gotinên wan hevdu nedigirtin. Par romana mamoste Receb Dildar a bi navê Leqat derket. Min romanê xwend. Mamoste Receb Dildar jî di dereke wê de dinivîsand ku Fehmiyê Bîlal di paşiya temenê xwe de di rewşeke nexweş û perîşan de, di Otêla Ankarayê ya li Amedê de maye. Min jê re got "Mamoste ew ne di Otêla Ankara, di Otêla Mûşê de maye." Got "Wele mamê Şakir Epozdemîr di Kovara Bîr de nivîsandiye ku di Otêla Ankarayê de maye." Ez çûm min nivîsa kekê Şakir Epozdemîr xwend. Rast bû; dinivîsand ku demekê ew di Otêla Ankarayê maye. Piştê ez çûm cem çend kesên licî yên temenmezin ku bi meh û salan li Amedê Fehmiyê Bîlal nas kirine û xizmeta wî kirine. Min ji wan pirsî "Hinek ji we dibêjin Fehmiyê Bîlal di Otêla

Mûşê û hinek jî dibêjin di Otêla Ankarê de maye. Gelo kîjan rast e?" Gotin "Ne li du, li sê otêlên cuda maye; Kent Palas, Ankara Otêlî û Mûş Otêlî. Ev her sê otêl jî li Amedê bûn. Lê di dawiya temenê xwe de herî zêde li Otêla Mûşê maye..."

Ez fikirîm... Min got hîn ku ev çend mirovên ku bi salan li cem Fehmiyê Bîlal mane, guhdariya sohbet û biranînên wî kirine, heta axaftinên wî not kirine û niha jî bi temen in, heke mirov niha ji van kesan nepirse û nenivîsîne çend sal paşê ku ew çûn, êdî mirov nikare derheqê Fehmiyê Bîlal de agahdariyeke rast û durist bibîne û bibîhîse. Min biryar da ku bi van mirovan re çend hevpeyvîn çêbikim. Hevalê min Bakî Kaymak jî bi salan wek malbatî bi nevî û xanima neviyê Fehmiyê Bîlal re li nexweşxaneyê Licê xebitîbû û bi

xwe jî Fehmiyê Bîlal dîtîbû, dersa wî ya fransî dabû. Me biryar da ku bi van kesan û malbata Fehmiyê Bîlal re hevpeyvînan bikin û piştre bikin pirtûk.

"Guh nedan pêşniyazên Fehmiyê Bîlal"

Cihê Fehmiyê Bîlal çî ye di Serhildana Şêx Seîd de? Karaktereke çawan e? Hûn karin henî behs bikin?

Fehmiyê Bîlal li gorî dema xwe mirovekî zana, welatperwer û xwediyê bîrûbaweriyên demokrat û çep bûye. Ji ber ku bi salan arzûhalvanî û dawawekiltî û tahrîrat katibî (wekaltiya qeymeqam) kiriye, sîstema dewletê baş zanibûye. Di doza kurdî de mirovekî bê-tawîz bûye. Taybetmediya wî ya herî mezin û girîng mirovekî pêşbîn bûye. Dizanibûye de dewlet di Serhildana Şêx Seîd

de dest bi dek û dolabên çawa bike, şer ber bi ku ve bibe. Lê hezar mixabin serokên eşîrên derdora Şêx Seîd ku piraniya wan nezan û nexwenda bûne, guh nedane daxwaz û pêşniyazên Fehmiyê Bîlal. Heta li dijî derketine û wî bi fermasoyî û li dijî dîn nişan dane. Ji Şêx Seîd xwestine ku guhdariya Fehmiyê Bîlal neke. Fehmiyê Bîlal dema şer dest pê dike û heta Amedê ku dişike sekreteriya Şêx Seîd dike. Name û belavokan dinivîse, ev demeke kurt e.

Piştî ku serhildan dişikê, yan ez ne şaş bim hêna beriya ku bişikê Fehmiyê Bîlal ji Şêx Seîd vediqete û berê xwe dide Binxetê. Çima vediqete? Û li Binxetê çî dike û çî nake? Têkiliyên wî ligel kurdên li Binxetê û li başûr çawan bûne?

Na, Fehmiyê Bîlal berî ku şer bişikê ji Şêx Seîd veneqetiyaye û

neçûye Binxetê. Piştî ku li Amedê şer têk diçe, Fehmî û çend licî pêşî diçin Licê. Şêx Seîd û derdora wî dixwazin di herêma Serhedê re derbasî Îranê bibin. Fehmî naxwaze derbasî Îranê bibe. Ew, wê rê xetere dibîne û bi Şêx Seîd re naçe. Ew dibêje rêya herî baş ew e ku mirov derbasî Binxetê bibe. Çend roj paşê ew û birayê xwe û Cemîlê Seyda derbasî Binxetê dibin. Wê demê Binxet (Sûriya îro) di bin desthilatdariya fransizan de bû. Piştî Fehmiyê Bilal li Suriyê zêde namîne, xabet nake û ji wir derbasî Başûr dibe. Wê demê Başûr jî di bin destê îngilîzan de bû. Ew li wir diçe cem Şêx Elî Riza û hevalên wî. Li Başûr demekê dersa kurdî dide. Piştî beşdarê Konferansa Bexdayê dibe û dibe nûnerê Xoybûnê. Ji Başûr diçe Suriyê û Lubnanê beşdarê Kongreya Xoybûnê dibe. Li wir dibêje ermeniya Xoybûnê xistine bin destê xwe û Celadet û Kamuran Bedirxanan re gotinên tûj dike û vedigere Başûr. Ew û mala Şêx Seîd ji Xoybûnê diqetin.

"Ez naxwazim gora min diyar be"

Paşê piştî ku vegeeriyaye çi kiriyê li bakurê welat?

Tirk lêborîna (afûya) giştî derdixin. Fehmiyê Bilal û law û birayê Şêx Seîd ji Başûr vedigerin Bakur. Dewlet Fehmî digire û sirgûnê bajarê Ispartayê dike. 14 sal li sirgûnê dimîne. Mafê erzûhahnivîsandin û dawawekîlî jî jê digirin, lê qedexe dikin. Li wir di zevî, rez û bexçeyan dixebite, perîşan dibe. Piştî salên wî yê sirgûniyê diqedin, tê Licê. Êdî kal bûye. Li Licê dektîloya xwe digire ku dîsa wek berê gilîname û daxwaznameyan binivîse. Lê piraniya xelkê

newêre here cem û daxwazname û gilînameyan pê bide nivîsandin. Zarokên wî jî lê mêze nakin, tê li Amedê bi cî dibe. Ne pere, ne mal û ne mûçe heye. Li otêlan dimîne û çend hevalên wî alîkariya wî dikin. Nexweş dikeve û çend caran hewl dide ku xwe bikuje.

Cenabê wî li Licê hatiye defin-kirin lê cihê gora wî nayê zanîn? Çima? Hûn karin henî qala sebebê tunebûna gora wî bikin?

Belê di dawî de Xeyriyê lawê wî tê bavê xwe ji Otêla Mûşê ya li Amedê digire û dibe Licê, mala xwe. Berî ku ew here ser dîlovaniya xwe, wesiyeta xwe dike ku 'divê gora wî diyar nekin û çênekin; bila kes nizanibe gora wî li ku ye.' Dipirsin "Çima em gora te çênekin û bila kes ni-

zanibe li ku ye?" Dibêje "Gorên hemû hevalên min ne diyar in ku li ku derê ne. Ka binêrin ên li Bedlîsê; gora Xalid Begê Cibrî, Yusuf Ziya û hevalên wan û li Amedê jî gora Şêx Seîd û hevalên wî nediyar in ku li ku derê ne. Heke dewlet bizanibe gora min li ku ye û kîjan e wê deme dê bên min ji gorê derxin. Loma ez naxwazim hûn gora min diyar bikin." Ew çend meh paşê li mala Xeyriyê lawê xwe wefat dike. Wî li goristana taxa Qerehesen defin dikin. Jixwe piştî ku wefat dike cendirme diçin mala lawî dibêjin "Ka li ku ye? Gora wî nişan bidin! Ew jî dibêjin "Em nizanin." Ji malbata wan çend kesan digirin, sê roj dikin hundir û piştî ew berdidin û carek din napirsin. ♪

► BARIŞ mı SAVAŞ mı?

ARZU YILMAZ

“ Bugün güvenli bölge mutabakatı çerçevesinde sağlanan uzlaşma zemininin ya da Türkiye'nin ifadesiyle, oluşturulacak 'barış koridoru'nun bir Türk-Kürt barışına evrilme potansiyeli gerçekten var mı? Bu soruya yanıt bulma çabasına Türkiye'nin Rusya ve ABD ile Suriye'de örtüşen ve/veya çatışan çıkarlarının izini sürerek girişmek, reel politika açısından en doğru tercih olacaktır.

Suriye iç savaşının başlamasıyla önce 'bölgesel bir barış', ardından 'topyekûn bir savaş' kışkırtılarak alınan Kürt sorununa çözüm ihtimalinin yeniden tartışıldığı günlerden geçiyoruz. Zira bir yandan kayyım politikası, bir yandan askeri operasyonlarla artan şiddetin sınırlarına dayandığı aşikâr. Geline aşamada niyetin, eğer bir soykırım değilse, Kürtleri mümkün olan en zayıf pozisyonda müzakere masasına oturtmak olduğu varsayılabilir.

Bu varsayımı destekleyen en önemli gelişme ise Suriye'de bir güvenli bölge oluşturulması konusunda Türkiye'nin ABD ile

mutabakata varması oldu. Bu mutabakat, her şeyden önce, Türkiye'nin Fırat'ın doğusuna tek taraflı müdahale tehdidini şimdilik ortadan kaldırdı. Diğer yandan, ABD arabuluculuğunda Türkiye ile Kuzey ve Doğu Suriye Yönetimi arasında uzun süredir devam eden diyalog aleniyet kazandı. Bu diyalog sonucu, SDG bileşenleri Serêkaniyê ve Girê Spî'de mevcut YPG güçlerini 5 km geriye çekerek, yerine SDG'ye bağlı askeri meclisleri konuşlandırma kararı aldı. Henüz güvenli bölgenin derinliği, uzunluğu, Türk askerinin sayısı ve görev yerleri gibi ayrıntılar konusunda bir anlaşma sağlanamadı.

Ama ortaya çıkan durumda, Türkiye hem PKK ile eş tuttuğu YPG'yi muhatap almak zorunda kaldı hem de Kürtlerle barış konusunda öteden beri reddettiği 'üçüncü taraf' rolünü Suriye'de ABD'nin oynamasına razı oldu.

Bu arada, PKK lideri Abdullah Öcalan'a sekiz yıl aradan sonra ailesi ve avukatlarıyla görüşme izninin verilmesi, çözüm beklentilerini güçlendiren bir başka gelişme oldu. Görüşmelerin Mayıs 2019'da başlaması, aslında iki yüz günü aşan ölüm oruçlarının sonlandırılması açısından bir zorunluluk olsa da, kamuoyu ile paylaşılan mesajlarda, Öcalan'ın asıl vurgusunun '2013 ruhunun canlandırılması' olduğu görüldü. Fakat bu ihtimalin adeta bir ön koşulu olarak kodlanan, Öcalan'ın 23 Haziran İstanbul seçimlerinde Kürtlerin tarafsız kalmaları çağrısı karşılık bulmayınca, görüşmeler kesildi. Güvenli bölge mutabakatının ilan edildiği gün kamuoyuyla paylaşılan son görüşme notlarında, Öcalan 'devlet aklı gereğini' yaptığı taktirde, 'çözüm için hazır' olduğunu bir kez daha dile getirdiyse de sonuç çıkmadı.

Peki, bugün güvenli bölge mutabakatı çerçevesinde sağlanan uzlaşma zemininin ya da Türkiye'nin ifadesiyle, oluşturulacak 'barış koridoru'nun bir Türk-Kürt barışına evrilme potansiyeli gerçekten var mı? Bu soruya yanıt bulma çabasına Türkiye'nin Rusya ve ABD ile Suriye'de örtüşen ve/veya çatışan çıkarlarının izini sürerek girişmek, reel politika açısından en doğru tercih olacaktır.

İdlib'de tıkanan Türk-Rus işbirliği

Türkiye'nin Suriye sahasında askeri olarak varlık gösterme kabiliyetine Rusya sayesinde kavuştuğu bir sır değil. Önce Fırat Kalkanı operasyonu, ardından Zeytin Dalı operasyonu, hiç kuşkusuz, Rusya'nın izni olmadan gerçekleşemedi. Sonuçta Rusya, Suriye iç savaşı başladığından bu yana Esad rejiminin egemenlik haklarının ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasından yana aldığı net ve kesin tutuma rağmen, Türkiye'nin fiili olarak adım adım Suriye'ye girmesine göz yumdu. Çünkü, bazı uzmanlara göre, Rusya'nın önceliği Türkiye'yi kendi yanına çekerek NATO'yu zayıflatmaktır. Zaten ABD ile ciddi sorunlar yaşayan Türkiye'ye \$400 savunma sistemini satarak da Rusya bu amacına büyük ölçüde ulaştı.

Öte yandan, Rusya Türkiye'yi Astana sürecinin bir parçası yaparak uluslararası alanda Suriye krizinde çözüm inisiyatifini ele geçirdi. Astana süreci, 2018 yılına gelindiğinde, Cenevre sürecinin yerini aldı. Aynı zamanda, Astana süreci, Esad rejimi ve Türkiye arasında bir yakınlaşmanın da zemini oldu. Kürtler konusunda Ankara mutabakatının yeniden hayata geçirilmesi teklifi, bu yakınlaşmanın zirve noktasıydı.

Bu arada, Suriye'de Rus-Kürt ilişkileri SDG'nin Rakka Operasyonu'nda ABD ile girdiği askeri angajman nedeniyle zayıfladı. Bu angajman, Rusya-Türkiye ilişkilerinde Kürtleri bir öncelik olmaktan çıkardı. Türkiye'nin Afrin'i ilhaki ise

Rus-Kürt ilişkilerini kopma noktasına getirdi. ABD Başkanı Trump'ın Suriye'den çekileceklerini ilan etmesiyle yeniden canlanan Rus-Kürt ilişkileri, nihayetinde ABD'nin askerlerinin tümünü çekmemesi sonucu askıya alındı. Ama Rusya, 2017 yılında açıklanan yeni anayasa taslağında da yer verildiği üzere, Suriye'de Kürtlere idari bir özerklik tanınmasını hep savundu. Türkiye'nin aksine, ne PKK'yi ne YPG'yi 'terör örgütü' olarak tanımlayan Rusya, Kürtlerin Suriye'de siyasi çözümün göz ardı edilemez bir tarafı olduğunu her zaman dile getirdi.

Kürtler konusu, ABD ile ilişkilerden farklı olarak Suriye'de Türk-Rus ilişkilerini tayin eden bir sorun haline hiç gelmedi. Zira IŞİD'le savaşın ABD ve Kürtlere ihale edildiği Suriye'de, Rusya için asıl sorun hem Esad rejiminin bekasını hem de Rusya'nın güvenliğini tehdit eden radikal islamcı gruplardı. Türkiye, aralarında 'uluslararası terör örgütü' olarak tanınan silahlı isyancıların da bulunduğu bu gruplar üzerinde etki kurabildiği ölçüde Suriye'de Rusya'dan destek gördü. Ve Türkiye'nin Suriye'ye girdiği 2016 yılından itibaren bu grupların kontrol ettiği alanlar hızla Esad rejiminin eline geçti.

Nihayetinde, İdlib'de toplanan radikal islamcı grupların tasfiyesi aşamasına gelindiğinde ise kriz çıktı. Tahran'da gerçekleşen Astana Zirvesi'nde, Rusya kameralar önünde Türkiye'yi teröristlere 'hamilik' yapmakla suçladı. Ancak, Eylül 2018'de Rusya ve Türkiye arasında kotarılan Soçi Muta-

bakatı ile bu kriz ertelendi. Mutabakata göre Türkiye İdlib'de kuracağı 12 gözlem noktası eliyle, belirlenen çatışmasızlık bölgelerinden isyancıların ağır silahlarıyla birlikte çekilmelerini sağlayacaktı. Bir çok uzman bu mutabakatın başarıyla yürütülmesinin imkânsız olduğunu daha ilk günden söyledi. Aradan daha bir yıl geçmeden de İdlib neredeyse tümüyle radikal islamcı grupların kontrolüne geçti.

Bu gelişme sonrası Esad rejiminin İdlib'de hem havadan hem karadan başlattığı operasyon sonuçta Türkiye ve Rusya'yı yeniden karşı karşıya getirdi. İki Türk gözlem noktası Esad rejimi tarafından abluka altına alındı. Bu krizi görüşmek üzere gerçekleşecek olan

Erdoğan-Putin görüşmesinin nasıl bir sonuç vereceği henüz belli değil. Ama Türkiye'nin bu süreçte ABD ile kotarılan 'Barış Koridoru' mutabakatını Suriye'de olası bir Türk-Rus anlaşmazlığına alternatif gördüğünü iddia etmek yersiz olmaz. Zira Rusya ile ters düştüğü bir durumda Türkiye'yi Suriye sahasında tutabilecek tek güç ABD.

'Barış Koridoru' ve keşişen Türk-Amerikan çıkarları

dilop'un Mart-Nisan 2019 sayısında tartıştığım üzere, ABD yönetiminin hiçbir zaman kapsamlı bir Suriye politikası olmadı. Çünkü Suriye'nin ABD için stratejik bir önemi yoktu

ve ABD'nin Suriye sahasına girişi de bu yüzden IŞİD'e karşı mücadelede Kürtlere sağladığı hava ve kara desteği ile sınırlı kaldı. ABD Başkanı Trump henüz birkaç gün önce yaptığı açıklama ile yeniden teyit ettiği ki, ABD Suriye'den çıkacak. Zira IŞİD'in kurduğu hilafet düzeni ortadan kalktı ve bu aşamadan sonra Trump'a göre, 'IŞİD'in bulunduğu Rusya, Afganistan, İran, Irak, Türkiye gibi ülkelerin kendi mücadelelerini sürdürmeleri gerekecekti'.

Ancak, ABD'nin Orta Doğu'da kısa ve orta vadede belirlediği çıkarları -İran'a azami baskı politikasının etkin bir şekilde yürütülmesi, İsrail'in güvenliği ve Rusya'nın dengelenmesi-gereği, askerlerinin Suriye'den çıkışı henüz gerçekleşmedi. Bu

çerçevede, Suriye'de yeniden tanımlanan ABD hedefleri, IŞİD'in yenilgisinin kalıcı olmasının sağlanması, mültecilerin dönüşünün kolaylaştırılması ve Suriye'nin "daha yapıcı" bir bölge oyuncusu olması amacıyla Esad rejiminin baskı altında tutulması ve tüm İran kuvvetlerinin Suriye'den uzaklaştırılması olarak belirlendi. Fakat ABD, aynı anda Suriye için ayrılan 200 milyon dolarlık bütçeyi dondurdu. Sonuçta bu hedeflerin tutturulması için gerekli mali kaynağın yokluğunda, bir de Almanya ve Fransa gibi ülkelerden beklenen askeri desteğin gelmeyeceği anlaşıldı.

Bu tablo ışığında, ABD açısından Türkiye ile birlikte Suriye'de "güvenli bölge" kurmak göz ardı edilemeyecek bir avantaja dönüştü. Yaşanan tüm krizlere rağmen hâlâ bir NATO üyesi olan Türkiye ile işbirliği yoluyla hem Suriye'de ABD hedeflerinin tutturulması

sorunu hafifleyecek hem de Rusya'ya kayan Türkiye ile ilişkileri tamir etme imkânı bulacak. Öte yandan ABD, Türkiye'nin Fırat'ın batısındaki askeri ve idari kontrolü sayesinde Suriye'de daha geniş bir alana nüfuz edebilecek. Zira güvenli bölgenin Suriye'nin kuzeyini tümüyle kapsamasının, Kürtlerin güvenli bölge mutabakatına taşıdığı gündem maddelerinden biri olduğu ortaya çıktı. Nihayetinde Kürtler, hesaplarını Afrin üzerinden yapıyor. Ama ABD için de Esad rejiminin baskı altında tutulması konusunda -özellikle İdlib'deki varlığı ve elinde tuttuğu ÖSO gücüyle- Türkiye'den daha etkin bir aktör olmadığı açık.

Bu çerçevede, 'barış koridoru' mutabakatının aslında ABD ve Türkiye çıkarlarının kesiştiği bir noktada sağlandığını iddia etmek yerinde olur. Türkiye'nin bu mutabakattan çıkarı ise, hiç kuşkusuz, sadece

Suriye'de Türk-Rus işbirliğinin sınırlarına dayanması bağlamında açıklanamaz. Türkiye, nihayet, Suriye'de iç savaşın çıktığı ilk günden bu yana benimsediği 'Esad gitmeli' hedefine, 'Esad baskı altında tutulmalı' politikasıyla hareket eden bir aktörle ortaklaşarak yaklaştı. ABD daha şimdiden ÖSO güçlerine Türkiye üzerinden destek olmaya başladı.

Diğer yandan, ABD ile işbirliği, henüz güvenli bölgenin genişliği ve derinliği belli olmasa da, Türkiye için Deyr el Zor'a kadar ilerleme ihtimali doğurdu. Bu arada, Türkiye Irak'ı ve özellikle sınırın her iki tarafında bulunan Kürtleri, Suriye tarafından da çevreleme kabiliyeti kazandı. Tüm bunların ötesinde, içerde giderek ağırlaşan Suriyeli mülteciler sorununa bir çözüm kapısı aralarken, Suriye'nin demografik yapısını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme imkânına kavuştu.

Sonuç yerine...

Şu bir gerçek ki, hem ABD hem Türkiye açısından bu fırsatların değerlendirilmesi her şeyden önce Türkiye'nin Kürtlerle kalıcı ve sürdürülebilir bir uzlaşma sağlamasına bağlı. Bu bağlamda, başta sorduğumuz soruya somut bir yanıt vermek gerekirse, 'barış koridoru'nun bir Türk-Kürt barışına evrilmeye potansiyeli var. Ancak, bu potansiyelin değerlendirilmesinde kilit rolü oynayacak aktör Türkiye, Kürtleri olası bir barışa ortak mı yoksa mahkûm mu etmeyi tercih edecek? Hali hazırda ısrarla sürdürülen şiddet politikaları, ikincisinin ağır bastığını gösteriyor. Bu durumda, 'barış koridoru'nun eninde sonunda bir savaş alanına dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

Uluslararası alanda nükleer antlaşmaların feshedildiği, ticaret savaşları üzerinden yürüten rekabetin kızıştığı, Orta Doğu'da mevcut çatışmalar yanında özellikle İran'da her an patlaması muhtemel bir gerginliğin yaşandığı bir ortamda dengeler her an değişebilir ve Türkiye bu fırsatı bir daha bulamayabilir. Sonuçta Kürtleri öldürerek, hapsederek, sürgüne göndererek ya da İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun hesapladığı gibi, bir gün her Kürt ailenin iki-üç çocuk yapacağı günleri bekleyerek Kürt sorunu çözülmez. Bu yolla, belki Türkiye çözülür ve dağılır, ama Kürt sorunu devam eder. 🌙

Surguna Çavan

Çavên te

Dawiya xerîta xeyalên cîhanê

Destpênêkirina jiyana min

Mirina reş tevî kenê jînê

Agirê ava bêguneh

Surgun bûn di çavan û geremola êşê de

Hilma hebûnê ye seranser êsîr digire

Di "erê", "na"yê de mame

Mirêkeba ewrê bersiva li ser hişê min

Barana kêfxweşiya gulanê

Datîne ber pencerê nameyeke şêrîn

Dest ji ber xwe ve vedibin

Çenga surguna çavan

Tune dike

Dikuje

Talana bê siwar

Şûr li min vedigere

Şev pêşênîka xwe

li ser tahtên kezêbşewitî dinixumîne

Roj e eniya demê qelişî tîrk ji min re xelat

Ristek dilive bi lez û serxweş

Ling tazî

Bajar li piştê bar

Zarokek beleban

Efsûna xewa qirna ruspî me

Radizêm, vediciniqim bi dengê te

Ji surguna çavan

Muslum Aslan

► EDEBİYATTA 6-7 EYLÜL...

TAHİR ŞILKAN

“... 6-7 Eylül olayları, bir ‘Özel Harp’ işidir. Muhteşem bir örgütlenmeydi. Amacına da ulaşmıştır... Sorarım size, bu muhteşem bir örgütlenme değil miydi?..”

Bu sözler; ‘6-7 Eylül Olayları’ olarak tarihe geçen ve iki gün boyunca öncelikle İstanbul’da, azınlıklara (ağırlıklı olarak Rumlara) yönelik yağma, talan, ırza geçme, sünnet etme, yaralama, öldürme biçiminde gerçekleşen pogromu net biçimde tanımlıyor. Sözleri söyleyen, olaylar sırasında Seferberlik Tetkik Kurulu üyesi olan eski Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreteri Org. Sabri Yirmibeşoğlu’dur.

Bir başka röportajında, Özel Harp Dairesi’nin çalışma sistemini anlatan Org. Yirmibeşoğlu, şunları söyleyecektir:

“...eğer bir yerde halkın galeyana gelmesini, bir mukavemet göstermesini arzu ederseniz, sizin saygın değerlerinize düşmanın, karşı tarafın bir şey yaptığını, küçültücü hareket yaptığını gösterirseniz, halkı galeyana getirirsiniz. Özel Harp’te bir kural vardır: Halkın mukavemetini artırmak için

düşman yapmış gibi bazı değerlere sabotaj yapılır. Bir cami yakılır. Kıbrıs’ta cami yaktık biz. Cami yakılır mesela...”

6-7 Eylül, Bayar-Menderes iktidarı döneminde Londra’da yapılan Kıbrıs görüşmelerinde Türk tarafının “elini güçlendirmek için” yapılmış ve azınlık yurttaşların, Cumhuriyetin “eşit, özgür” yurttaşları değil, devletin “esiri” olduğunu göstermek isteyen bir kontrgerilla eylemidir. “Kısmen” amacından uzaklaşmış olduğu söylene de; planlayıcılarının itirafından da anlaşılacağı üzere, “...muhteşem bir örgütlenmedir ve amacına ulaşmıştır.”

6-7 Eylül 1955 Olayları nedeniyle tutuklanarak aylarca cezaevinde tutulan Hulusi Dosdoğru’nun tanımlamasıyla, İstanbul-İzmir metropollerinin her köşesindeki Rum azınlığa karşı, baştan sona sistemli, planlı, programlı tertip ve kışkırtmaları ve illegal uzantılarıyla kopartılmış bir toplu yıkım ve kırım kasırgasıdır.

1915 Tehciri ile başlayan, Varlık Vergisi ile süren, 1964 Rum Tehciri ile zirveye ulaşan Anadolu’nun Türkleştirilmesi

6-7 Eylül, İstanbul-İzmir metropollerinin her köşesindeki Rum azınlığa karşı, baştan sona sistemli, planlı, programlı tertip ve kışkırtmaları ve illegal uzantılarıyla kopartılmış bir toplu yıkım ve kırım kasırgasıdır. 1915 Tehciri ile başlayan, Varlık Vergisi ile süren, 1964 Rum Tehciri ile zirveye ulaşan Anadolu’nun Türkleştirilmesi politikasında çok önemli bir dönümlüdür.

politikasında çok önemli bir dönümdür 6-7 Eylül. Sonrasında, Yunanistan ve İsrail'e artan göç dalgası ile somut sonuç alındığını söylememiz gerekiyor.

Fail tabii ki 'Komünistler'!

6-7 Eylül Olayları, Türkçe edebiyatta pek çok esere konu olmuştur; öncelikle de bu olaydan dolayı aylarca tutuklu kalan 'komünist'lerin yazdığı anılara... *Salkım Salkım Asılacak İnsanlar* kitabında o günleri anlatan Aziz Nesin

"salkım salkım asılacak" insanlardan birinin kendisi olduğunu söyler. 6 Eylül gecesi Beyoğlu, Meşrutiyet Caddesi'nde içkili bir lokantada olan Aziz Nesin (1915-1995), olayların en yoğun yaşandığı bir semtte olduğu için, bu olaydan dolayı içeri alınma korkusunu yaşadığını belirtiyor.

Nesin, 6-7 Eylül'ü yazmak için, olayların üzerinden belli bir zaman geçmesini beklediğini, olayları kişisel duygularının etkisi ve baskısıyla anlatmak yerine "yansız kalarak" ayrıntılarıyla anlattığını yazacaktır.

Evinde arama yapıp kitaplarına ve yazılarına el konulduğunu, otuz altı saat gözaltında tutulduğunu ve kesintisiz yedi buçuk saat sorgulandığını söyleyen Aziz Nesin, "*O korkunç olayların içinde yaşayarak tanığı olmuştum...*" diye yazacaktır.

Aziz Nesin'in kitabına isim olan söz, 6-7 Eylül'de İstanbul 1. Ordu Komutanı olan ve olaylardan sonra ilan edilen Sıkıyönetim Komutanlığını yapan Org. Nurettin Aknoz'a aittir. Yıllar sonra 27 Mayıs mahkemelerinde açıklıkla ortaya çıktığı üzere, Org. Aknoz, ikide

bir askeri yargıçları biraraya toplayıp olayların sorumluları olarak tutuklanan 'komünistlerin' "salkım salkım asılmasını" istemektedir. Ancak onları suçlayacak hiçbir kanıt yoktur. Peki niçin tutuklanmışlardır?

Devlette pek çok yüksek görevde bulunmuş Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976), bu sorunun yanıtını, İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali kitabında anlatır. Aydemir, o güne kadar ismi pek duyulmayan İstanbul Ekspres gazetesinin, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bir bomba atıldığı haberini

heyecan verici manşetlerle halka duyurduğunu, Selanik Konsolosluğu'ndaki genç bir görevlinin 'sanık havası' içinde yargılandığını, sonrasında bu görevlinin ülkede resmi görevlerde yükseldiğini ve bazı maddi imkânlarla kavuştuğunu yazdıktan sonra devam eder:

"Ekspres gazetesinin haberi üzerine hemen aynı günün akşamı İstanbul, İzmir hatta Ankara'da birden 'bir düğmeye basılmış gibi' geniş tahrip yahut gösteri kütlelerinin harekete geçtiği görüldü... Hıristiyanlara karşı, ölçüsüz mağaza

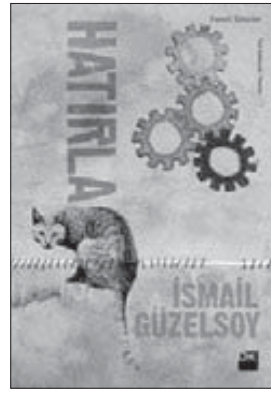
tahripleri ile yetinilmeyerek, iş birtakım kanlı olaylar istikametine yayıldı, kiliseler yakıldı..."

Şevket Süreyya'nın bir paragrafı geçiştirdiği olaylar sırasında; İstanbul'da mevcut 75 Rum kilisesinden 73'ü, 8 Ayazma, ikisi Manastır, bir sinegog, 26 okul, aralarında otel, lokanta, fabrikanın olduğu 5 bin 538 gayrimenkul tahrip edildi. Saldırıları eş zamanlı olarak İstanbul'da Rumların yoğun olarak yaşadığı bütün semtlere yayıldı. Adalar'a motorla gidilerek yağma ve saldırılar burada da sürdürüldü. Saldırılarda 15 kişi hayatını kaybetti. Onlarca kadın tecavüze uğradı. Papazlar sünnet edildi, azınlıklara ait mallar yağmalandı. Anadolu'nun pek çok kasabasından taşıma kıtalar önceden işaretlenmiş ev ve dükkânlara saldırdı.

Şevket Süreyya Aydemir, Meclis tartışmaları sırasında, Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın "hükümeti kurtarmak" için bulduğu sorumlu tanıdık. Bundan sonra yıllar yılı pek çok benzer olayda aynı söz söylenecektir: *"Bu karışıklıkları Komünistlerin çıkardığı anlaşılıştır!"*

Sorumlu tespit edilmiştir ama ortada komünist yoktur! Onları bulma görevi de MİT ve Emniyet Siyasi Şube'nindir. Siyasi Şube'nin hazırladığı liste doğrultusunda operasyonlar yapılır. Listedeki isimlerden askerde olan da vardır, ölmüş olan da!

Behice Boran'la birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin uzun yıllar yöneticiliğini yapan Dr. Nihat Sargın da (1927-2010), TÜSTAV Yayınları'ndan çıkan *Cezaevi Anıları*'nda, 6-7 Eylül'e dair ayrıntılı değerlendirmeler yapar. Sargın, olaylar sırasında Osmanbey'de-

ki evinden hiç çıkmadığını, bunun pek çok tanığı olduğunu ancak "sorumlu" arayanlar için bunun bir önemi olmadığını zamanla anladığını yazar.

Aylarca cezaevinde tutulduklarını söyleyen Nihat Sargın, "Harbiye Cezaevi'nde tutulan 44 kişinin büyük çoğunluğu mahkemeye bile çıkarılmadan 4 ay sonra serbest bırakıldı, birkaç kişi mahkemede yargılandı ama onlar da bir zaman sonra tahliye ve beraat ettiler" diyecektir.

Sargın, "salkım salkım" idamlarından söz edildikleri böylesi bir suçtan nasıl serbest bırakıldıkları sorusunun yanıtını verirken, "kendilerini 'kahraman' olarak gören yakma yıkma ekiplerinin, (ki esas olarak DP kadrolarıdır) bu kahramanlıklarının "komünistlere" mal edilmesinden duydukları rahatsızlığı yüksek sesle, homurdanarak belli etmeleri..."nden de söz etmektedir!

Güz Sancısı ve kışkırtılan 'Gurbet Kuşları'

Yılmaz Karakoyunlu aynı isimle sinemaya uyarlanan *Güz Sancısı* romanında, Asmalı Mescit Sokağında genç ve güzel Rum kızı Ester'in hikâyesini konu eder. Babanne, Hacı Kamil Efendi, Madam Rhea, Emirdağlı, Nemika ve Konya'dan tip

okumak için İstanbul'a gelmiş olan yakışıklı Behçet'in 6-7 Eylül Olayları sırasında kesişen hayatlarıdır, anlatılan. Olayların İstanbul'un çok kültürlü hayatına önemli bir darbe vurduğunu anlatan Karakoyunlu, yaşananları "sermayenin değişimi" olgusunda değerlendirir. Ülkeden gidenlerin yerine kentlere gelenlerin "kültürsüz" insanlar olduğu eleştirisini yapar ve olayların arkasında iktidarın olduğunu söyler. 6-7 Eylül'ü halkın belleğine taşıyan kitaplardan biridir *Güz Sancısı*.

Kitap, Etyen Mahçupyan ve Nilgün Öneş'in senaryosuyla sinemaya da uyarlanacaktır.

Orhan Kemal, Anadolu'dan İstanbul'a göç olgusunu konu ettiği *Gurbet Kuşları* romanında, Demokrat Parti iktidarının 1950'lerin ortasından itibaren giderek partizan bir tutum izlemeye başladığını tespit eder. *Gurbet Kuşları*'nda, hızlı bir biçimde "parti devletine" giden DP iktidarının, İstanbul'a çalışmak için gelen ve inşaatlarda yapım, yıkım işlerinde çalışan Anadolu köylülerinin barındığı Küçükpazar semtindeki hanlarda kalan işçileri de kışkırtarak harekete geçirmiş olduğu tespit edilir.

Orhan Kemal, bu hanlardan birinde babası ile birlikte

kalmakta olan Kastamonulu işçiye anlatır, 6-7 Eylül'ü...

"Millet kıyamet günü gibi ayaktadır, polisler saldırgan kalabalıkları engellemek şurda dursun, 'arka' olmaktadır. Dükân kepenkleri mukavva gibi yırtılmakta, o korkak, o en zayıf insanlar sanki 'yedi başlı dev' olmuş gibidir. Koca buzdolapları, avizeler, top top kumaşlar, tabaklar, sürahiler..."

Şu bastıkları kaldırımlar yok mu?.. bütün, ipekli, yünlü serili... Bütün Beyoğlu'nu sarmış bir uğultu, gürültü... İstanbul çığlık çığlık, İstanbul alev alev... Herkes Beyoğlu'nda, bu talandan, bu yıkımdan bir şeyler kapma peşinde... Radyolar dolusu tahrik, radyolar dolusu, köpük köpük heyecan insanların kanını alev alev, bayrak bayrak coşturmuş, Türk milleti Ortaçağ'dan bile önceki vandalizmin "tahrip" şuuruna itilmişti. İstanbul yaktırılıyor, yıktırılıyor, yağma ettiriliyordu...

Ortaçağ ve ondan öncesinin karanlıkları öne çıkmış, dönen gözlerin salladığı kazmalar İstanbul'u, belki de yüzyıllar boyu utanç verebilecek bir şursuzlukla yıktırılıyordu. İstanbul beş yüz yıl önceki Fatih Sultan Mehmet'in askerlerinin ayakları altında kalmışçasına alev alev haykırıyordu...

Orhan Kemal de DP'nin yarattığı asalak müteahhitler, taşeronlar, köşeyi dönmeye çalışan komisyoncular, devleti ve halkı soyarak milyoner olmak hevesindeki insanlar aracılığıyla sermayenin el değiştirmesinin bir parçası olarak değerlendirir, 6-7 Eylül Olayları'nı.

Tankın altında bir cesettir Hulki Bey!

Kırk yıllık uzun bir aradan sonra güçlü romanlarla edebiyata yeniden dönen Yiğit Okur'un (1934-2016) yayınlanan ilk romanı *Hulki Bey ve Arkadaşları*'nin kurgusunda '6-7 Eylül Olayları' önemli yer tutar.

Romanın temel karakteri Hulki Bey, 6 Eylül akşamı koltuğunda *Le Monde*, Tünel Meydanı'na iner. Caddeye doğru yürür ama iki kamyon Markiz Pastanesi'nin önünde yolu tıkamıştır. Hulki Bey kalabalığın hep bir ağızdan bağırıldığı sözleri duyar:

"Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır... Rumlar puştur, puşt kalacaktır..."

Hulki Bey ilk kez caddeye "klark" çekemeyecektir; gazeteyi cebine sokuşturur. Yüksek tavanlı odasında *Le Monde*'i okur gibi yaparken, sopalar, taşlar, tekmelerle bir dünya yıkılıp yok olacaktır. Hulki Bey'in bu sopalı, taşlı adamlarla hiçbir

ilişkisi yoktur... Yoktur ama birileri, bir istekanın ucunu tebeşirleyip önündeki bilardo topuna vurmıştır. Yeşil çuhanın üstündeki toplar, toparlanıp dağılıp birbirine vururken birinci topun hamlesi gelip Hulki Bey'i vuracaktır...

Hulki Bey ayak uçlarında fiyakayla döner, sırtını Cadde-i Kebir'e... Yüksek Kaldırım'a yönelir. Hayır! Oranın manzarası da farklı değildir. Oradan da karanlık yüzlü adamlar, kümeler halinde ellerinde sopalarla Tünel Meydanı'na tırmanmakta, bağırırlar: "Ya taksim, ya ölüm!..."

Hulki Bey, sevgilisi Katya'nın evine gider. Bir süre sonra Katya'nın babasının dükkânı Paradisos'un yakıldığı haberini alırlar. Haberi veren Andon, yandaki manavdan Türk bayrağı istemiş ancak manav bayrağı vermemiştir. Katya evden fırlar, Hulki Bey de peşinden. Ağa Camii'nin önünde yakalar Katya'yı. Karşılarına çıkan polisle kavgasında yere düşer. O sırada bir tank manevra yapmaktadır. Cam parçaları, yırtılmış iç çamaşırları, savrulmuş kunduralar, çaput olmuş kumaşlarla dolu, dağılmış, darmadağın olmuş bir cadde-nin orta yerinde sırtüstü yatan bir cesettir artık Hulki Bey...

Yiğit Okur romanında, İstanbul'u bir bakireye benzetir. Başına her şey gelmiş ancak bakirdir hâlâ. Ta ki, 1955 Eylül'ünün 6'ncı gecesi ırzına geçilene dek!..

***

Fürüzan ilk kez 1999 yılında yayınlanan *Sevda Dolu Bir Yaz* isimli öyküsünde, Şemsigül Şehrazat Debrecenli adlı çocuğun gözünden anlatır, 1950'li yılların İstanbul'unu.

Güzeller güzeli Nagehan Teyze, pazar günleri torununu elinden tutup Beyoğlu'na gezmeye götüren bir dede, Bakırköy'deki Miltiyadi Aile Gazinosu, Beyoğlu'nda terzilik yapan dostluk abidesi Rum komşular, 6-7 Eylül Olayları ve Rum dostların küskün, kırgın, hüznü Yunanistan göçü...

Fürüzan, farklı din, inanç ve milliyetteki insanların dostluğunu anlatırken, bu dostluğu sona erdiren olayların başına, 6-7 Eylül'ü koyar. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olması mümkün değildir. Çocuğun gözündeki "safılık", "bozulmamışlık" artık yoktur.

Ah Lena...

Vedat Türkali de (1919-2016), *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* romanında anlatır 6-7 Eylül'ü. Talimhane'de eczanesi

olan Zühtü Bey ile Rum kızı Lena'nın ilişkisi üzerinden bir anlatımla. Lena, kalp hastası babası Yorgo Mavridis'in pahalı ilaçlarını alabilmek için nefret ettiği Zühtü Bey'le "yatmaktadır". Romanın son bölümlerinde, Yunanistan gezisi sırasında eskiden yattığı Lena'yı yeniden görmek ister Zühtü Bey.

Ancak, bu ziyaret sırasında, yaşadıklarının kendisinin düşündüğü gibi olmadığını öğrenecektir; Lena babasının ilacını alabilmek için birlikte olmuştur onunla. Lena'nın babası da Varlık Vergisi'ni ödeyemediği için Aşkale'ye gönderilenlerdendir. Orada sağ yanına inme inmiştir.

Zühtü Bey, 6 Eylül'ü 7'sine bağlayan geceyi düşünür; azınlıkların özellikle Rumların titrediği geceyi... İstanbul saatlerce kan, ateş, duman içinde çalkalanıp durmuş, Yorgo Mavridis sızmış, Lena, Beyoğlu'ndan gelen kapkara uğultuları, şangırtıları duydukları hiçkirmaktan bile korkarak büzülüp kalmıştır.

"Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba koyan Palikarya'ya bu dersin gerekli" olduğunu söyler Zühtü Bey. Ancak bir zaman sonra gerçeği, bomba işinin bir düzen olduğunu öğrenince, o kargaşa içinde Lena'yı iki kez ilişkiye zorlamış olduğunu, kızın öylesine isteksiz, öylesine ürkü içinde olduğunu anımsar.

Yunanistan'a göç ettikten yıllar sonra Lena, Zühtü Bey'in yüzüne karşı, eczanesinden yoksul hastalar için ilaç çaldığını, parası olmayan hastalara ilaç alabilmek için Zühtü Bey'in kalfası ile de yattığını söyleyecektir. 6-7 Eylül sonrası Türkiye'den Yunanistan'a gidenlere TÜRKOSPÖRE (Türk

tohumu) diyorlarmış. Zühtü Bey Türköspöre Lena'nın ne güzel reçeller, likörler yaptığını düşünür. Paskalya çörekleri, çam fıstıklı ayva ezmesi, kurabiyeler, pastalar, reçeller, vişne, gül, karışık meyve likörleri... Ah Lena ah...

Had aşılmadı, 'hat' oluşturuldu!

Şubat 2018'de yayınlanan, İsmail Güzelsoy'un *Hatırla* romanında, '6-7 Eylül Olayları' zaman belirtilmeden anlatılır.

Suzan ile Samet Kars'tan kalkan bir trenle İstanbul'a gelmişlerdir. Köpekleriyle insanı parçalatan zalim bir validen kaçmaktadır, Suzan. Samet ona yardım eder. Beyoğlu'na Suzan'a giyecek bir şeyler almak için giderken bindikleri dolmuş birbiri ardına dizilmiş kamyonlar nedeniyle ilerleyemez. Kalabalık, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı iddiasıyla ellerinde demir çubuklar, sopalar, balyozlar taşıyarak nümayiş yapmaktadır. Samet ile Suzan araçtan inip yürüyerek Beyoğlu'na ulaşmaya çalışır. Kalabalık, geçtiği her yeri parçalayan bir sürüngen gibidir. Yazar, karanlık bir buluta benzeten saldırganları.

Kalabalıktan birileri, köşedeki kilisenin bahçesinde toplanmıştır; şişman, kırmızı yanaklı bir adam kilisenin yaşlı papazını kucağına oturtmuş, avcı yeleği giymiş biri de önüne çömelmiştir.

Avcı yeleği giyen adam başını seyredenlere çevirip bakar ve "Keseyim mi kökten? Tam sünnet olsun, çift dikiş" der. Yaşlı papaz bağırıp yalvarmaktadır... O sırada kilisenin kapısının önüne biri koşarak gelir, "Bul-

dum" diye bağırır. Elinde iri bir makas vardır. Kel, kaytan bıyıklı bir adam makası alır, papazın sakalını, bıyığını, saçlarını kesmeye başlar, bu arada avcı giysili adam, "Tamamdır, sen de bizdensin" diye kahkaha atarak ayağa kalkar, yanakları ve gömleği kan içinde kalmıştır. Papaz acıyla kıvrınmaktadır, inleye inleye bayılan papazın taşakları kesilmiştir. Seyreden insanlar tezahürat yapmakta, çığlık atmaktadır...

Bu arada iki kişi kilisedeki İsa heykelinin dibine sıçmaktadır; ikonlar, heykeller, avizeler parçalanmıştır. Avcı yelekli adam, "Durun lan! Perakende iş yapmayalım, yakalım gitsin!" der. Elindeki meşale ile parçalanan yüz yıllık ahşapları tutuşturur...

Suzan yerlerde baygın yatmaktadır, üzerinde, iri bir herif tepinmektedir. Arkadaki bir adam bağırır: "Kaynak yapmak yok, herkes sırasını beklesin!" Bütün bu olaylar sırasında devlet güçleri seyircidir, hatta köprüyü kapatır; bunun anlamı, daha çok insan ölsün, daha çok kadına tecavüz edilsin, daha çok mala zarar verilsindir...

İsmail Güzelsoy'un anlattıkları, 6-7 Eylül'de "haddin aşıldığı" söyleminin gerçek olmadığını, bu sözün, bütün bu saldırıları planlayan, organize eden, uygulatan iktidarın kendini kurtarmak için uydurduğu bir "masal" olduğunu doğrular.

6-7 Eylül pogromu, "kardeş halklar" söyleminin karşılığının pek olmadığını, yıllar yıllar sonra Türkçe tarafından telafuz edilen "ne mozayıği ulan, mermer, mermer!" söyleminin köşetaşlarının döşendiği bir dönümdür.

Edebiyata yansımaları da önemli ölçüde bu eksendedir. 🍷

► Warê Zeus

FIRAT CEWERÎ

Ev serê du hefteyan e ez li Atînayê me. Ez ê hê du hefteyên din jî li vir bimînim. Cara pêşî ez di sala 1994an de hatibûm Atînayê, lê bi tenê şevêkê lê razabûm. Dûre em bi çarsed nivîskarên ji sih welatên cihê bi keştiyekê derketibûn rêwîtiya Deryaya Reş. Ew ger ji aliyê Yekîtiya Nivîskarên Swêdê û bi alîkariya Yekîtiyên Nivîskaran yê çend welatên din hatibû lidarxistin. Armanca gerê azadiya fikrê û bilindkirina dengê diyalogê bû. Min ew gera xwe mîna kitêbekê bi navê "Pêlên Deryaya Reş" nivîsand.

Ez niha, dîsa mêvanê Yekîtiya Nivîskarên Swêdê me, ango Yekîtiya Nivîskarên Swêdê ji bo nivîsandinê bûrseke yekmehî daye min û ez li Atînayê, li mala Ariane Wahlgren im. Ariane Wahlgren bi xwe cihûyeke

alman bû. Wê di sala 1937an de, di nozdeh saliya xwe de koçî Swêdê kiribû û piştî bi salan li Atînayê bi cih bûbû. Gava di 21ê nîsana 1967an de di bin serokatiya Georgios Papadopoulos eskeran li Yunanistanê dest danîbûn ser hukum, gelek yunan di îşkenceyên nedîtî re derbas bûbûn û gelek jî koçî welatên Ewrûpayê kiribûn. Hingî Ariane Wahlgren li Atînayê bû û ji radyoya Swêdê re nûçe ji Yunanistanê digihandin guhdarên Swêdê. Mala wê wek "The Swedish house" dihat bi nav kirin û hê jî li vê herêmê wilo tê naskirin. Wê ji xwe re li Atînayê der û doreke fireh çêkiribû û gelek swêdî û rojnamevanên swêdî yê ku riya wan bi Atînayê diketin, seriyek didan Arianeyê. Gava Ariane Wahlgren di sala 1993an de mir, wê di wesiyetnameya xwe de xa-

niyê xwe ji karkerên kulturê re hişt. Yekîtiya Nivîskarên Swêdê dest avêt vê malê û ew îro bi Yekîtiya Rojnamevanên Swêdê re xwedîtiyê lê dike. Loma ew bûrsan didin endamên xwe. Bûrsên Mala Ariane Wahlgren yê Atînayê ji bo nivîskaran mehek, ji bo rojnamevanan jî du hefte ne.

Aniha meha nîsanê ye, ez li mala wê me û bi kurdî romaneke dinivîsînim. Mala wê li Atînayê, li jêra Akropolîsê, nêzîkî mala Mikis Theodorakis e. An mirov li ber derî bi çend pêlikan bi hewa bikeve, an jî mirov li terasa wê rûnê, Akropolîs bi heybet û spehîtiya xwe derdikeve pêşberî mirov. Lê ji ber ku Akropolîs li serê çiyayekî hatiye avakirin û avahî jî ji newalê ber bi çiyê ve hatine lêkirin, heta ku mirov ji jêr ve xwe bi pêlikên digihîne mala

Arianeyê mirov di xwêdanê de dimîne. Digel ku ez ne cigarekêş im jî, dîsa heta ez xwe digihînim malê ez bêhnçikiyayî dibim. Li ber deriyê vê malê dareke hijîrê şaxên xwe berdane û çend guliyên wê jî xwe bi ser deriyê hewşê de tewandine. Hijîran avêtine darê lê hîn kerik in. Gava mirov deriyê hewşê vedike û dikeve hundir, dareke lîmonê bixêrhatiniyê dide mirov. Hey ez nikarim lîmonan bixwim, lê xuya ye berî hijîr bigihên û ez wan bixwim, wê dema min biqede û divê ez vegerim.

Hevşibiya kurd û yunanan

Herçiqas ez nikaribim ji hijîra li ber derî bixwim jî, lê ez têra xwe zeytûnan û gelek celebên zeytûnan dixwim. Yunanistan bi zeyt û zeytûnên xwe nav-

dar e. Ji ber ku ez jî zarokê devereke bi zeytûn im, ez bi zeytûnan mezin bûme, hem jî bi zeytûnên Dêrika Çiyayê Mazî mezin bûme, loma ez qîma xwe bi her celebê zeytûnan naynim. Lê baş e ku li Atînayê celebên zeytûnan pir in û ez dikarim hilbijêrim. Darên zeytûnan temendirêj in û her tim kesk in. Li Yunanistanê hê ji dema antîkê ve zeytûn navdar in. Dibêjin Xwedaya parastina Atînayê, Atêna darên zeytûnan anîne Atînayê.

Ez niha ne di dema antîkê de me, lê ez di siya wê de dijîm. Ez gava xwe davêjim ku bermayên antîkê ne. Di vê demsalê de Atînaya îro jî xweş e; avahiyên wê, café û restoranên wê û şênîyên wê... Ji xwe gava ez piştî xebata çend saetan derdikevim meşê, ez ji darên wê yên porteqalan re heyran

dimînim. Li piraniya kuçe û kolanên Atînayê, li vî alî û wî aliyê rê bi rêzê darên porteqalan hene. Niha tam dema wan e, porteqalan avêtine daran û ew bi rengên xwe yên porteqalî di nav keskahiya daran de pir spehî xuya dikin. Digel ku ez ji porteqalan hez dikim jî, lê gelek caran ji ber zehmetiya qeşartina wan, ez xwe ji wan dûr digirim. Lê qeşartina porteqalên Atînayê ewqasî hêsan e ku tu dibêjî qey tu mandarînekê diqêşêrî. Welê bawer mekin, ku ez porteqalan ji daran dikim û dixwim, na, ji ber ku ev du hefte ne ez li Atînayê me, min hê nedîtîye rojekê yek xwe dirêjî darekê bike û porteqalekê jêbike. Ez carina dibînim porteqalek ji darê dikeve û heta jêr digindire. Bi awira pêşî mirov dibêje qey ew jî wek çêlekên Hindistanê

pîroz in. Lê na, kulturek e, kes li xwe danayne û destdirêjiya porteqalekê nake. Ez jî di nav vê kulturê de dihelim, bi gotineke din ez wenda dibim. Digel ku ev demeke dirêj e li Swêdê dijîm jî, lê ez lê wenda nebûme, herkes zanin ez ne swêdî me. Li Atînayê kes nizanin ez ne yunanî me. Ez bi ku de diçim ew bi yunanî bi min re dipeyivin. Gava ez bi îngilîzî bersiva wan didim, ew ecêbmayî dimînin û dibêjin ez pir dişibim yunanî. Heta wê rojê, ji bo ez li metroyê siwar bibim min ji xwe re bilêtek dikirî, min dît ji nişkê ve yekî xwe avêt min, min di dilê xwe de got, aha va ye ez li kurdekî rast hatim, lê gava ez lê zîvirîm, mêrik bi yunanî bû bilebila wî û diyar bû ji bo ez şibandibûm hevalekî xwe uzra xwe ji min dixwest.

Em bi gelemperî ji aliyê fizîkî neşibin hev jî qedera me yek bûye, derdê me yek, armanca me wek hev e. Ew miletekî qedîm in, em jî xwe qedîm dihesibînin. Qedîmbûna wan bi belge, mîmarî û nivîskî gihîştîye roja me, ya me ji ber ku nehatiye nivîsandin, an jî hatiye talankirin, loma wenda bûye. Ew bi meraq bûn, loma difikirin, encama fikrê ew bi ser keşifan ve dikirin. Berî bi 2500 salan gava li gelek deverên dinyayê xelk li starekê digeriyan û li dû têrkirina zikên xwe bûn, medeniyeta grekiyan gihîştibû radeyeke bilind. Wan bajar ava kiribûn, bingehê demokrasiyê avêtibûn, ticaret li dar xistibûn, huner û edebiyat bi cih kiribûn, teatroyên mezin ava kiribûn, alim û filozof derxistibûn.

Navê demokrasiyê ji Atînayê derketiye, cara pêşî bingehê

demokrasiyê li Atînayê hatiye avêtin, demokrasi li Atînayê hatiye ceribandin. Digel ku Xwedaya parastinê ya Atînayê jin bû jî, lê mixabin di demokrasiya Atînayê de mafê jinê û dengdanê tunebû. Herweha mafê kole û biyaniyan jî tunebû ku dengê xwe bidana û beşdarî li demokrasiya Atînayê bikirana. Tenê mafê zilamên Atînayê yên di ser bîst salî re hebû. Perikles (460-430 berî Îsa) serokê Atînayê yê xwedî desthildariyê mezin bû.

Atînaya îro jî demokratîk e, lê jinên Atînayî ne di hundiran de ne, ew bi her awayî beşdarî li civatê dikin, mafên wan û dengdanê hene û li Atînayê xwediyên desthilatdariyê mezin in. Seroka belediya Atînayê jin e; yên ku li bajarê li ber çavan dikevin, yên café û restoranan dadigirin, yên bi refan dikevin hundirê dikanên kincan û jê derdikevin, yên bi bêhnên xweş û bi livên erotîk di ber mirov re dibuhurin her keş û jin in.

Deverên tarîxî yên antîk li Atînayê

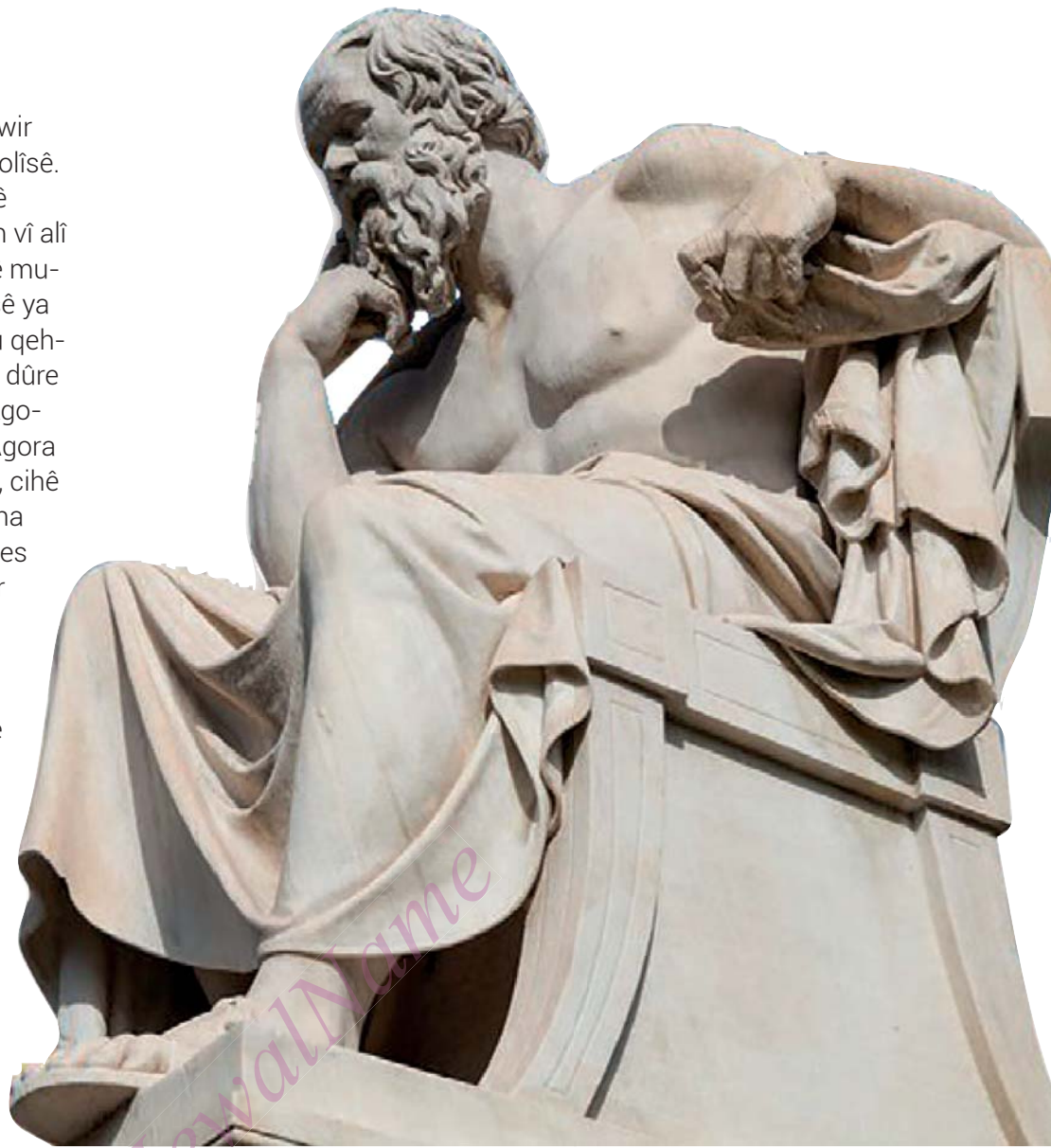
Her jin bû ya ku Atînaya Antîk jî diparast. Hingî ji bo Xwedayan dema avakirina îbadetgeh an jî dema avakirina malên Xwedayan bû. Ji bo avakirina îbadetgehên mezin, bixemil û spehî bajarên Greklandê bi hev re ketibûn qayîşê. Avakirina îbadetgehên welê bi salan diajotin, carina heta deh û bîst salan jî dewam dikirin. Wan bi stûnên qalind û bilind yên ji mermer avahiyên bi heybet ava dikirin û hêkelê Xwedayekî/Xwedayekê tê de bi cih dikirin. Îbadetgeha Panthenonê

ya li serê çiyayê Akropolîsê hatiye avakirin, hem di dema antîkê de Atîna dixemiland, hem jî îro Atînayê dixemilîne. Ew bûye sembola Atînayê û li Akropolîsê îbadetgeha herî mezin e. Ew ji bo Xwedaya Atînayê, Atîna hatibû avakirin û hêkelekî Atînayê yê mezin ku ji aliyê hêkeltraş Fidias ve hatibû çêkirin li Parthenonê hatibû bicihkirin. Hema bêje hemû stûnên vê avahiya bermaya antîkê hê jî mane û ya ku li Atînayê pêşî li ber çavên mirov dikeve ev avahî ye.

Hefteya pêşî ya meha nîsanê gava ez hatim Atînayê, ez du caran bi çiyayê Akropolîsê ve bi hewa ketim û li van avahiyên bi heybet geriyam. Ji xwe heke riya mirov bi Atînayê bikeve û mirov neçe seredana Akropolîsê wek mirov here Hecê lê nêzîkî kevîrê Kehbê nebe. Mirov ji ser serê Akropolîsê ji her çar aliyên ve hemû bajarê Atînayê dibîne. Hiseke pir xweş e, mirov bilind e, nêzîkî Xwedayan e.

Ez ji teatroya Dionisos bi Akropolîsê bi hewa dikevim. Dionisos teatroyeke kevin e, berî Îsa di salên 300î de di pala Akropolîsê de hatibû avakirin. Li vê teatroyê lîstikên Sofokles, Eurupîdes û yên hevdemên wan hatine lîstin. Hê jî gelek ji bermayên vê teatroyê mane. Bi taybetî dika wê ya ku mirov ji jor ve dibîne û kursiyên rêza pêşî ku mîna qoltixan bi rêzê ne, lê ji mermer û neqîşandî ne pir balkêş in. Ez li rêza pêşî rûnanim û hildikişim rêza dawiyê, bîstikekê rûdnim, dema antîkê bi bîr tînim, lîstikvanan di serê xwe de zindî dikim, temaşevanan tînim ber

çavên xwe û bi heyranî ji wir radim û diçim serê Akropolîsê. Piştî ez tibabekî li ser serê Akropolîsê dimînim, diçim vî alî û wî aliyî, dikevim hundirê muzexaneyê li jora Akropolîsê ya ku gelek hêkelên xweda û qehremanên Atînayê lê hene, dûre dadikevim bazarê ango Agorayê. Di dema antîkê de Agora pir bedew hatibû avakirin, cihê mînaqêşê û dan û standina fikir û siyasetê bû. Sokrates û Platon gelek caran li wir rûniştibûn û mînaqêşe kiribûn. Ez diçim li ser benda wan ya ji mermer rûdinê. Ez di xeyalan de kûr diçim û dema antîkê, dema mînaqêşeyên wan li ber çavên min zindî dibe. Ez li diyalogên Platon difikirim, vexwarina tîsa jehrê ya Sokrates tê ber çavên min. Ez ji wir radibim û diçim ber zîndan, an jî şikefta filozofê herdemî Sokrates. Sokrates ne siyasetvan bû, nivîsandina wî jî tunebû, lê bi meraq bû, dipirsî, ji bersivan pirsên nû derdixistin, ew pirs şîrove dikirin, li ser çilobûn û çawabûna wan diket fikrên kûr û ew fikir dîsa davêt mazata fikrê, ji nû ve didan mînaqêşekirin û dixwest jê encamê bi dest bixe. Wî bi zîrekiya xwe gelek hewarî û şagirt li dora xwe civandibûn. Yek ji şagirtên wî Platon bû. Platon fikrên wî ji nû ve nivîsandine, diyalogên ku wî bi devkî bi atînayîyan re dikirin nivîsandine û xweparastina wî xistiye ser kaxezê. Gava desthilatdariya Atînayê dibîne ku roj bi roj hejmara hezkirên Sokrates zêde dibin û xort xwe lê digirin, ew Sokra-

tes jî bo xwe wek talûkeyekê dibîne. Loma cezayekî lê dibirin, an divê ew ji Atînayê bi dûr bikeve û biçê sirgûnê, an jî jehrê vexwe û bimire. Sokrates naxwaze ji Atînayê bi dûr bikeve û here li sirgûnê bijî, ew cezayê dudan hildibijêre, tîsa jehrê jî ew bi xwe vedixwe. Şagirtê wî Platon bi hostetiyeke edebî xweparastina wî nivîsandiye û celebê vexwarina wî ya tîsa jehrê pir bedew salix daye.

Piştî ez demeke dirêj li ber dergehê zîndana ku Sokrates tê de bi tîsa jehrê dawî li jiyana xwe anîbû radiwestim, wê demê bi bîr tînim, Sokrates

di serê xwe de bi laş û gewde dikim, di xeyalên xwe de wî dixim tevgerê, ez dûre bi xemgîni ji wir didim rê û diçim.

Çiyayê Olîmposê û sporên olimpiyadê

Ez vî carê berê xwe bi warê Zeus ve dikim. Zeus Xwedayê Xwedayan, Xwedayê ewr û esmanan bû. Cihên Xwedayên mezin li serê çiyayê Olîmpos bûye. Xweda Zeus, jina wî Hera, Xwedaya evîne Afrodite û Xwedayê behrê Poseidon li ser çiyayê Olîmpos bûne. Lê ez niha, li Atînayê, li ber îbadetgeha wî rawestiyame. Berî Îsa bi 500 salî dest bi çêkirina

Îbadetgeha Zeus hatibû kirin, lê ew piştî Îsa bi 132 salan xelas bûye. Îbadetgeha Zeus ji 40x96 metreyan û ji 105 stûnan pêk hatibû. Lê niha bi tenê 15 stûn jê mane û ez destên xwe didim her panzdehan jî.

Ez dûre xwe bera kuçeya café û restoranan didim, li cafêyeke havînî, li derve rûdinê, avêke cemidî digel espressoyekê vedixwim û dîsa bi şopa Antîkê dikevim. Stadiuma Kallimarmaroyê pir bala min dikişîne. Olimpiyada pêşî li vî bajarî û li vê stadiumê çêbûye. Grekiyên berê pir guh didan spehîtiya laş û spehîtiya laşên xwe bi sporê zindî dihiştin. Tê bîra min, hê berî televizyon derkeve, berî gundî bajarê bibînin, li ba me jî xort û zilamên gundiyan di gelek şaxên cihê de spor dikirin. Bi çirê dilîstin, bi navê dilîstin, kevirê qawetê davêtin û gelek celebên din ên spora bi hereket dikirin.

Li Greklandê hê berî Îsa di salên 776an de ji şeref û

rûmeta Xweda Zeus re her ji çar salan carekê li Olimpiyayê di şaxên cihê de sporên olimpiyadê li dar diketin. Hingî şer radiwestiyan û ji her bajarî mirovên zîrek berê xwe didan olimpiyadan. Xelata biserketina di olimpiyadan de çiqilek ji dara zeytûnê bû, lê rûmeteke mezin bû. Beşdarên olimpiyadan yê ku bi ser diketin wek qehremanan li warên xwe vedigeriyan û wek qehremanan dihatin pêşwazîkirin. Olimpiyadên modern cara pêşî di sala 1896an de li stadiuoma Kallimarmaroya Atînayê li dar ket. Herî dawiyê jî par Atînayê ji olimpiyadan re mazûbantî kir. Niha jî, min destên xwe xistine bin çengên xwe û ez li vê stadiuoma dîrokî dinêrim. Heke ez destên xwe ji bin çengên xwe derxim û dest bi bazdanê bikim, ez ê tu carî nikaribim carekê lê bizivirim. Wê tavilê bêhna min biçike û ez ê bibêjim tep û li erdê bikevim. Lê ji

bo ez nekevim, ez baz nadim, ez ji wir didim rê û bi bêhna fireh ber bi sûkê dimeşim.

Ez li gelek welatan geriyame, li gelek bajarên mezin mame, lê min bajarên wek Atînayê hêsan nedîtine. Mirov dikare bi meşê li piraniya sûk û maza-tên vî bajarî bigere. Hema bêje hemû li dora Akropolîsê hatine avakirin. Gava carina ez dibêjim, aha weleh ez şaş çûm, hew ez dibînim ez dîsa ketim ser rîya xwe ya rast. Loma, ez jî serbest digirim û niha Atînayê baş nas dikim. Hê du hefteyên min mane û hê gelek deverên ku divê ez bibînim hene. Lê ez ecele nakim.

Ez êvarê xwe diezimînim restoraneke grekî. Ez bi alîkariya keçika garson li restorana ku bi dev re dagirtiye ji xwe re cihekî dibînim, bi devkenî souvlakiya digel cacixê û şûşeyeke biçûk ouzo dixwazim, li ber buzukiya zindî ser û lingê xwe dihejînim û li kêfa xwe dinêrim. ♪

▲ Fotoğraflar: Kemal Özer

'Hakkımızda Devlet Vermiş Fermanı'

ELİF ESER

Yaşar Kemal'in ölümsüz eseri İnce Memed'de Topal Ali'ye iz sürdüren Çukurova düzlüğünde yeşeren bütün otlar, dikenler, çiçekler, yaşayan bütün canlılardır. Topal Ali'yi ve diğer kahramanları hayatımızın birer parçasına dönüştürürken, 'tek mil Çukurova'yı söze dökmüştü Yaşar Kemal. İnce Memed'i, Abdi Ağa'yı, İraz Kadın'ı bu denli

hayatımızın içine katan şey, çakır dikenlerinin, yarpuzların, sarı sıcak bir iklimin, dağların, binbir çiçek rayıhasının, insanla doğanın müthiş buluşması olarak anlatılmasıdır. Sanırım Yaşar Kemal eserlerinde insanın içine doğduğu doğayı anlatmasa ne 'Kimsecik'te Mustafa'nın Salman'dan korkusunu anlardık ne 'Bir Ada Hikâyesi'ndeki Vasilli'nin 'gü-

vercin ürkekliğini' tanırdık ne de Topal Ali'ye İnce Memed'in izini sürdüren merakı anlardık.

Moda deyimle söylersek; 'tanınmak', insanın içine doğduğu doğayı, iklimi anlamakla olur ancak. Dersim gibi doğası, iklimi, insanı, çiçeği, börtü böceği, zamanı, dağı, ziyaretleri, inancı, kültürü ile kendisine özgüleşmiş bir coğrafyada bu durum daha da anlam kazanıyor. An-

lam kazanıyor çünkü Dersim insanında yaşamı ve toplumsal belleği diri tutan yegâne unsur da doğa aslında. Dili, inancı ve inançsızlığı, inatçılığı, dostluğu, ihaneti bu dağlar ve sular üzeredir. Burada, insanın kendisine ve geçmişine doğru sürdürdüğü iz, bir dağ geçişinin kendiliğinden suya inen bakışında, bir kayadaki çatlaktan sızan suda, bir yılanın ağusunda, bir kekleğin kayalarda seken ötüşünde, Ana Fatma'nın, Düzgün Baba'nın, Galmem'in efsunundadır.

Önce barajlar, şimdi madenler! Nasıl Topal Ali, bir yarpuz ya da bir diken olmayınca iz süremezse biz de bizi köklerimize, acılarımıza götüren izleri kaybederiz; en son 'Munzur Milli Parkı'nı da kapsayan alan için maden ruhsatı veren talancı işgale 'dur' demedikçe...

Dağa, suya, ota, yeşile, maviye, ormana, cana, canlıya düşman bir devletlû aklı yüzyıllardır Dersim'de farklı şekillerde zuhur ediyor. Önce seferler, sonra barajlar, şimdi de madenler... Akan suya bakınca baraj, dağa bakınca maden gören aç gözlü ceberrut akıl, bütün hücreleriyle burada. Fitneyi, fesadı, düşkünlü, satılmışı da yanına alarak elbette.

Bu coğrafyanın 'maden sahası' ilan edilmesinin telafisi imkânsız zararlara yol açacağını bu kararı alanlar da bilir elbette. Hem bu tehditin kapsama alanı sadece doğaya değil, insana dairdir de. İnsanın maddi-manevi yaşam alanına yöneliktir. Her pınarda, her taşta, her dağda, farklı biten her ağaçta bir efsane, sürgit bir hayat vardır burada. Varlıkla, var olmakla, var olmayı korumayla ilgili bir hikâye, sözlü bir tarih... Her çiçek bir acıya açmıştır

baharını, her ağacın gölgesi bir ulunun, kutsalın ocağına düşer, dağlar bir diğer dağın kirvesi, her suyun hayata karıştığı rahmi, bir 'masum û pakın' veladeti, orman, 'utancı' bağrında saklayan bir diyet dergâhıdır. İnsan orada önce doğanın manasında mayalanır sonra düşer ana rahmine.

Orada Xızır, cümle evliyalar, enbiyalar, veliler, üçler, beşler, on yediler, kırklar, on iki imamlar, pir u rayberler, masumlar, Şir-i haq Ali'nin düldülü bir dağın silüetine yansımıştır. Suyun canı, kurdun kuşun cümle mahlûkun hakkı, o maden olarak gördüğünüz dağların koyaklarında, derinliklerinde Dersim hayatının manası saklıdır.

Altın ve madenci sefalet!

Hayatın manasına doğru iz sürerken biz, küçük bir taş bile

böylesine ehemmiyetliyken, Urartulardan beri nerdeyse her ulus ve inancın izini taşıyan bir uygarlık alanını yok etmek istiyorlar. Doğayla böylesine hemhal olmuş bir toplumsal yaşamın kendi tabiiliği içinde yüzyılların bu talancı tahayyülüne direneceği açıktır. Bوندandır ki, direnen toplumsallığın motivasyon kaynaklarını, belleği, hafızayı darbelemenin bir uğursuz yolu olarak yaşam alanlarındaki 'anlam'ı söküp çıkarmak istiyorlar. Doğanın talanı, 'anlam'ın talanı da oluyor. Altın ve maden vaadiyle, zenginlik hayalleriyle bilinçleri teslim alıp anlamsızlaştırmaya çalışan bir sefil gerçekle karşı karşıya şimdi Dersim.

Dersim ve Dersim kimliğine dair memleketin bir kesimine sirayet etmiş, 'öğrenilmiş' rahatsızlık ise şimdi 'Allah'ın bir lütfu'na dönuşmüş durumda. Dersim'deki orman yangınlarından bildiğimiz tepkisizlik, o malum 'terör' kıskacından bakma tavrı, çifte standartçı algılar, ikiyüzlülük, maden faaliyeti/girişimi karşısında da pek değişmiyor. Yine diller suskun, kulaklar sağır, gözler görmüyor...

Asıl mesele...

Oysa Dersim'i de ülkedeki diğer bütün çevre saldırılarına maruz kalan yerleri de kurtarmanın tek yolu tepkileri,

direnışleri birleştirmekten geçiyor. Asıl mesele, gözlerle inen 'milliyetçi perdeyi' indirip doğanın her ne şekilde olursa olsun tahrip ve talan edilmesine karşı ortak bir mücadeleyi vakit geçirmeden örmektir.

Asıl mesele; Cerattepe, Saldada Gölü, Kaz Dağları... ve Dersim'in aynı elin talanında olduğunu bilmekte...

Asıl mesele; Kaz Dağları'nın kurtuluşunun Dersim'den; Dersim'in kurtuluşunun Cerattepe'den geçtiğini görebilmekte...

Hülasa, asıl mesele; 'Ferman padişahın, dağlar bizimdir!' diyebilmekte... 🌹

Lava Yekemîn

Ey xwedê yo

Bide min zincîra avê
Bide min qufla hirmiyê
Bide min mifta ruhê neyê
Bide min gûzana tavê

Ey xwedêyo

Newerîne gumana min li ser biharê
Neroxîne minareya min li kuçeya dostên hatî kuştin
Neşkîne awêneya şeve, awêneyê bayê, awêneyê avê

Ey xwedêyo

Bide min destê tîrêjê
Bide min rondikên tarî
Bide min malekê li kolana taveheyvê
Bide min şevêkê nav hebê hinarê

Ey xwedêyo

Şîn bike heyveke din li ser vê mehşera giyayan
Şîn bike ewrekî din li ser zulmata nav dil
Şîn bike stêrkek din li ser vî terme gula baxan
Biteyisîne rojeke din ber peykerê xwînîn ê gula sor
Şîn bike... Tejî bike ji şevê... Tejî bike ji biharê vê mirinê
Şîn bike melhemekî din li ser van hemû birînan
Şîn bike erdeke din li ser van hemû zeviyên tirsan
Şîn bike baskeke din li ser firîna vê kevokê
Biçîne hejmareke mezintir ji bo hesabê rojên li wî aliyê mirinê
Bîne lênûskeke din ji bo behsa meraqa cîhana wî aliyê mirinê

Lavaya Duyemîn

Ey xwedêyo

Ji kevokê re bêje li min bibore

Min azad bike ew

Min bibexşin ewr û stêrk

Min bibexşin roj û taveheyv

Ey xwedêyo

Bila derkevim ji xweşikî û deryayê

Bila derkevim ji perperok û xeyalê

Bila derkevim ji çemê xeqîqetê

Bila bigihêjim kulîlka nepêkan

Ey xwedêyo

Bila li min biborin ew ên ku ez ew bûm

Bila li min biborin ew ên ku ji min bûn

Bila li min biborin ew ên ku li wan çûme

Bila li min biborin ew ên kul i min hatine

Bextiyar Elî

(Ji dîwana HETA ŞÎNA GULÊ, HETA XWÎNA FIRIŞTEYÊ)

Lêanîna ji soranî: Muhsîn Ozdemîr

Yekemîn jina kurd a ku bi kurdiya latînî nivîsiye:

REWŞEN BEDIRXAN

EVÎN ŞIKAKÎ

Jina kurd di hemû warê jiyane de xwedî roleke mezin û dûr û direj e. Di dîroka kurdan de gelek kesayetiyên navdar ên jin weke siyasetmedar, rewşenbîr û têkoşer navên xwe bi tîpên zêrîn neqîşandine. Di warê nivîsandin û edebiyata kurdî de jî gelek nimûne û ezmûnên serkeftî hene; ji ber ku nivîsandin li cem jinê ne kêmi nazdarî, dilgermî

û dilovaniya wê ye di avakirina jiyana û pêşxistina civakê de.

Di vê hejmarê nû ya kovara Dilopê de em ê behsa yek ji kesên binemala Bedirxaniyan bikin ku yekemîn jina kurd bû di kovara Hawarê de gotarên xwe belav dikirin: ew jî Rewşen Bedirxan e.

Rewşen Bedirxan a keça Salih Bedirxan di 11ê Tîrmeha sala 1909an de li bajarê Qeyseriyê

ji dayîk bûye. Piştî du salên li wî bajarî malbata wê berê xwe dide bajarê Stenbolê û li wir du salan dimînin. Li Stenbolê malbata Bedirxan tîrîngîrî (nefîkirin). Rewşen Bedirxan li gel malbata xwe berê xwe dide Şamê, paytexta Sûriyê. Li Şamê jî rewşa wan a aborî pir xirab dibe û bavê Rewşenê bê kar dimîne û ji neçarî li zindana keleha Şamê kar dike. Lê bi nexweşiyê giran dikeve û di sala 1915an de koça dawî dike.

Piştî mirina bavê Rewşen Bedirxanê diya wê Samiya Xanim wê dişîne dibistanê. Xwendina xwe bidawî dike û diçe dibistana mamosteyan ku bi navê (Dar El Muelimîn) ango mala mamosteyan tê naskirin. Evê dibistanê jî bi dawî dike. Di sala 1925an de diçe welatê Urdinê û li wir dibe berpirsa dibistana bajarê Kerekê û 3ê salan dimîne. Paşê careke din vedigere Şamê û karê xwe yê mamostatîyê heta sala 1935an didomîne.

Nivîskar û rewşenbîrê kurd ê ji Rojavayê Kurdistanê Konê Reş ku yekem wan kesên li dora malbata Bedirxaniyan dişopîne û ligel wan dixebite û gelek caran serdana Rewşen Bedirxanê jî kiribû. Di van serdanan de pêre hevdiya kiribûn û di hevdiyaneke xwe de wiha dibêje: "Rewşen Bedirxan yekemîn

jina kurd e ku bi kurdiya latînî di kovara Hawarê de nivîsandiyê. Yekemîn jina kurd e ku gelek xebat, bizav û çalakiyên têvel di ber kêşeya gelê xwe de li Şamê kiriye û di nav biyaniyan de dihat naskirin wek sembolek ji rewşenbîriya kurdî re."

Rewşen Bedirxan di gotarên xwe de, di Kovara Hawarê de pirsê jinê tîne ziman û bang li jina kurd dike û bala wê dikşîne ser pêwîstiya xwendin, zanist û merîfê û wiha dibêje: "Xuşkên min ji bilî karê malê û anîna zarokan, divê hun bi xwendinê û zanistê mijûl bin. Ji ber ku nezanî nexweşî ye û dermanê wê nexweşiyê jî zanîn û merîfê e."

Ji bilî zimanê kurdî Rewşen Bedirxan bi zimanê erebî, tirkî, farisî û îngîlîzî dizanî lê piraniya nivîsên wê bi kurdî û erebî bûn.

Nivîskara kurd Rewşen Bedirxan di sala 1935an de bi Mîr Celadet Bedirxan re dizewice û du zarokên wê çêdibin bi navê Sînemxan û Cimşîd.

Di dema nivîsandina vê gotarê de jî min telefona Sînem Bedirxanê kir, ku niha li Hewlêrê dijî, li ser diya xwe wiha got "Diya min weke pêşmergeyekê bi pênuşa xwe berevaniya doza mîletê xwe dikir û têkoşîn dikir" û lê zêde kir "Hejmerek jinên Kurdistanî li Almanyayê navendek bi navê Rewşen Bedirxan vedikin." Ji dengê xuya bû ku ev yek jî cihê dilxweşiya Sînemxanê bû. Gotinên xwe wiha bi dawî kir: "Berî niha jî li Kampa Giwêlan a penaberên Rojavayê Kurdistanê yekem navend bi navê Rewşen Bedirxan hatibû vekirin, tê de çalakiyên cuda tene lidarxistin."

Rewşen Bedirxan di sala 1934an de dibe endama Kome-

leya Yekîtiya Jinan li Sûriyê û di sala 1944an de li ser navê jinên Sûriyê, li welatê Misrê beşdarî di Kongreya Jinên Cîhanê de dike. Di sala 1957an de jî û bi ala Kurdistanê beşdarî di Kongreya Antî-Kolonyalîzmê de li Yewnanistanê dike.

Nivîskara kurd Rewşen Bedirxan piştî jiyaneke dûr û dirêj bi kar, xebat û xizmeta mîletê xwe û bi

hejmerek berhemên wêjeyî di 1ê Hezîrana 1992an de li bajarê Baniyasê yê ser bi parêzgeha Tertûsê ve koça dawî kir û li Şamê bi axê hat spartin.

Di gotarên Rewşen Bedirxan de meraqa wê yekîtiya mîletê kurd bû û doza kurd û Kurdistanê bû. Lewma gotinên wê jî heta niha li ser zarê nifşê nû tene vegotin. Em bi çend gotinên wê dawî li nivîsê bînin:

-Kurê min, dema em hebûn hûn negihiştî bûn. Îro hûn gihiştî ne lê mixabin em nema-ne. Kurê min, ji hev hez bikin û piştgiriya hev bikin. Yek bin kurê min, belav nebin.

-Yekîtiya kurdan bide min ez ê Kurdistanê azad bidim te.

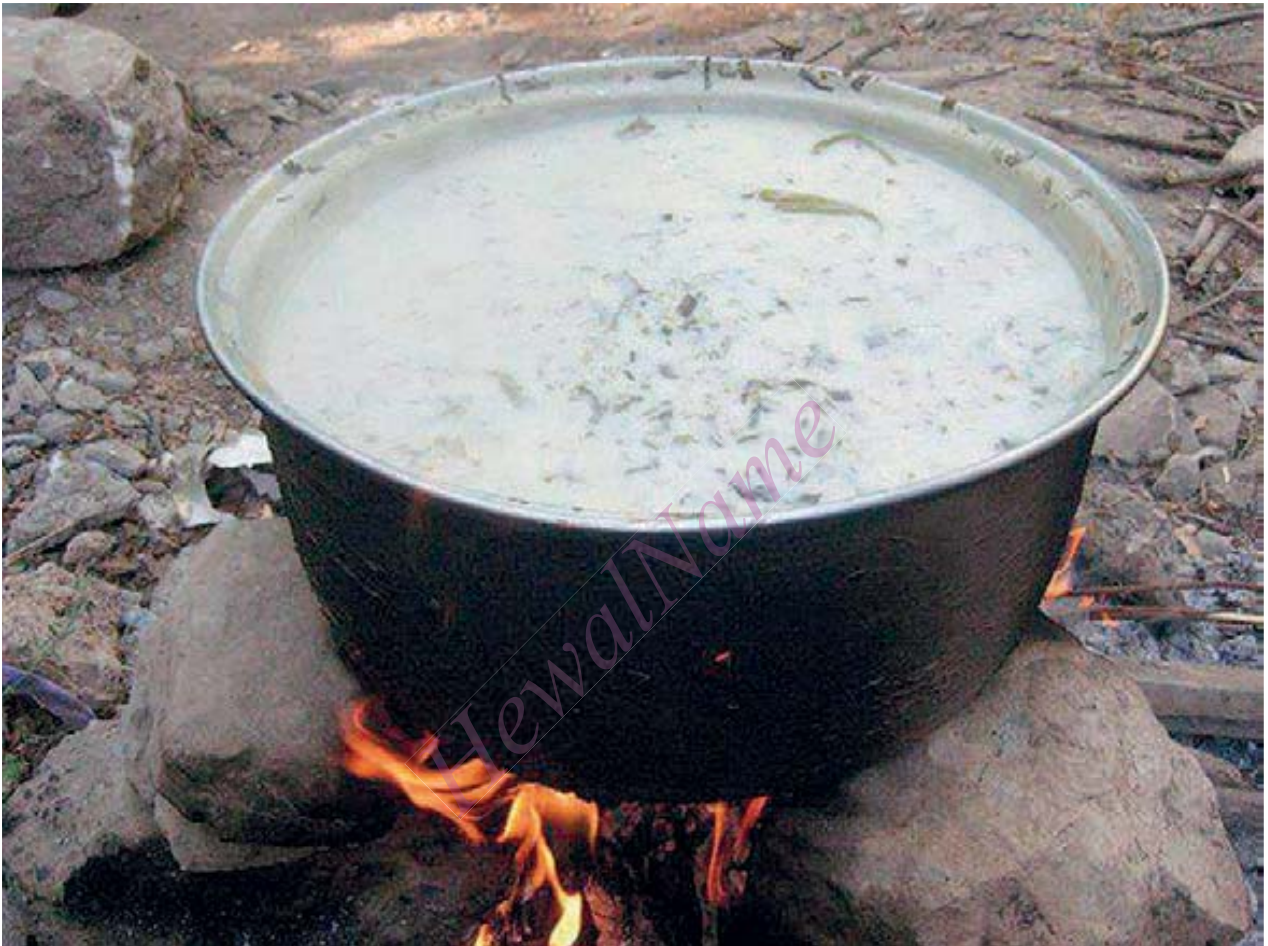
-Mêrên ku qedera mîletan di destê xwe de digirin li ber destê jinan xwedî dibin. ♡

* Sînemxan Bedirxan (keça Rewşen û Celadet Elî) van foton bo vê nivîsê ji albûma xwe deranî û şand.

► Mehîr/Meyre

MEHMET ONCU

Şorbeya ku wekî Mehîr, Meyr/Meyre, Dowîn¹ û Garmadiyan² tê binavkirin. Xwarineke kurdan e û teva Diyarbekirê li hemû deverên Kurdistanê yên din jî tê çêkirin û bi kêfxweşî tê xwarin.

1 Bi zaravayê dimilkî (kirmanckî) jî Meyîrê re, bi wateya ku ji dew e 'Dowîn' tê gotin.

2 Li navçeya Pîranê jî "Meyrê" re "Garmediyân," li Erxeniyê jî "Gêrmîya Meyîrê" tê gotin.

Ji çêkirina mehîreke xweş re şarezayî divê ku pîvana kebanîyeke baş e çêkirina wê. Di zargotinê de jî gelek tişt li ser vê xwarinê hatine gotin. Bav û kalan gotiye "Sê tişt xweş in bî sarî; Tirşik û Mehîr, Karî." Û her wiha di mamîkekê de jî tê gotin ku "Dan û pûng û dew e, xwarineke bedew e, li sifreyê kê nabe, tu kes jî wê têr nabe?!" Bersiv, Mehîr e.

Xwarina mehîrê, li gelek herêmên Kurdistanê li gor çêj û tehmên herêmî cuda tê çêkirin. Hem jî aliyê rêbazên çêkirinê û hem jî ji aliyê malzemeyî ve gelek cure şorbeyên mehîrê tên çêkirin. Ji ber vê yekê jî ev xwarin wekî şorbe tê naskirin û zanîn, lê belê ev xwarineke sereke ye di nav xwarinên kurdan de.

Malzemeya mehîrê ya sereke, dewê kildayî û nivîşka ku ji ser

dew hatiye hilanîn e. Dew, dan û nokên wê yên ku ji êvarê de di nav avê de maye, bixin beroşeke kûr û li êgir kin. Ji bo ku dewê mehîrê neqete heta ku dew bi kelê keve bi heskê¹ tevdin.

Mehîr, li Diyarbekirê bi nok û danê lib tê çêkirin, her wiha li gelek herêm û deveran jî mîna yê Diyarbekirê bi danê lib û nokan tê çêkirin. Lê dem hey kundiran didin ber, car caran jî li gor sewzeyên demsalê; pûng, kereng, îsotên hêşîn û balîcanên reş jî didin ber. Dema mehîr bi danê hêrayî tê çêkirin, bi giranî balîcanên reş didin ber. Lê li Licê û Farqînê bi navê “nanê ber mehîrê” û “kutilkên ber meyrê” du babet xwarinên ku bi mehîrê re tèn çêkirin hene.

Balkêşiya mehîrê ya herî girîng, di çanda wê ya xwarin û hilanînê de ye. Mehîr, her ku dimîne wekî xwarinên din tehmsar nabe, her roj li çêj û ekla xwe zêde dike. Taybetiyeke mehîrê ya din jî ew e ku gel, li gorî rêbazên şarezaiya

1 Hesk: Kevçiyê darînî yê mezin e.

xwe mehîr çêkirine û bi demên dirêj ev xwarin ragirtine û parastine bêyî ku xera bibe. Di demên ku sarker (sarinc) tunebûn, ew xwarin gelek zêde çêdikirin û dixistin tûrên cawînê² û bi dîwaran ve li dar dixistin, derdanek (firaqek) datanîn binê wê heta ji avê safî dibû dadiwerivî, paşê ew tevî tûrê cawî ji bo zivistanê hildianîn. Kîngê bixwestana jî, hinek av an jî dew tev lê dikirin, tev didan û wisa mehîra xwe ji xwarinê re amade dikirin. Lê di vê serdemê de êdî ev xwarin di sarkeran de tê parastin û kîngê bixwazin li ber xwarinên di tê xwarin.

Dîroka “Mehîrê” ya li Kurdistanê gelek kevn e. Kes nizane ku diroka wê digihîje kîjan demê. Lê mirov di gelek stranên klasîk de dibîne ku leheng “Mehîrê” dixwin û didin mêvanên xwe yên bi rûmet. Kebaniyên şarezayê çêkirina

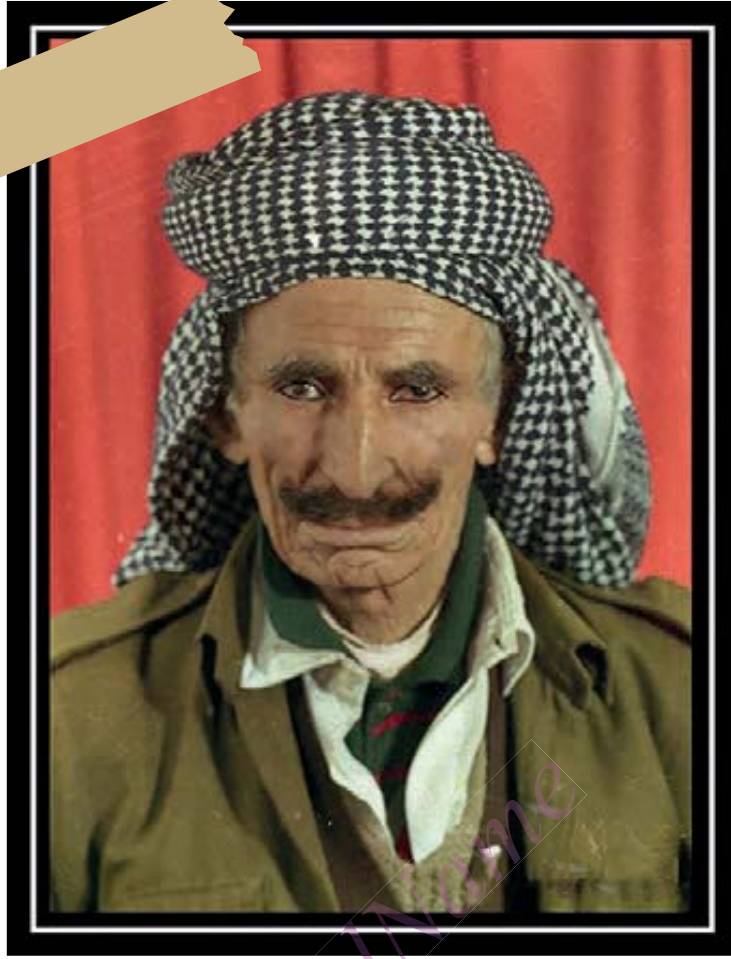
2 Caw: Navê qumaşekî ji pembû û spî ye. Tûrê cawîn; tûrê ku ji vî qumaşê spî hatî çêkirinê... Ji vî tûrî re ‘kîsê cawî’ jî tê gotin û li gelek deveran ji xwarina Mehîrê re ‘Mehîra kîsî’ jî tê gotin.

Mehîrê bi rêbaza çêkirina vê şorbeyê gelek cureyên xwarinên di afirandine.

Çêkirina Şorbeyê

Hêkê bişikînin û berdin binê beroşê, baş biçirpînin. Mastê xwe berdin ser hêka çirpandî û tevîhev biçirpînin heta ku qenc li nav hev ketin. Avê berdin ser mast û baş biçirpînin. Danê xwe hilibijêrin û berdin nav avdewê ku we amadekirîye û beroşê deynin ser argûnê, tevdin heta ku xwarina we bi kelê ket. Ku kel bi xwarinê ket têra wê xwey bixinê, devika beroşê nîvvekirî bihêlin û heta ku dan nerm bibe bila bikele.

Ku xwarina we hate ber çêbûnê, rûnê xwe di taweyekê de biqijilînin, dema rûn qijilî ji ser agir deynin (ku mirov rûnê qijilandî ji ser agir deyne û paşê naneya xwe berde navê, nane kesk dimîne û reng û tehma sosa xwarinê xweştir dibe) û naneya wê bixin ser rûn û berdin ser şorbeya xwe. Hûn dikarin vê xwarinê bi sarî jî û bi germî jî deynin ser sifreyê. 🍷

ENVER ÖZKAHRAMAN

Mamê Ferman (Ferman Amca) korkusuz biriydi. Uzun yıllar eşkıyalık yapmışlığı vardı Hakkâri yöresinde. Asurilerden kalma dağ köyü Mêd-Arsan'da sadece karısı Porê Teyze'yle beraber yaşamıştı yıllarca. Eşkiya dedik de yanlış anlaşılmasın, harami değildi o. Kimsenin malını mülkünü çalıp çırp-mamış, bilakis yoksulu zengine, güçsüzü güçlüye karşı korumuştur. Varlıklardan alıp fakire dağıtan bir eşkiya...

Ömrünün son yıllarını Hakkâri'de geçiren Mamê Ferman da gözlerine sürme çekiyordu. Özellikle yaşlı erkeklerin sürme çekmesi son yıllara kadar epeyce yaygındı. Dağlık alanlarda, yaylalarda edinilmiş, insanları çeşitli zararlı ışıklardan koruduğu tecrübe edilmiş bir alışkanlıktı sürme çekmek.

Mamê Ferman'daki gibi kat kat gömlekler giymek de güneşten ve sıcaktan korunmanın bir yoluydu. Hakkâri'deki fotoğrafçılık yıllarımda ağanın biri gelip fotoğrafını çektimişti. Fotoğrafı itina ile rötüşladım. Bıyıkları yukarı doğru kıvırtıp kaşlarıyla birlikte siyaha boyadım. Kürtler kara kaş, kara bıyığı severlerdi çünkü.

Birkaç gün sonra geldiğinde çerçeveli fotoğrafını görünce, "nıç nıç nıç" yaptı ve şöyle dedi:

"Eline sağlık Enver Usta; yüzüm gözüm çok güzel olmuş ama fotoğrafı hiç beğenmedim."

Şaşırmıştım:

"Niye beğenmediniz ki ağam?"

"Ee, o gün üzerimde 4 gömlek vardı, üçü görünüyor ama biri görünmüyor," demişti.

Böyle işte; 'itibarın' da 'zenginliğin' de şimdilerde fink atan 4x4 jiplerle değil de 4 gömlekle de edinebileceği güzel zamanlardı.

Belki yoksul ama güzel; Mamê Ferman'lı zamanlar...